

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

ERGENLERDE AFFETME VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜMİT BAYIN

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET KAYA

TEMMUZ 2020

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

ERGENLERDE AFFETME VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜMİT BAYIN

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET KAYA

TEMMUZ 2020

BİLDİRİM

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez-Proje Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu çalışmada:

- Tezde yer verilen tüm bilgi ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve sunduğumu,
- Yararlandığım eserlere atıfta bulunduğumu ve kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değiştirmede bulunmadığımı,
- Bu tezin tamamını ya da herhangi bir bölümünü başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Ümit BAYIN

ÖN SÖZ

Öncelikle, bu araştırmanın her aşamasında değerli fikir, öneri ve katkılarıyla yol gösterici olan, desteğini sürekli hissettiren, bilimsel bir araştırmanın üretilmesinde özenle çalışmanın ve etik değerlere uygun bir yaklaşıma sahip olmanın önemini kendisinden öğrendiğim Sevgili Tez Danışmanım Doç. Dr. Mehmet KAYA' ya çok teşekkür ederim. Ayrıca kendisine ne zaman danışsam bana değerli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle derin bilgi ve deneyimlerini aktaran Kıymetli Hocam Doç. Dr. Eyüp ÇELİK' e ve araştırmama değerli eleştiri ve önerileriyle katkı sağlayan ve iyi bir araştırmanın ortaya konulmasında büyük desteği olan Sevgili Hocam Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Seda ÇOLAK'a şükranlarımı sunarım. Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca alanla ilgili yeterlilikleri ve akademik bakış açıları ile katkıda bulunan Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'ndaki bütün hocalarıma sonsuz teşekkür ederim.

Yaşamım boyunca koşulsuz sevgi ve desteklerini hissettiğim, bana olan güven ve gururlarını her fırsatta dile getiren, varlıklarından her daim güç aldığım Canım Annem Mürüvet BAYIN, Canım Babam Cemalettin BAYIN'a ve Ablalarım Dilek BOZKURT, Nuray CAN ve Sema MARANGOZ'a çok teşekkür ederim. Ayrıca bu zorlu süreçte bana destek olan Değerli Okul Müdürüm Gökhan GÜRKAYNAK'a ve Değerli Arkadaşlarım Cenk YUSUFOĞLU, Füsun YILMAZ ve Musa YILDIRIM başta olmak üzere tüm arkadaşlarıma içten teşekkürlerimi sunarım.

Ümit BAYIN

Temmuz, 2020

ÖZET

ERGENLERDE AFFETME VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK

Ümit BAYIN, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Mehmet KAYA

Sakarya Üniversitesi, 2020.

Bu araştırmada, ergenlerde affetme ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler (cinsiyet, lise türü, doğum sırası, anne-baba eğitim düzeyi, ifade edilen akraba iletişimi ve ifade edilen aile, arkadaş, öğretmen desteği) açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın evrenini 2019-2020 eğitim öğretim yılında Kocaeli ilinde öğrenim görmekte olan lise öğrencileri oluştururken, araştırmanın örneklemini 2019-2020 eğitim öğretim yılında Kocaeli ili Darıca ilçesinde dört farklı lise türünden uygun örnekleme yöntemi ile seçilen ve ölçekleri gönüllü olarak dolduran 422 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veriler öğrencilere uygulanan “Kişisel Bilgi Formu”, “Ergenler İçin Affetme Ölçeği (EAÖ)” ve “Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ-R)” ile toplanmıştır. Ayrıca verilerin analizi için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Tekniği, Regresyon Analizi, Tek Yönlü Varyans Analizi, t-testi, Welch testi, Scheffe testi, Tamhane’s T2 testi ve Levene istatistiği kullanılmıştır. Bulguların anlamlı olup olmadığının yorumlanmasında $p<.05$ anlamlılık düzeyi ölçüt olarak alınmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre ergenlerin affetme eğilimi ile algılanan sosyal destek puanları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Ayrıca algılanan sosyal destek ile affetmenin empati kurma boyutu ve affetme eğilimi arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Yine algılanan sosyal destek ile affetmenin öfkeyi sürdürme ve intikam alma boyutları arasında negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Affetmenin bileşenleri boyutu ile algılanan sosyal destek arasında anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır. Erkeklerin affetme eğiliminin affetmenin bileşenleri ve intikam alma boyutları puanlarının aynı dönemdeki kız öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Yine affetme eğiliminin empati kurma ve öfkeyi sürdürme boyutu puanları arasındaki farkın ise aynı dönemdeki kız ve erkek öğrenciler için anlamlı olmadığı saptanmıştır. Ayrıca kız öğrencilerin algıladığı sosyal destek puanlarının aynı dönemdeki erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu, affetme eğilimi puanları arasındaki farkın aynı dönemdeki kız ve erkek öğrenciler için anlamlı olmadığı ortaya çıkmıştır. Öğrenim görülen lise türüne

göre affetme eğilimi puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı olup ergenlerin affetme eğilimi puanları, fen lisesi öğrencileri ile Anadolu, özel ve meslek lisesi öğrencileri arasında fen lisesi öğrencileri lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Doğum sırası ve anne-baba eğitim düzeyine göre affetme eğilimi ve algılanan sosyal destek puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. İfade edilen akraba iletişimine göre algılanan sosyal destek puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı olup akraba iletişimini kötü veya orta olarak nitelendiren ergenler ile iyi olarak nitelendiren ergenler arasında iyi lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır. İfade edilen aile, arkadaş ve öğretmen sosyal desteğine göre algılanan aile, arkadaş ve öğretmen sosyal desteği puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı olup ifade edilen aile, arkadaş ve öğretmen desteğini az ya da orta olarak nitelendiren ergenler ile çok olarak nitelendiren ergenler arasında çok lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, affetme, algılanan sosyal destek, lise öğrencileri.

ABSTRACT

FORGIVENESS AND PERCEIVED SOCIAL SUPPORT IN TEENAGERS

Ümit BAYIN, Master's Thesis

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet KAYA

Sakarya University, 2020.

In this research, the aim is to investigate the relationship between forgiveness and perceived social support in teenagers in terms of various variables (gender, high school type, birth order, education level of parents, expressed relative communication and expressed family, friends, teacher support).

The population of the research consists of high school students studying in Kocaeli province in 2019-2020 education year and the research sample consists of 422 students who are chosen with appropriate sampling method from four different high school types in Darica, Kocaeli and who filled in the scales voluntarily. The data was gathered with "Personal Information Form", "Forgiveness Scale for Teenagers" and "Perceived Social Support Scale". Also, in order to analyse the data, pearson product-moment correlation coefficient technique, regression analysis, one-way analysis of variance, T-test, Welch test, Scheffe test, Tamhane's T2 test and Levene statistics were used. $p < .05$ significance level was taken as criteria to interpret whether the outcome was significant or not.

According to the findings obtained from the research, it was found that there is a significant relation in a positive way between teenagers' forgiveness tendency and perceived social support points. In addition, it was determined that there is a significant and positive relation between perceived social support and empathy establishment aspect of forgiveness and again, between perceived social support and forgiveness tendency. Also, it was found that there is significant relation in a negative way between perceived social support and the aspect of maintaining anger and revenging. There is no significant relation between the aspect of components of forgiveness and perceived social support. The forgiveness tendency of males, the components of forgiveness and revenging points are significantly higher than the female students of the same term. Moreover, the differences of points between the empathy establishment and maintaining anger aspects of forgiveness tendency are found not to be significant for the male and female students of the same term. Also, it was found that social support points perceived by female students are significantly higher than male students of the same term and the difference between

forgiveness tendency points are not significant for male and female students of the same term. In terms of high school type and the average of forgiveness tendency points, there is a significant relation and forgiveness tendency points of teenagers differentiate significantly and positively for the science high school students among the science high school, Anatolian high, private high and vocational high school students. According to the birth order and parents' education level and according to the average of perceived social support points, there is no significant differences. According to the expressed relative communication and the average of perceived social support points, there is a significant difference. It is differentiated significantly in favour of the good side between teenagers labelling relative communication as bad or average and teenagers labelling it as good. Between the expressed family, friends and teacher social support and perceived family, friends and teacher social support points, it was found to be a significant difference and considering the teenagers defining the expressed family, friends and teacher support as little or average and the ones defining them as much; it differentiates significantly in favour of much.

Key words: Puberty, forgiveness, perceived social support, high school students.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem durumu	1
1.2. Araştırmanın amacı ve önemi.....	5
1.3. Problem cümlesi	6
1.4. Alt problemler	6
1.5. Varsayımlar	7
1.6. Sınırlılıklar.....	7
1.7. Tanımlar	8
BÖLÜM II	9
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	9
2.1. Araştırmanın kuramsal çerçevesi.....	9
2.1.1. Ergenlik	9
2.1.2. Ergenlik dönemi	10
2.1.3. Sosyal destek	10
2.1.4. Algılanan sosyal destek	11
2.1.5. Sosyal destek kaynakları	11
2.1.5.1. Aile sosyal desteği.....	12

2.1.5.2. Arkadaş sosyal desteği.....	12
2.1.5.3. Öğretmen sosyal desteği	13
2.1.6. Affetme.....	14
2.1.6.1. Affetmenin bileşenleri	15
2.1.6.2. İntikam alma	16
2.1.6.3. Öfkeyi sürdürme	16
2.1.6.4. Empati kurma	17
2.1.7. Affetme modelleri.....	18
2.1.7.1. Enright'ın (1996) Affetme Süreç Modeli	18
2.1.7.2. Worthington'un (1998) Affetme Modeli	18
2.1.7.3. Hargrave'nin Affetme Modeli	19
2.1.7.4. Affetmenin Sosyal Psikolojik Belirleyicileri Modeli	19
2.1.7.5. Gordon ve Baucom (2003) Affetme Modeli	19
2.1.7.6. Hepp – Daxx (1996) Affetme Modeli	19
2.1.7.7. Worthington (1998) Reach Affetme Modeli	20
2.2. İlgili araştırmalar	20
2.2.1. Algılanan sosyal destek ile ilgili yapılan araştırmalar.....	20
2.2.2. Affetme ile ilgili yapılan araştırmalar	26
BÖLÜM III.....	32
YÖNTEM.....	32
3.1. Araştırmanın yöntemi	32
3.2. Çalışma grubu.....	32
3.3. Veri toplama araçları ve veri toplama süreçleri.....	37
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	37
3.3.2. Ergenler İçin Affetme Ölçeği (EAÖ)	38
3.3.3. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ-R)	38

3.3.4. Verilerin toplanması	39
3.4. Verilerin analizi	39
BÖLÜM IV	40
BULGULAR	40
4.1. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanları arasındaki ilişkiye ait bulgular	40
4.2. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının demografik değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular	42
4.2.1. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular	42
4.2.2. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının lise türüne göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular	45
4.2.3. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının doğum sırasına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular	47
4.2.4. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının anne eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular	49
4.2.5. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının baba eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular	50
4.2.6. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının ifade edilen akraba iletişimine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular	52
4.2.7. Ergenlerde algılanan aile sosyal desteği puanlarının ifade edilen aile desteğine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular	54
4.2.8. Ergenlerde algılanan arkadaş sosyal destek puanlarının ifade edilen arkadaş desteğine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular	56
4.2.9. Ergenlerde algılanan öğretmen sosyal desteği puanlarının ifade edilen öğretmen desteğine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular	57
BÖLÜM V	60
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	60
5.1. Sonuç ve tartışma	60

5.1.1. Affetme ve sosyal destek arasındaki ilişki	60
5.1.2. Affetme ve sosyal desteğin örneklemin demografik değişkenleri açısından incelenmesi.....	61
5.2. Öneriler.....	67
5.2.1. Araştırma sonuçlarına dayalı öneriler.....	67
5.2.2. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler.....	69
KAYNAKLAR.....	70
EKLER	98
ÖZGEÇMİŞ VE ESERLER LİSTESİ.....	104

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	33
Tablo 2. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Lise Türlerine Göre Dağılımı.....	33
Tablo 3. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Doğum Sıralarına Göre Dağılımı.....	34
Tablo 4. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı	34
Tablo 5. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı	35
Tablo 6. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin İfade Edilen Akraba İletişimlerine Göre Dağılımı.....	35
Tablo 7. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin İfade Edilen Aile Sosyal Desteklerine Göre Dağılımı.....	36
Tablo 8. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin İfade Edilen Arkadaş Sosyal Desteklerine Göre Dağılımı.....	36
Tablo 9. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin İfade Edilen Öğretmen Sosyal Desteklerine Göre Dağılımı.....	37
Tablo 10. Korelasyon Analizine İlişkin Sonuçlar.....	40
Tablo 11. Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sayıtlarına İlişkin Sonuçlar	41
Tablo 12. Basit Doğrusal Regresyon Analizine İlişkin Sonuçlar.....	42
Tablo 13. Ergenlerde Affetme Ve Algılanan Sosyal Destek Puanlarının Cinsiyete Göre Farklaşmasına İlişkin Bağımsız Gruplar T Testi Sonuçları.....	43
Tablo 14. Ergenlerde Affetme Düzeylerinin Öğrenim Görülen Lise Türü Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu.....	45
Tablo 15. Ergenlerde Affetme Düzeylerinin Öğrenim Görülen Lise Türü Değişkenine Göre Farklılığın Hangi Gruplardan Kaynaklandığını Belirlemek Üzere Yapılan Post-Hoc Scheffe Testi Sonuçları.....	46

Tablo 16. Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Öğrenim Görülen Lise Türü Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu.....	47
Tablo 17. Ergenlerde Affetme Düzeylerinin Doğum Sırası Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu.....	48
Tablo 18. Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Doğum Sırası Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu.....	48
Tablo 19. Ergenlerde Affetme Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu.....	49
Tablo 20. Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu.....	50
Tablo 21. Ergenlerde Affetme Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu.....	50
Tablo 22. Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu.....	51
Tablo 23. Ergenlerde Affetme Düzeylerinin İfade Edilen Akraba İletişimine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu.....	52
Tablo 24. Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin İfade Edilen Akraba İletişimine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu.....	53
Tablo 25. Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin İfade Edilen Akraba İletişimine Göre Farklılığın Hangi Gruplardan Kaynaklandığını Belirlemek Üzere Yapılan Post-Hoc Scheffe Testi Sonuçları.....	53
Tablo 26. Ergenlerde Algılanan Aile Sosyal Desteği Puanlarının İfade Edilen Aile Desteğine Göre Welch Testi Sonucu.....	54
Tablo 27. Ergenlerin İfade Edilen Aile Desteğine Göre Algılanan Aile Sosyal Desteği Puanlarına İlişkin Tamhane's T2 Testi Sonuçları.....	55
Tablo 28. Ergenlerde Algılanan Arkadaş Sosyal Desteği Puanlarının İfade Edilen Arkadaş Desteğine Göre Welch Testi Sonucu.....	56
Tablo 29. Ergenlerin İfade Edilen Arkadaş Desteğine Göre Algılanan Arkadaş Sosyal Desteği Puanlarına İlişkin Tamhane's T2 Testi Sonuçları.....	56

Tablo 30. Ergenlerde Algılanan Öğretmen Sosyal Desteği Puanlarının İfade Edilen Öğretmen Desteğine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu.....	57
Tablo 31. Ergenlerin İfade Edilen Öğretmen Desteğine Göre Algılanan Öğretmen Sosyal Desteği Puanlarına İlişkin Scheffe Testi Sonuçları.....	58

SİMGELER VE KISALTMALAR

Araştırmada kullanılan kısaltmalar aşağıda belirtilmiştir:

ASDÖ: Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

AİD: Aile Desteği

ARD: Arkadaş Desteği

ÖGD: Öğretmen Desteği

EAÖ: Ergenler İçin Affetme Ölçeği

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Standardize Edilmiş Bağımlı Değişken Affetme Eğilimi İçin Oluşturulan Normal Dağılım Grafiği.....	41
--	----

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın; problem durumunu ortaya koymak, amacını ve önemini ifade etmek, problem cümlesini ve alt problemleri belirlemek, sınırlılıklarını ve sayılıtlarını ele almak amaçlanmıştır.

1.1. Problem durumu

Ergenlik; kişiye, içinde yaşanılan toplum ve döneme göre farklılık gösterebilen bir dönemdir. Bu dönem bireyin fiziksel, cinsel ve psikososyal açıdan olgunlaşması ile başlayan, bağımsızlığını ve üretkenliğini kazandığı, kesin sınırı olmayan bir zamanda son bulan kronolojik bir dönemdir (Derman, 2008). Adams (2000) ergenliği şiddetli ruh hali değişimleri olarak ifade etmiş, duygusal değişim ve gelişime vurgu yapmıştır. Ergenin duyarlılığa karşı vurdumduymazlık, enerji ve heyecana karşı kayıtsızlık, sevecenliğe karşı acımasızlık, sevinç ve kahkahaya karşı keder, kibirliliğe karşı alçakgönüllülük gibi birbirine karşıt eğilimler sergilediğini ifade etmiştir. Certel (2003) de ergenlerde duygusal değişim ve gelişimin; duygu yoğunluğundaki artış ve dengesizlik, karşı cinse olan ilgi ve aşk, mahcubiyet ve çekingenlik, çokça hayal kurma, tedirgin ve huzursuz olma, yalnız olma isteği, çalışmaya karşı direnç ve isteksizlik, ani heyecanlanma şeklinde ortaya çıktığını belirtmiştir. Yoğun çelişki ve ruhsal gerilimin yaşandığı ergenlik dönemi bireyin aile ve çevre sosyal desteğine en çok ihtiyaç duyduğu dönemdir (Türküm, Balkaya ve Balkaya, 2005). Sosyal desteğin, farklı yol ve davranışları deneyerek, gözlemleyerek, rol model olarak kimlik oluşturmaya çalışan ergen için büyük önem taşıdığı söylenebilir. Farklı görüşler tarafından farklı şekillerde tanımlandığı görülen sosyal destek kavramını Yıldırım (2006), bireylerin çevresinden görmüş olduğu kişisel, sosyal, psikolojik ve ekonomik faktörleri içinde barındırabilen her türlü yardım şeklinde tanımlamıştır. Sosyal destek kavramından söz edebilmek için ise bireylerin karşılıklı olarak; sevgi, saygı, değer, takdir görme, ilgi, duygusal destek, maddi yardım, güven, önemsenme gibi kavramların pek çoğunu hissedebilmesi gerektiği düşünülmektedir (Yıldırım, 2006). Ayrıca alanyazın incelendiğinde farklı anlamlar taşıdığı halde sosyal destek kavramı ile algılanan sosyal destek kavramlarının birbirleri yerine kullanıldığı görülmektedir. Demirtaş (2007)

algılanan sosyal desteği, bireyin daha önceden çevresinden aldığı desteğe göre bundan sonraki desteklere ilişkin beklentisi ve algısı olarak tanımlamıştır. Algılanan sosyal destek kavramı bir bakıma bireyin kendisine biçmiş olduğu değer olarak ifade edilmektedir (Özgür, 1993). Stokes (1985) yaptığı araştırmada algılanan sosyal desteğin alınan sosyal desteğe göre bireyin ruh sağlığı üzerinde daha etkili olduğunu vurgulamıştır.

Ergenlik döneminin başlarında bireyler duygusal, bedensel ve psikolojik açıdan pek çok ruhsal gerilimle karşı karşıya geldikleri halde yeterli başa çıkma stratejilerine sahip değildirler (Eryılmaz, 2009). Bundan dolayı birey çevresinden almış olduğu sosyal desteğe hayatı boyunca ihtiyaç duymakta ve sosyal destek kaynaklarını oluşturan bireyler ile olumlu etkileşimde olup, yaşaması muhtemel olan güçlüklerin üstesinden daha kolay gelebilmektedir (Tanrıverdi, 2012). Bireylerin sosyal destek kaynaklarını aile ve aile çevresi, arkadaşları, öğretmenleri, akrabaları, komşuları ve etrafında yer alan dini, ideolojik, etnik gruplar ile yaşadığı toplum oluşturmaktadır (Yıldırım, 1998). Öğrencilerin en temel sosyal destek kaynaklarını ise ailesi, arkadaşları ve öğretmenleri olarak sıralamak mümkündür (Yıldırım, 1997).

Sosyokültürel bir varlık olan insan dünyaya gözlerini açtığı anda ilişki kurduğu ilk kişiler ailesi olduğu için sosyal gelişiminin aileyle başladığı söylenebilir. Savcı (2006) sosyal desteğin sosyal ilişki yoluyla sağlandığını belirtmiştir. Birey için en önemli sosyal destek kaynağı olarak görülen aile sosyal desteğinin bireylerin sağlıklı bir yaşam sürmesi için sağlam bir zemin oluşturduğu ifade edilebilir. Ayrıca lise öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalarda algılanan aile sosyal desteğinin; bireylerin sosyal problem çözme (Arslan, 2009), akademik başarı düzeyleri (Wang ve Sound, 2008) ve stresle başa çıkma (Demirtaş, 2007) ile pozitif yönlü ilişkili olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte ergenlerin yaşamlarındaki güçlüklerle başa çıkmada kendilerine yardımcı olan diğer önemli sosyal destek kaynakları ise arkadaşlarıdır. Ergen bireyin döllemeden başlayıp yaşamın sonuna kadar devam eden süreci kapsayan gelişim dönemlerine bakıldığında bebeklik, ilk çocukluk (oyun), ikinci çocukluk (ilkokul) ve ergenlik (ortaokul-lise) dönemlerini yaşadığı veya yaşamakta olduğu her bir gelişim döneminde de arkadaşlarının sosyal gelişimlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği söylenebilir. Demir, Baran ve Ulusoy (2005) ergenlerin arkadaşlarıyla geçirmiş olduğu zamanın anne-baba veya kardeşiyle geçirmiş olduğu zamandan daha fazla olduğunu, hatta pek çok aile kavgasını da beraberinde getirdiğini vurgulamıştır. Özellikle benzer psikolojik, fiziksel ve bilişsel süreçlerden ve geçirilen ortak zamanların fazla olmasından dolayı arkadaşlığın önem kazandığı bu

dönemde, arkadaşların ailenin önüne geçtiği düşünülmektedir. Bireyler arkadaşlarının yanında duygu ve düşüncelerini özgür bir şekilde ifade ettiği için kendini ifade etme, özgüven, sosyal ilişkiler ve iletişim becerileri konularında yol kat ederler. Bu sayede çevresinde kendilerine yakın hissettikleri arkadaşlarını güçlü bir sosyal destek kaynağı olarak görmektedirler. Kıran (2003) da buna paralel olarak ergenlerin problemlerini akranlarıyla paylaştıklarında kendilerini rahatlamış hissettiklerini dile getirmiştir. Ayrıca Yıldırım (1997) ergenlerin ilgi, tutum ve değer yargılarını ailesinden daha çok akranlarının etkilediğini ifade etmiştir. Ergenlerde sosyal destek kaynaklarından bir diğeri de okul yaşamıyla birlikte yaşamında önemli bir yeri olan, rol model aldığı ve günün belirli saatlerini geçirdiği okulda sürekli olarak iletişim halinde olduğu öğretmenleridir. Ergenlerin algıladıkları öğretmen sosyal desteği arttıkça benlik saygısı (Arslan, 2009), okula karşı bağlılık (Hallinan, 2008), motivasyon (Wentzel, Battle, Russell ve Looney, 2010), okula karşı sosyal aitlik (La Russo, Romer ve Selman, 2008), akademik olarak öz inanç (Mercer, Nellis, Martinez ve Kirk, 2010) değişkenleriyle pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda ergenlerde algılanan aile, arkadaş ve öğretmen sosyal desteğinin bireylerin yaşamlarını tehdit eden olay ve durumlara karşı önleyici bir rolünün olduğu söylenebilir.

Alanyazın incelendiğinde sosyal desteğin bireylere pek çok alanda yarar sağladığı ve bireylerin yaşamında önem taşıdığı görülmektedir. Sosyal destek, ergenlerin kendilerini daha değerli hissetmeleri, benlik saygılarında artış yaşamaları ve problemlerini daha sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşturmaları konusunda yarar sağlayacaktır (Ünüvar, 2003). Bandura (1997), bireylerin aile ve çevresinden sağlanan sosyal destek yükseldikçe sosyal olaylara girmede karşılaşılabileceği problemleri çözümede sarf edecekleri çabanın da yükseleceğini ve böylece bireylerin daha başarılı olabileceğinin altını çizmiştir. Gelir (2009) yaşam döngüsünün en zorlu dönemini ergenlik döneminin oluşturduğunu ve bu dönemde sosyal desteğin öneminin daha da arttığını ifade etmiştir. Geçtan (2006) da ergenlerin gerekli sosyal desteği alamadıklarında stresle başa çıkma ve özgüven gelişiminin olumsuz etkilendiğini vurgulamıştır. Akın ve Ceyhan (2005) ergenlerde sosyal desteğin kendini kabulünü kolaylaştırdığı ve bireylerin ruh sağlığı açısından sosyal destek ile kendini kabul kavramlarının birbirlerini desteklediğini dile getirmiştir.

Ergenlik dönemindeki değişiklikler, önemli çatışmaları ve karışıklıkları beraberinde getirmekle birlikte, stres ve gerilim ortamı yaratmaya müsait bir dönem şeklini almaktadır. Günümüzde ergenlik dönemini çocuklarıyla sorunsuz atlatan az sayıda aile bulunduğu

söylenbilir. Çatışmaların yaşanması, tartışmaların olması ve kuşak farklılığı bu dönemin özelliklerinden olup doğal karşılanmalıdır (Özby, 2000). Bunlardan yola çıkarak, ergenlik döneminde yaşanan olumsuzlukları iyi yönde değerlendirip en aza indirmek ve ergene sosyal destek sunmanın, ergenin fiziksel ve psikolojik sağlığına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Problemlere karşı koruma kalkanı olarak görülen sosyal desteğin doğru algılanması, bireylerin yaşadığı olumsuzlukları sağlıklı bir şekilde değerlendirip sosyal ilişkilerine bu bakış açısıyla devam etmeleri yoğun duygusal gelişim ve değişimin yaşandığı, çalkantılı geçen ergenlik döneminde affetmeyi yaşamlarına entegre etmeyi mümkün kılabilir. Scobie ve Scobie (1998) affetmeyi, bireyin değer verdiği bir kişi tarafından kendisine karşı yapılan olumsuz bir eylemin intikamını alma ya da telafi edilmesi yönündeki yasal hakından bilinçli olarak feragat ettiği bir karar olarak tanımlamış ve bireylerin problemlerinin sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşması ve ruhsal açıdan iyileşmesinin affetme sayesinde gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Ayrıca affetme bireyin hem fiziksel hem de psikolojik sağlığı yönünden gerekli görülmektedir (Kara, 2009). Bu bağlamda bireylerin affetme eylemine karar vermesi, affetmenin neyi ifade ettiğini anlamayı ve istekli, farkında olarak bunu uygulamaya koymayı içerdiği için affetme eylemi bir beceridir (Enright ve Fitzgibbons, 2000).

Yapılan araştırmalarda affetme ile yaşam doyumu (Bugay, Demir ve Delevi, 2012), kendini gerçekleştirme (Sarı, 2014), alçakgönüllülük (Berry, Worthington, O'Connor, Parrott ve Wade, 2005), umut (Tayşi, Curun ve Orcan, 2015), öznel iyi oluş (Datu, 2014) gibi kavramlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu araştırma kapsamında da ergenlerde affetmenin, algıladıkları sosyal destek ile yakından ilişkili olabileceği düşünülmekte ve değişkenlerin birbirleri üzerindeki etkilerini belirleyebilmek amacıyla böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu çalışmada ergenlerde affetme ile algıladıkları sosyal destek arasında nasıl bir ilişki olduğu, değişkenlerin birbirlerini nasıl etkiledikleri ve bu kavramların; cinsiyet, lise türü, doğum sırası, anne-baba eğitim düzeyi, ifade edilen akraba iletişimi ve ifade edilen aile, arkadaş, öğretmen desteği değişkenleri ile arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın amacı ve önemi

Ergenlik dönemi, yaşam döngüsünün en zorlu dönemini oluşturmakta ve bu dönemde sosyal desteğin önemi daha da artmaktadır (Akın ve Ceyhan, 2005). Bireyler, kimlik gelişimi ve sosyalleşme gibi önemli adımlar attığı bu süreçte herhangi bir engelle karşılaştıklarında gerekli sosyal desteği alamazlarsa yetişkinlik dönemi için gerekli olan beceri ve yeteneklerden mahrum kalabilmektedirler. Geçtan (2006), bireylerin gerekli sosyal desteği alamadığında stresle başa çıkma ve özgüven konularında yetersizlik yaşadığını ve kaygı düzeylerinin arttığını ifade ederken; Aksüllü (2004), zor durumda olan bireye sağlanan sosyal desteğin, bireyin sevgi, bağlılık, ait olma, benlik saygısı gibi temel gereksinimlerini karşıladığını belirtmiştir. Alanyazında ergenler üzerinde yapılan çalışmalarda algılanan sosyal destek puanı arttıkça; fiziksel ve zihinsel sağlık (Richman, Rosenfeld ve Bowen, 1998), uyum (Elmacı, 2006), benlik saygısı (Kahrıman, 2002; Öztosun, 2018; Savi-Çakar ve Karataş, 2012), yaşam doyumu (Suldo ve Huebner, 2006; Süpçeler, 2016; Uygur, 2018), öznel iyi oluş (Gündoğan, 2016), içsel ve dışsal motivasyon (Tulunay-Ateş, 2016), problem çözme becerisi (Budak, 1999; Büyükşahin Çevik, Yavuz ve Güzel Yüce, 2016), stresle başa çıkma (Demirtaş ,2007), öz-yeterlik (Öztosun, 2018) ve umut (Kemer ve Atik, 2005) puanlarının arttığı bulunmuştur. Araştırmalar ergenlerin yaşam döngülerinde stres, problem çözme ve umutsuzluk gibi olumsuz durumlara karşı psikolojik ve fiziksel sağlığını koruması için sosyal desteğe ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Duygu yoğunluğu artışının ve dengesizliğinin sıkça görüldüğü ergenlik döneminde birey, başkaları tarafından incindiği ya da başkalarını incittiği yaşantılara maruz kalabilmektedir. Bireylerin yaşamını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesi için bu tarz olumsuz deneyimlerle başa çıkması gerekmektedir. Affetme, bireylerin incindiği ya da incittiği durumlar karşısında psikolojik sağlamlığını koruyabilmek için kullanabileceği bir beceri olarak ifade edilebilir. Alanyazında affetmenin, bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlığını olumlu yönde etkilediğini saptayan araştırmalar yapılmıştır. Ergenler ve yetişkinler üzerinde yapılan araştırma bulguları affetme puanları arttıkça; kendini kabul (Akın ve Ceyhan, 2005), siber zorbalığa karşı tepki (Safaria, Tentama ve Suyono, 2016), benlik saygısı (Asıcı, 2013; Cardı, 2011; Gündüz, 2014; Tayı, Curun ve Orcan, 2015), yaşam doyumu (Bugay, Demir ve Delevi, 2012), öz-duyarlık (Asıcı,2013), öznel iyi oluş (Eldeleklioğlu, 2015; Gull ve Rana, 2013), kendini gerçekleştirme (Sarı, 2014) ve algılanan fiziksel sağlık (Wilson, Milosevic, Carroll, Hart ve Hibbard, 2008) puanlarının

arttığı bulunmuştur. Affetmenin bireyin fiziksel ve psikolojik sağlığını olumlu yönde etkilediğinin anlaşılmasıyla birlikte yapılan araştırmalar da artış göstermiştir. Fakat Türkiye’de ergenlerde affetmenin ele alındığı çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır. Bu nedenle Türkiye’deki bireylerin affetme eğilimlerinin ortaya konulup destekleneceği çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Zorlayıcı yaşam görevleriyle karşı karşıya olan ergenler yaşadıkları problemlerle başa çıkabilmek için; sosyal destek kaynaklarına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu noktada ergenlerin sosyal destek kaynakları ile etkileşimde olması ve desteklenmesi, etkili bir başa çıkma mekanizması olan affetmeyi etkin bir biçimde kullanabileceğini beraberinde getireceği düşünülmektedir. Araştırmanın daha sonraki süreçte sunulacak önleyici rehberlik hizmetleri çalışmalarına ışık tutması, tasarlanacak psikoeğitim programları ve yapılacak deneysel araştırmalar için önemli katkıları olması beklenmektedir. Bu sayede psikolojik destek hizmeti veren uzmanların, affetme eğilimini geliştirmeye yönelik psikoeğitim programlarını tasarlariken araştırma bulgularından faydalanabileceklerine inanılmaktadır. Özellikle araştırmanın bulgulardan yola çıkılarak; her bir değişkenle ilgili eğitim modülleri ya da psikolojik danışma oturumları düzenlenebileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte ergenlerde algılanan sosyal desteği arttırmak için düzenlenecek aile eğitiminde de araştırma bulgularının yardımcı olacağı öngörülmektedir. Türkiye’deki alanyazın incelendiğinde ergenler üzerinde sınırlı sayıda olduğu gözlenen affetme eğiliminin bu araştırmayla birlikte, problemlerin ortaya konulması ve çözülmesinde okullarda uygulanacak hizmetlere, ailelere, eğitimcilere ve psikolojik destek hizmeti sağlayan uzmanlara ulaştırıldığında ergenlerin gelişim alanlarına önemli katkılar sağlayacağı umulmaktadır.

1.3. Problem cümlesi

Ergenlerde affetme ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişki nasıldır?

1.4. Alt problemler

Bu araştırmanın genel amacına bağlı olarak oluşturulan alt problemler aşağıda belirtilmiştir:

1. Ergenlerde affetme ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. Ergenlerin affetme eğilimleri ve affetmenin alt boyutları olan affetmenin bileşenleri, intikam alma, öfkeyi sürdürme, empati kurma puan ortalamaları; cinsiyete, lise türüne, doğum sırasına, anne eğitim düzeyine, baba eğitim düzeyine ve ifade edilen akraba iletişimine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
3. Ergenlerin algılanan sosyal destek puan ortalamaları; cinsiyete, lise türüne, doğum sırasına, anne eğitim düzeyine, baba eğitim düzeyine, ifade edilen akraba iletişimine, ifade edilen aile sosyal desteğine, ifade edilen arkadaş sosyal desteğine ve ifade edilen öğretmen sosyal desteğine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

1.5. Varsayımlar

Araştırmanın kavramsallaştırılması ve uygulanmasıyla ilişkili temel varsayımlar aşağıda belirtilmiştir:

1. Örneklem evreni temsil etmektedir.
2. Araştırmaya katılan ve uygun örneklem yoluyla belirlenen lise öğrencileri kullanılan ölçme araçlarını doğru, bağımsız ve samimi bir şekilde yanıtlamışlardır.

1.6. Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları şöyledir:

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin affetme eğilimi puanları Ergenler İçin Affetme Ölçeği'nin (EAÖ) ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
2. Araştırmaya katılan öğrencilerin algıladıkları sosyal destek puanları Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin (ASDÖ-R) ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
3. Araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel ve sosyal özellikleri alt problemlerde belirtilen değişkenler ile sınırlıdır.
4. Araştırma 2019-2020 eğitim öğretim yılında Kocaeli ili Darıca ilçesinde öğrenim gören lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir ve elde edilen bulgular benzer niteliklere sahip olan başka öğrencilere de genellenebilir.

1.7. Tanımlar

Aşağıda araştırmada yer alan temel kavramlara ilişkin tanımlar ifade edilmiştir:

Affetme: Asıcı ve Karaca (2018)'ye göre affetme; duyarlılık, merhamet, şefkat ve hoşgörü gibi bileşenleri; öfke ve kızgınlık gibi olumsuz duyguları terk etmeyi, intikam alma isteğinden vazgeçmeyi ve suçlu ile empati kurmayı içeren bir kavramdır.

Algılanan Sosyal Destek: Yıldırım (2006) sosyal destek kavramını, bireylerin çevresinden görmüş olduğu kişisel, sosyal, psikolojik ve ekonomik faktörleri içinde barındırabilen her türlü yardım şeklinde tanımlamıştır. Yine Yıldırım (1997)'in, öğrenciler için en önemli sosyal destek kaynaklarını aile, arkadaşlar ve öğretmenler olarak sıraladığı görülmektedir. Bu araştırma kapsamında da algılanan sosyal destek öğrencilerin aileden, arkadaşlardan ve öğretmenlerden algıladıkları sosyal destek düzeyleriyle sınırlandırılmıştır.

Ergenlik: Şatıroğlu (2008) ergenliği; bireyin doğum öncesi ve iki yaşına kadar olan zaman diliminden sonra değişim ve gelişimin en hızlı olduğu, yaşama dair amaç ve hedeflerin oluşmaya başladığı, kişilerarası iletişim ve ilişkilerin geliştiği, biyopsikososyal açıdan değişimlerin arttığı, bağımsız davranışlar sergilediği, zorlu ve karmaşık bir dönem olarak tanımlamaktadır. Çalışma grubunu ise 15-18 yaş aralığındaki ergen bireyler oluşturmaktadır.

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ergenlik, sosyal destek ve affetmeye ilişkin kuramsal bilgilere ve bu kavramlarla ilgili alanyazında yer alan bazı araştırma bulgularına yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın kuramsal çerçevesi

Bu bölümde ergenlik, affetme ve algılanan sosyal destek kavramları ile ilgili kuramsal bilgilere yer verilmiştir.

2.1.1. Ergenlik

Alanyazın incelendiğinde ergenlik ile ilgili farklı ölçütler dikkate alınarak yapılan tanımlayıcı ifadeler rastlanmaktadır. Arı (2008)' e göre ergenlik bireylerde bilişsel, duygusal, ahlaksal, sosyal ve fiziksel gelişim aşamaları açısından büyük değişimlerin gerçekleştiği dönemdir. Dilek ve Aksoy (2013) ergenliğin çocukluk döneminden gençlik dönemine geçişte büyümenin en hızlı gerçekleştiği dönem olduğunu belirtmekte ve gelişimsel bir dönem olduğuna vurgu yapmaktadır. Karabekiroğlu (2014) ergenliği değişim, dönüşüm ve başkalaşımın gerçekleştiği canlı ve etkin bir geçiş süreci olarak ifade etmiştir. Adams (2000) ergenliği şiddetli ruh hali değişimleri olarak ifade etmiş ve duygusal değişim ve gelişime vurgu yapmıştır. Siyez ve Aysan (2007) ergenliği, bireylerin çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine geçişte biyolojik gelişim başta olmak üzere duygusal, bilişsel ve sosyal yönden değişim ve gelişimin yaşandığı dönem olarak belirtmiştir. Şatıroğlu (2008) ergenliği; bireyin doğum öncesi ve iki yaşına kadar olan zaman diliminden sonra değişim ve gelişimin en hızlı olduğu, yaşama dair amaç ve hedeflerin oluşmaya başladığı, kişilerarası iletişim ve ilişkilerin geliştiği, biyopsikososyal açıdan değişimlerin arttığı, bağımsız davranışlar sergilediği, zorlu ve karmaşık bir dönem olarak tanımlamaktadır. Derman (2008) ergenliği, bireyin cinsel ve psikososyal açıdan olgunlaşmasıyla başlayan; bağımsızlık, kimlik edinme ve sosyal üretkenlik kazandığında ise sona eren bir dönem olarak ifade etmiştir. Yavuzer (2017) ise ergenliği, olgunluğun sadece fiziksel yönünü değil tüm yönlerini içerdiğini ve bu dönemde bireyde biyolojik,

psikolojik, sosyal ve zihinsel yönden bir gelişim ve olgunlaşmanın meydana geldiği çocukluk döneminden erişkinlik dönemine geçiş olarak ifade etmiştir.

2.1.2. Ergenlik dönemi

Ergenlik dönemi bireylerin fiziksel değişim ve gelişimlerini içeren dönem olmakla birlikte duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimi de içinde barındıran bir dönemdir. Ergen bireylerdeki duygusal gelişim ve değişim özellikle duygu yoğunluğundaki artış ve dengesizlikle kendini göstermektedir. Bu bağlamda ergen, karamsarlık, mahcubiyet ve çekingenlik, hayal kurma, huzursuzluk, aşık olma, çalışmaya karşı istek duyamama gibi duygulanım durumlarına sahiptir. Ergenlerin, kendisine güven verecek ve bu duygusal durumların yaşa bağlı, bu döneme has ve geçici olduğunu anlatacak ebeveynlere ihtiyacı vardır. Bununla birlikte ergenlik döneminin en önemli sosyal gelişim basamağının ise kimlik kazanımının oluşturduğu ifade edilebilir. Ergenlik döneminde kimlik kazanım süreciyle birlikte bilişsel gelişim ve değişimin hızlanması, meslek seçimi ve gelecek kaygısı, karşı cinsle kurulan ilişkiler, akranlarıyla birlikte olmak istemesi, saygınlık kazanma, statü sahibi olma ve bireyselleşme sürecine geçiş gibi bu döneme özgü zorluklar ve çatışmalar yaşamaktadır. Ergenlik dönemindeki bireylerle ilgili yapılan alan çalışmalarında, ergenlerin duygusal sorunlarının; buldukları yaş gruplarına, öğrenimlerine devam edip etmemelerine, anne baba tutumlarına, ergenlerin bireysel zekalarına ve sosyal çevreleri tarafından kabul edilip edilmeme durumlarına göre değişiklik gösterdiği saptanmıştır (Koç, 2004).

2.1.3. Sosyal destek

1970'li yıllardan itibaren literatürde yer alan bir kavram olan sosyal destek, farklı görüşler tarafından farklı tanımlanmıştır. Demirtaş (2007) sosyal desteği, bireyin çevresindeki insanlar tarafından sevilme, güvenilme ve değer verilme gibi ihtiyaçların giderilmesi olarak tanımlamaktadır. Arıcıoğlu (2008)' e göre sosyal destek bireyin kendisini ve yakın çevresini içine alan sosyal ağın yeteri kadar destekleyici olarak algılanmasıdır. Çakır ve Palabıyıkoglu (1997)'ye göre bireyler kendilerini huzursuz, sinirli hissettiğinde ve psikolojik kriz durumlarında aile fertleri ve arkadaş çevresinden destek alma ihtiyacı giderler. Bireylerin uyum süreci ve ruh sağlığı üzerinde büyük bir etkiye sahip olan bu destek ağı sosyal destek olarak tanımlanabilir. Duru (2008) sosyal desteği sadece bilgi ve öğüt vermek değil duygusal desteği de içinde barındıran çok boyutlu bir kavram olarak

ifade etmiştir. Demaray, Malecki, Davidson, Hodgson ve Rebus (2005)' e göre sosyal destek, bireylerin oluşturdukları sosyal ağlar içinde hem önemsendikleri hem de değer gördüğünü hissettikleri, stresle baş etmelerinde kendilerini destekleyen ve istenmeyen sonuçları engelleyebilen kişisel algılardır. Yıldırım (2006) ise sosyal destek kavramını, bireylerin çevresinden görmüş olduğu kişisel, sosyal, psikolojik ve ekonomik faktörleri içinde barındırabilen her türlü yardım şeklinde tanımlamıştır.

2.1.4. Algılanan sosyal destek

İlgili alanyazın incelendiğinde, zaman zaman birbirinin yerine kullanılan sosyal destek ve algılanan sosyal destek kavramlarının birbirlerinden farklı anlamlar taşıyıp farklı kategorize edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Algılanan sosyal destek, bireylerin yaşamlarında kendilerine değer verilip özen gösterildiği, ihtiyaç durumunda çevrelerinde kendilerine yardımda bulunabilecek bireylerin bulunduğu, var olan ilişkilerinde doyum sağladıkları ve yaşamlarının çeşitli rol alanlarında geliştirdikleri bir algı olarak tanımlanmıştır (Baştürk, 2002). Demirtaş (2007) ise algılanan sosyal desteği bireyin daha önceden çevresinden aldığı desteğe göre bundan sonraki desteklere ilişkin beklentisi ve algısı olarak ifade etmiştir. Algılanan sosyal destek kavramı bir bakıma bireyin kendisine biçmiş olduğu değer olarak ifade edilmektedir (Özgür, 1993). Algılanan sosyal desteğin alınan sosyal desteğe göre bireyin ruh sağlığı üzerinde daha etkili olduğu (Stokes, 1985) ve bireyin algılanan sosyal destekten tatminliği ile ruh ve fiziksel sağlığı arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Vandervoort, 1999). Özetle algılanan sosyal destek, bireyin daha önceki tecrübelerine dayanarak çevresinden almış olduğu desteği sübjektif olarak değerlendirip yorumladığı bir algı olarak ifade edilebilir.

2.1.5. Sosyal destek kaynakları

Bireylerin sosyal destek kaynaklarını aile ve aile çevresi, arkadaşları, öğretmenleri, akrabaları, komşuları ve etrafında yer alan dini, ideolojik, etnik gruplar ile yaşadığı toplum oluşturmaktadır (Yıldırım, 1998). Yapılan araştırmalar sosyal destek kaynakları sayesinde bireylerin problemlerine çözüm bulması ve güçlüklerle başa çıkabilmesinin kolaylaştığı (Yıldırım, 1997), kendilerini daha mutlu ve üretken biri olarak hissedeceğini (Arıcıoğlu, 2008) belirtmişlerdir. Bununla birlikte bireyin sosyal destek sağlayamamasının onun için bir risk oluşturduğu ifade edilmiştir (Şencan, 2009). Yıldırım (1997), öğrenciler için en

önemli sosyal destek kaynaklarını aile, arkadaşlar ve öğretmenler olarak sıraladığı görülmektedir, bu araştırma kapsamında da bireye en çok etkisi olduğu düşünülen üç faktör ele alınmıştır.

2.1.5.1. Aile sosyal desteği

Psiko-sosyal bir varlık olan insan, tüm yaşam döngüsünde zorluklarla başa çıkmada sosyal desteğe ihtiyaç duyar. Bireylerin yaşamlarındaki en temel sosyal destek kaynağını ise ailenin oluşturduğu söylenebilir. Ünsar, Sadırlı, Demir, Zafer ve Erol (2009) yaptığı çalışmada aileden yeterli sosyal desteği alan bireylerde depresyonun ve psikolojik sorunların daha az görüldüğünü ifade ederken Köksal-Akyol ve Salı (2013) aile sosyal desteği alan çocukların arkadaşlarıyla kurdukları ilişkilerde daha başarılı olduğunu belirtmiştir. Bunlarla birlikte Arslan (2009) aileden sosyal destek alan lise öğrencilerinin sosyal problem çözmede daha başarılı oldukları bulgusuna ulaşırken Demirtaş (2007) lise öğrencilerinde aile sosyal desteği arttıkça stresle başa çıkma düzeylerinin arttığı bulgusuna ulaşmıştır. Wang ve Sound (2008)'in lise öğrencileri üzerinde yaptıkları bir araştırmada da algılanan aile sosyal desteği arttıkça akademik başarılarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Cüceloğlu (2016), ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkileri ön plana çıksa da ailenin etkisi ve önemi ergenin gelişiminde devam ettiğini, buna paralel olarak Duyan, Gelbal ve Var (2013) da ailesinden yeterli sosyal desteği alamayan çocukların yüksek risk grubunda olduğu ifade etmiştir. Yapılan çalışmalarda da görüldüğü üzere algılanan aile sosyal desteğinin bireylere; etkili problem çözme becerisi kazandırma, stresle başa çıkma yöntemleri geliştirme, akademik başarılarında artış, kişilerarası ilişkilerin gelişimi gibi katkılar sunduğu ve psikolojik açıdan daha sağlıklı bireylerin yetişmesine olanak sağladığı ve risk grubunda bulunmayı önlediği söylenebilir.

2.1.5.2. Arkadaş sosyal desteği

Ergenlerin, kendileri gibi yoğun ve çelişkili duygular yaşayan, fiziksel, psikolojik, bilişsel ve sosyal açıdan gelişim ve değişim içinde olan akranlarına karşı kendilerini anlaşılmış hissettikleri için onlarla yakın ilişki kurdukları düşünülmektedir. Siyez ve Aysan (2007) çalışmasında, aile desteğinin yanı sıra ergenin yeme içme alışkanlığının, giyim tarzının, okul ve öğrenmeye ilişkin tutumlarının, konuşma ve hitap şeklinin oluşmasında arkadaşlarının büyük etkisi olduğunu belirtmiştir. Demir (2005) de ergenlik dönemindeki

bireylerin arkadaşlarıyla geçirdiği vaktin aile fertleriyle geçirdiği vakitten daha çok olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte Avcı (2006), ergen bireylerin anne-babalarıyla otoriteye bağlı ve eşit olmayan ilişki içindeyken akranlarıyla kurmuş olduğu ilişki eşit düzeyde olduğunu, bundan dolayı ergenler daha iyi anlaşılacak istedikleri için akranlarıyla ilişki kurmayı tercih ettiklerini ve ergenlerin akranlarıyla ilişki kurup arkadaş olması ve arkadaş gruplarına girmesi yaşının gerektirdiği bir gelişimsel görev olduğu için ebeveynler tarafından unutulmaması gerektiğini ifade etmiştir. Kıran (2003), ergen bireylerin problemlerini akranlarıyla paylaştıkları zaman kendilerini rahatlatmış hissettiklerini belirtmiştir. Yıldırım (1997), ergenlerin ilgi, tutum ve değerleri ailelerine oranla akranlarından daha fazla etkilendiğini ifade etmiştir. Bireyin ilk olarak ailede başladığı sosyal gelişimi ergenlik döneminde arkadaş gruplarının etkisiyle devam etmektedir (Çakmaklı, 2007). Ayrıca Lynch ve Cicchetti (1997) ergenlerde algılanan arkadaş sosyal desteğinin iyilik hali üzerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir.

2.1.5.3. Öğretmen sosyal desteği

Ergenler günün ortalama 6-8 saatini öğrenim görmek amacıyla okulda geçirmektedir. Bundan dolayı okulda iletişim kurdukları öğretmenlerin, ergenler için güçlü birer sosyal destek kaynağı olduğu söylenebilir. Okul ortamının destekleyici olması, ergenlerin okula karşı aidiyet hissetmesini ve ergenlerde görülen olumsuz belirtilerin daha az görülmesini sağlamıştır (La Russo, Romer ve Selman, 2008). Buna benzer olarak da Hallinan (2008) çalışmasında öğretmenlerin destekleyici tutumlarının, öğrencilerin okula bağlılıklarını artırdığını ifade etmiştir. Ayrıca Bozgeyikli, Doğan ve Işıklar (2010), öğretmenlerin öğrencilerin tutum ve davranışlarına yön verdiklerini, Yıldırım (1998), öğretmen sosyal desteğinin öğrencilerin akademik başarısı üzerinde etkisi olduğunu ve Dülger (2009) de öğrencilerin gerçekçi, faydalı ve doğru kararlar almasında öğretmenlerin önemli bir rol üstlendiğini belirtmiştir. Alanyazında da bireylerin algıladıkları öğretmen sosyal desteğinin onlar üzerinde olumlu etkiler yarattığını ifade eden araştırmalar mevcuttur (Levitt, 1994; Kloomok ve Cosden, 1994; Wentzel, 1994).

Ergenler üzerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde algılanan sosyal desteğin; fiziksel ve zihinsel sağlık (Richman, Rosenfeld ve Bowen, 1998), uyum (Elmacı, 2006), benlik saygısı (Kahrman, 2002; Öztosun, 2018; Savi-Çakar ve Karataş, 2012), yaşam doyumu (Suldo ve Huebner, 2006; Süpçeler, 2016; Uygur, 2018), öznel iyi oluş (Gündoğan, 2016),

içsel ve dışsal motivasyon (Tulunay-Ateş, 2016), sosyal yetkinlik (Traş ve Arslan, 2013), yılmazlık (Savi-Çakar ve Karataş, 2011), problem çözme becerisi (Budak, 1999; Büyükşahin Çevik, Yavuz ve Güzel Yüce, 2016), dünyayı pozitif algılama ve yorumlama (Brissette, Scheier ve Carver, 2002), stresle başa çıkma (Demirtaş ,2007), öz-yeterlik (Öztosun, 2018), umut (Kemer ve Atik, 2005) ve akademik başarı (Baştürk, 2002) değişkenleri ile pozitif yönlü; yalnızlık (Arslan, 2009; Köse, 2009), yüksek şiddet eğilimi (Haskan Avcı ve Yıldırım, 2014), depresyon (Akbaş, Aydın, Dündar ve Turla, 2016; Elmacı, 2006), saldırganlık (Ustabaş, 2011), istenmeyen davranışlar (Bru, Murberg ve Stephens, 2001), fiziksel, duygusal ve cinsel istismar yaşantıları (Turan ve Traş, 2017), umutsuzluk (Savi-Çakar ve Karataş, 2012), travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) (Akbaş, Aydın, Dündar ve Turla, 2016), antisosyal eğilim (Menteş, 2016), zorbalık (Sönmezay, 2010) ve internet bağımlılığı (Öztosun, 2018) değişkenleri ile negatif yönlü ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

2.1.6. Affetme

Affetme kavramının literatürde tek bir tanımının olmadığı, farklı boyutlarla ele alındığı için farklı tanımlamalarla ifade edildiği görülmektedir. Smedes (1984) affedicilik kavramını bireyin kendisine zarar veren bir kişinin cezalandırılmadan affedilmesi olarak tanımlamıştır. McGary (1989) affetmeden bahsedebilmek için en temel kriterin “öfkeden vazgeçme niyeti” olduğunun altını çizmektedir. Çünkü birey öfke duygusundan kurtulamamasının kendisine ve çevresindekilere zarar verdiğini fark edecektir. Bu zararı önlemek adına bireyin kendisi başta olmak üzere ailesi, çocukları, arkadaşları ve çevresindeki diğer insanlara yarar sağladığını fark ettiği an affetmektedir. Enright, Gassin ve Wu (1992) affetmeyi bireyin kendisini inciten kişiyi koşulsuz olarak kabul edip onunla mücadele etmekten vazgeçmesi olarak tanımlamaktadır. Enright ve Coyle (1998) psikologların affetmeyi, bireyin kendisine kusur işleyip onu inciten kişiye karşı hak etmediği merhameti ve sevgiyi ona göstererek küsmek, kızmak, intikam almak gibi duygu ve davranışlarından vazgeçme isteği olarak tanımladıklarını ifade etmiştir. Scobie ve Scobie (1998) affetmeyi, bireyin değer verdiği bir kişi tarafından kendisine karşı yapılan olumsuz bir eylemin intikamını alma ya da telafi edilmesi yönündeki yasal hakkından bilinçli olarak feragat ettiği bir karar olarak tanımlamış ve bireylerin problemlerinin sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşması ve ruhsal açıdan iyileşmesinin affetme sayesinde gerçekleşeceğini ifade etmiştir. McCullough ve Witvliet (2005) affetmeyi bireyin zihinsel,

duygusal ve davranışsal açıdan yaşamış olduğu özgeci bir dönüşüm süreci olarak tanımlamıştır. Tayşi (2007) affetmeyi, bireyin kendisini inciten kişi veya kişilere karşı öfke, kızgınlık, öç alma, darılma gibi olumsuz duygularla başa çıkıp ilişkinin sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağlayan yöntemlerden biri olarak tanımlamıştır. Alpay (2009) affetmenin bireyi inciten kişiden bağımsız olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir. Piderman (2010)'a göre affedicilik başkalarına karşı oluşan kinimiz ve üzüntülerimizin uzaklaştırılması ve bununla birlikte öfke, öç alma gibi düşüncelerin de zihinden kaybolması durumu olarak tanımlanırken, Worthington ve Wade (1999) affetmeyi suçlu bir kişiye karşı, kasıtlı olarak kızgınlık, nefret gibi duygular yerine şefkat, hoşgörü, empati gibi duyguların gösterilmesi eylemi olarak tanımlanmıştır. Asıcı ve Karaca (2018)'ye göre affetme; duyarlılık, merhamet, şefkat ve hoşgörü gibi bileşenleri; öfke ve kızgınlık gibi olumsuz duyguları terk etmeyi, intikam alma isteğinden vazgeçmeyi ve suçlu ile empati kurmayı içermektedir.

Affetme ile ilgili alanyazın incelendiğinde affetmenin bazı kavramlarla karıştırıldığı görülmektedir. Affetme kavramının mazur görme (Murphy ve Hampton, 1988), göz yumma (Scobie ve Scobie, 1998), uzlaşma (Sells ve Hargrave, 1998), unutmama (Fincham, Hall ve Beach, 2005) kavramlarıyla aynı anlama gelmediğini vurgulayan çalışmalara rastlamakla birlikte affetmenin stresle baş etme yöntemi (Worthington ve Scherer, 2004), kişilik özelliği (Roberst, 1995) ya da kişilerarası ilişkileri devam ettirebilme yetisi (Hodgson ve Wertheim, 2007) olduğu ifade edilmiştir. Bireylerin affetme eylemine karar vermesi, affetmenin neyi ifade ettiğini anlamayı ve istekli, farkında olarak bunu uygulamaya koymayı içerdiği için affetme eylemi bir beceridir (Enright ve Fitzgibbons, 2000).

2.1.6.1. Affetmenin bileşenleri

Asıcı ve Karaca (2018) affetmenin bileşenleri alt boyutunu, bireylerin kişiler arası ilişkilerde affedici davranmasını sağlayan duyarlılık, merhamet, hoşgörü vb. olumlu özelliklere sahip olma düzeyi olarak ifade etmişlerdir. Bu özelliklere sahip olmanın bireyin affetme eğilimini güçlendirdiği söylenebilir. Enright (1996) affetme süreci sayesinde kişinin öfke ve kızgınlık duygusunun yerini şefkat, cömertlik gibi olumlu tutumlara bırakabileceğini vurgulamıştır. Alanyazın incelendiğinde Chiaramello, Mesnil, Muñoz Sastre ve Mullet (2008), yaptıkları araştırmada koşullara duyarlılık ve affetmeye isteklilik

puanları yaşlı ergenlerde genç ergenlere göre daha düşük bulunurken, Çoklar ve Dönmez (2019) yaptığı araştırma sonucunda nevroz arttıkça affetme isteğinin azaldığı bulunmuştur. Bununla birlikte bireylerde öz-duyarlık ve öz-sevecenlik arttıkça affetmenin de arttığı saptanmıştır (Asıcı ve Karaca, 2014).

2.1.6.2. İntikam alma

Brown (1986) tarafından saldırganlığın birincil nedeni olarak belirtilen intikam alma, Hampton (1988) tarafından mağdur olan tarafın rütbesini tekrardan kazanmayı amaçlayan ve suçluyu süreç içinde reddeden negatif bir karşılıklık olarak ifade edilmiştir. Murphy (1988) bireylerin intikam almak istemesinin altında yatan asıl nedenin adalet ve adaletin sağlanmasının olduğunu vurgulamış, adaletsizlik duygusu da mağdurum zararını öznel ve sübjektif bir şekilde değerlendirmesinden kaynaklandığını ve affeden bireyin intikam almayı motive eden negatif duygulardan bu sayede kurtulacağını ifade etmiştir. McCullough ve diğerleri (1998) affetmenin sosyal, psikolojik belirleyicileri modelinde, öfkenin bireyi intikam almaya güdülediği, intikam alma güdülerinin ise affetme olasılığını düşürdüğünü belirtmiştir. Ayrıca Flanagan, Vanden Hoek, Ranter ve Reich (2012), affetmenin destek arama stratejileri ile pozitif, intikam peşinde olma ile negatif ilişkili olduğunu saptamıştır. Bununla birlikte Asıcı ve Karaca (2018) intikam alma isteğini yenemeyen ergenlerin affetmeyi içselleştirip günlük yaşama entegre etme konusunda güçlük yaşamakta olduklarını ve bundan dolayı affetme esnekliği gösteremediklerini ifade etmiştir.

2.1.6.3. Öfkeyi sürdürme

Engellenme, yoksun bırakma, saldırıya uğrama gibi durumlarda hissedilen ve çoğunlukla sebep olan şeye veya kişiye karşı saldırgan davranışlarla sonuçlanan olumsuz bir duygu olarak ifade edilmektedir (Budak, 2000). Ayrıca affetmenin gerçekleşebilmesi öfke, intikam, kızgınlık gibi duyguların terk edilmesi ile mümkün olduğu vurgulanan (Asıcı, 2013; Eaton, Ward Struthers ve Santelli, 2006; Enright, 1996; Kara, 2009; North, 1987; Roberts, 1995; Smedes, 1984) araştırmalar mevcuttur. Diğer bir deyişle, affetme gerçekleştiğinde bireyin diğerlerine yönelik öfke, intikam, kızgınlık gibi duyguların da azaldığı söylenebilir. Bu bağlamda alanyazında affetme ile öfke arasında negatif yönlü ilişkili çalışmaları (Gassin, Enright ve Knutson, 2005; Taysi, Curun ve Orcan, 2015; Worthington ve Wade, 1999) sıralamak mümkündür.

2.1.6.4. Empati kurma

Dökmen'e (2008) göre empati, bireyin kendini karşısındaki kişinin yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu anlayışını karşısındaki kişiye iletmesi süreci olarak ifade etmektedir. Alanyazında romantik partneri ile empati kurma becerisi daha yüksek olanların affetme olasılıklarının daha yüksek olduğunu (Kimmes ve Durtschi, 2016; Paleari, Regalia ve Fincham, 2009), eşine karşı düşük düzeyde empati geliştiren bireylerin yüksek düzeyde empati geliştiren bireylere göre daha az affedici olduklarını (Paleari, Regalia ve Fincham, 2005), varsayımsal bir evlilik suçunda affetme ile duygusal empati arasında bir bağlantı olduğunu (Fincham, Paleari ve Regalia, 2002) ve empati ve affetmenin ortak nörofizyolojik ilişkileri olduğunu (Farrow ve diğerleri, 2001) ifade eden çalışmalara rastlanmıştır. Bununla birlikte Zechmeister ve Romero (2002) affetme ile hem durumsal hem de eğilimsel empati arasında ilişki bulurken; Konstam, Chernoff ve Deveney (2001) affetme ile hem bilişsel hem de duygusal empati arasında ilişki olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca duygusal empati ile affetme arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılan çalışmalar (Fincham, Paleari ve Regalia, 2002; Gordon ve Baucom, 2003; Paleari, Regalia ve Fincham, 2005) ile affetme ve empati arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunan çalışmalar (Denton ve Martin, 1998; Koutsos, Wertheim, ve Kornblum, 2008; McCullough, Exline ve Baumeister, 1998) mevcuttur. Yapılan çalışmalarla affetme ve empati kurma değişkenlerinin birbirleriyle yakın ilişkili kavramlar olduğu ve empatinin affetme yeteneğinin belirleyicisi olarak ifade edilebileceği (McCullough, 2000; Worthington,1998) söylenebilir.

Ergenler üzerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde affetmenin; kendini kabul (Akın ve Ceyhan, 2005) ve siber zorbalığa karşı tepki (Safaria, Tentama ve Suyono, 2016) ile pozitif yönlü; saldırganlık (Soylu, 2010) ile negatif yönlü ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte yetişkinler üzerinde yapılan çalışmalarda affetmenin; benlik saygısı (Asıcı,2013; Cardi, 2011; Gündüz, 2014; Taysi, Curun ve Orcan, 2015), yaşam doyumu (Bugay, Demir ve Delevi, 2012), öz-duyarlık (Asıcı,2013), öznel iyi oluş (Eldeleklioğlu, 2015; Gull ve Rana, 2013), kendini gerçekleştirme (Sarı, 2014), algılanan fiziksel sağlık (Wilson, Milosevic, Carroll, Hart ve Hibbard, 2008) ile pozitif yönlü; negatif bilişsel çarpıtmalar (Gündüz, 2014), incinme düzeyi (Taysi, 2007), ruminatif tepki (Bugay, Demir ve Delevi, 2012), algılanan stres düzeyi (Asıcı ve Uygur, 2017), çocukluk çağı travmatik yaşantı (Güloğlu, Kararımak ve Emiral, 2016) değişkenleri ile negatif yönlü ilişkili olduğu ortaya konmuştur.

2.1.7. Affetme modelleri

Affetme kavramını çeşitli yönleriyle ele alan araştırmacılar bu kavramı açıklamaya yönelik çeşitli kuramsal modeller ileri sürmüşlerdir. Bununla birlikte affetmenin olumsuz duygu ve düşünceleri bireyin zihninden uzaklaştırdığı hem fiziksel hem de psikolojik sağlık için gerekli olduğu kanısına varmışlardır (Kara, 2009; Malcolm ve Greenberg, 2000). Ayrıca affetmeyi açıklamaya yönelik geliştirilen bu modellerin bazıları bireyin affetme olasılığını yordayan öğelere odaklanırken; bazıları da affetme sürecinde neler gerçekleştiğine odaklanmaktadır (Balkin, Perepiczka, Sowell, Cumi ve Gnilka, 2016). Affetme kavramının derinliği düşünüldüğünde ise geliştirilen birçok kuramsal modelden beslenen bir kavram olduğu söylenebilir.

2.1.7.1. Enright'ın (1996) Affetme Süreç Modeli

Enright'ın (1996) affetme süreç modeli; affetme konusunda geliştirilen ilk modeldir. Açığa çıkma, karar verme, çalışma ve sonuç olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır. Açığa çıkma evresi, bilişsel ve duygusal tepkilerin anlaşıldığı ve boyutunun değerlendirildiği evredir. Karar verme evresi, bireyin affetmenin ne olduğunu, neleri içerdiğini derinlemesine düşündüğü ve ne işe yarayacağını anlamaya çalıştığı evredir. Çalışma evresi, bireyin kendisini inciten kişiye karşı bakış açısını yenilediği, insani yönüne odaklanarak yeniden değerlendirdiği evredir. Sonuç evresi, bireyin kazanmış olduğu yeni bakış açısıyla önceden hissettiği olumsuz duygulardan bilinçli ve istekli olarak vazgeçip olumlu duygular geliştirdiği evredir.

2.1.7.2. Worthington'un (1998) Affetme Modeli

Worthington'un (1998) affetme modeli; empati, alçakgönüllülük ve affetmenin ifadelendirilmesi evrelerinden oluşur. Empatinin modelin yapıtaşını oluşturduğu ve empati olmadığında affetmenin gerçekleşmeyeceği belirtilmiştir. Alçakgönüllülük her insanın hata yapabildiği ve incittiği kişilerin olduğunu fark etmesini içerirken affetmenin ifadelendirilmesi ise bireyin davranışlarıyla affettiğini açık bir şekilde ifade etmesini içermektedir (Worthington, 1998; Worthington ve Wade, 1999).

2.1.7.3. Hargrave'nin Affetme Modeli

Hargrave'nin affetme modeli; aile içi ilişkilerde affetmeye odaklanmaktadır. Model, aklama ve affetme olmak üzere iki ana etmeden oluşmaktadır. Aklama, bireyin kendisine zarar veren diğer aile ferdine karşı empati geliştirmesini ve yaşadığı problemle ilgili iç gözü kazanmasını; affetme ise, ailede sevgi ve güven bağının yeniden inşa edilebilmesi için tarafların birbiriyle etkileşim içinde olmasını ifade etmektedir (Hargrave ve Sells, 1997; Sells ve Hargrave, 1998).

2.1.7.4. Affetmenin Sosyal Psikolojik Belirleyicileri Modeli

McCullough ve diğerleri (1998) tarafından geliştirilen affetmenin sosyal psikolojik belirleyicileri modelinde güdüsel bir sistem olarak ele alınan affetmenin dört temel faktörü olduğu belirtilmiştir. İlk faktör sosyal psikolojik belirleyiciler olup empatinin affetmenin temelini oluşturduğu, ikinci faktör suçun niteliği olup suçun niteliği azaldıkça affetmenin artacağı, üçüncü faktör ilişkinin niteliği olup bireyler arası ilişkilerde uyum ve yakınlık arttıkça affetmenin artacağı, affetmedeki son faktör ise kişilik olup kişilik özelliklerinin affetmeyi olumlu veya olumsuz açıdan etkilediği ileri sürülmüştür.

2.1.7.5. Gordon ve Baucom (2003) Affetme Modeli

Gordon ve Baucom (2003) affetme modeli; dört aşamadan oluşur. İlk aşama etki aşamasıdır. Birey yaşamış olduğu olumsuz duygularını fark edip bilişsel, duygusal ve davranışsal açıdan çöküş yaşamıyla belirlenir. İkinci aşama bireyin neden olumsuz duygular yaşadığını sorgulayıp kendisini inciten kişiyi anlamaya çalıştığı aşamadır. Üçüncü aşama bireyin yaşadığı olumsuz duyguları anlamlandırmaya ve psikolojik olarak toparlanmaya çalıştığı aşamadır. Dördüncü ve son aşama ise affetme aşamasıdır. Bu aşamada üzüntü, kızgınlık, hayal kırıklığı gibi olumsuz duygular azalır olumlu duygular yeniden ortaya çıkar.

2.1.7.6. Hepp – Daxx (1996) Affetme Modeli

Hepp – Daxx (1996) affetme modelinde; affetmenin kişisel affetme, kişilerarası affetme, toplumsal affetme, ulusal affetme ve uluslararası affetme gibi çok boyutlu bir yapı olduğunu vurgulamıştır.

2.1.7.7. Worthington (1998) Reach Affetme Modeli

Worthington (1998) piramit model olarak da bilinen REACH affetme modeli; pek çok bilişsel ve psikoeğitimsel teknikten yararlanır. İncinmeyle ilişkili durumunun hatırlanması, suçlu birey ile empati kurma, suçlu bireye diğerkam bir hediye sunma, suçlu bireyi affetmek için söz verme ve affetme davranışını devam ettirme olmak üzere beş aşamadan oluşur (Goldman ve Wade, 2012; Wade ve Meyer, 2009; Worthington, 2001).

2.2. İlgili araştırmalar

Bu bölümde affetme ve algılanan sosyal destek ile ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.2.1. Algılanan sosyal destek ile ilgili yapılan araştırmalar

Aile, arkadaş ve özel kişilerden algılanan sosyal destek düzeylerinin bireylerin ruh sağlığı üzerinde önemli etkileri olduğu söylenebilir. Yıldırım (1997) yaptığı araştırmada bireylerin yaşadığı pek çok sorunun kaynağında sosyal destek eksikliğinin olduğunu belirtmiş ve sosyal destek algısı düşük olan bireylerin ruh sağlığının daha çabuk bozulduğunu ifade etmiştir. Gündoğan (2016) ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini, algıladıkları sosyal destek ve öznel iyi oluş açısından incelediği araştırma sonucunda algılanan sosyal destek ile saldırganlık arasında negatif, öznel iyi oluş arasında pozitif yönlü bir ilişki bulmuştur. Benzer başka bir araştırmada Saygın ve Arslan (2009) üniversite öğrencilerinde sosyal destek düzeyi arttıkça benlik saygısı ve öznel iyi oluşun arttığını saptamışlardır. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan başka bir araştırmada Malkoç ve Yalçın (2015) öğrencilerin algıladıkları sosyal destek arttıkça psikolojik iyi oluş ve psikolojik dayanıklılığın arttığını saptamışlardır. Yine Soylu (2002)'nin üniversite sınavına hazırlanan öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmada da kızların algıladıkları aile sosyal desteğinin erkeklere göre daha az olduğu, bireylerin sosyal desteği düştüğünde daha çok kaygı ve depresyon belirtilerinin görüldüğü ortaya çıkmıştır. Kartal ve Çetinkaya (2009) yükseköğretim öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek ve sosyal desteği etkileyen faktörler üzerinde yapmış olduğu araştırmada travmayla baş etmede algılanan aile, arkadaş ve yakın çevrenin sosyal desteğinden faydalanmanın birey için çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte Akbaş, Aydın, Dündar ve Turla (2016)'nin ensest kurbanlarına yönelik yaptığı araştırmada algılanan sosyal destek arttıkça depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu belirtilerinin azaldığı bulunmuştur.

Algılanan sosyal desteğin, bireyin uyum düzeyine, akademik başarısına ve öğrenim gördüğü kuruma ilişkin olumlu tutumlar geliştirmesine katkılarının yadsınamayacak düzeyde olduğu söylenebilir. Richman, Rosenfeld ve Bowen (1998) yaptıkları araştırmada akademik başarı olarak risk altındaki ortaokul ve lisede öğrenim gören ergenlerde sosyal desteğin ve belirli sosyal destek türlerinin okul performans sonuçları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma sonucunda sosyal destek arttıkça fiziksel ve zihinsel sağlığın arttığı bulunurken, Yıldırım (2000)'ın lise öğrencilerinde aile, arkadaş ve öğretmen sosyal desteği, yalnızlık, sınav kaygısı değişkenlerinin akademik başarıyı yordayıp yordamadığını amaçladığı araştırmada aile ve öğretmen sosyal desteğinin yalnızlık ve sınav kaygısı değişkenlerinin akademik başarıyı manidar olarak yordadığı, arkadaş desteğinin ise yordamadığı bulunmuştur. Yine Yıldırım ve Ergene (2003) yaptıkları araştırmada lise son sınıfta öğrenim gören öğrencilerin algıladıkları aile ve öğretmen sosyal desteği ile akademik başarı durumu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptamıştır. Ancak algılanan arkadaş sosyal desteğinin akademik başarının önemli bir yordayıcısı olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte Köküsoy (2008) endüstri meslek liselerinde öğrenim gören öğrencilerin algıladıkları aile sosyal desteği ile mesleki olgunluk düzeylerini incelemiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin algılanan aile sosyal desteği orta düzeyde bulunmuş olup algılanan aile sosyal desteği düzeyi arttıkça mesleki olgunluğun arttığı bulunmuştur. Üniversite sınavına giren öğrencilerin algıladıkları sosyal destek ile sınav kaygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen Yağcı (2010), araştırma sonucunda algılanan öğretmen sosyal desteği arttıkça sınav kaygısının azaldığını saptamıştır. Çivitci (2011) lisede öğrenim gören öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmada algılanan aile, arkadaş ve öğretmen sosyal desteğinin okul öfkesinin boyutlarını yordadığını saptamıştır. Ayrıca Karababa, Oral ve Dilmaç (2018)'ın ortaokul öğrencilerinin okula bağlılık düzeylerini algılanan sosyal destek ve insani değer açısından inceledikleri araştırma sonucunda, algılanan arkadaş ve öğretmen sosyal desteğinin okula bağlanmada pozitif etkisinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Ellonen, Kääriäinen ve Autio (2008)'nin Finlandiya örnekleme üzerinde okul sosyal desteği ile ergen depresyonu arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada ise kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre öğretmen sosyal desteğinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Ergen bireylerin öğretmen sosyal desteğini sıklıkla algıladıklarını fakat arkadaşlarından daha fazla sosyal destek algıladıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca arkadaş sosyal desteği cinsiyet değişkenine göre ele alındığında erkek öğrencilerin lehine anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Demaray ve Malecki (2002)'nin ağırlıklı olarak risk altındaki ergenler üzerinde yaptığı araştırma sonucunda algılanan sosyal destek arttıkça

uyum düzeyinin arttığı görülmüştür. Benzer başka bir araştırmada Elmacı (2006) ergenlerde sosyal destek ile uyum düzeyi arasında pozitif, depresyon düzeyi ile negatif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur.

Bireyin ailesi ve çevresi tarafından algıladığı sosyal desteğin umudu, kendini kabulü, motivasyonu besleyip yalnızlığı azaltacağı ve bunun da yüksek yaşam doyumunu beraberinde getireceği düşünülebilir. Alanyazın incelendiğinde Kemer ve Atik (2005) lise öğrencilerinin umut düzeyleri ile aileden algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin algıladıkları aile sosyal desteği arttıkça umut düzeylerinin de arttığı saptanmıştır. Yine Savi-Çakar ve Karataş (2012) ergenlerde algılanan sosyal destek, benlik saygısı ve umutsuzluk arasında nedensel bir ilişki olup olmadığını belirlemeye yönelik geliştirilen modelin test edildiği araştırma sonucunda algılanan sosyal destek ile umutsuzluk değişkenleri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Başka bir araştırmada Suldo ve Huebner (2006) ergenlerde sosyal destek ile yaşam doyumunu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda ergenlerin çevresinden aldığı sosyal destek yükseldikçe yaşam doyumunun da yükseldiği bulunmuştur. Benzer başka bir araştırmada Süpçeler (2016) lisede öğrenim gören ergenlerin algıladıkları sosyal destek, yaşam doyumları ve özgüvenleri belirlenip, algılanan sosyal destek ile yaşam doyumunu ve algılanan sosyal destek ile özgüven arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda algılanan sosyal desteği arttıkça yaşam doyumunun da arttığı görülmüştür. Uygur (2018) da yaptığı araştırmada lise öğrencilerinde algılanan sosyal destek arttıkça yaşam doyumunun da arttığı, ayrıca sosyal destek ve kendini açmanın yaşam doyumunu anlamlı bir şekilde yordadığı bulgusuna ulaşmıştır. Büyükşahin Çevik, Yavuz ve Güzel Yüce (2016) ergenlerde sosyal destek, yaşam doyumunu, okul yaşam kalitesi ve problem çözme ile ilgili alan yazından yararlanılarak ortaya konulan modelin test edildiği araştırmada da algılanan aile, arkadaş ve öğretmen sosyal desteğin problem çözme becerisini etkilediği ve problem çözme becerisini kolay hale getirebileceği ifade edilmiştir. Benzer başka bir araştırmada Budak (1999) lise öğrencilerinde algılanan sosyal destek ile problem çözme becerisi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan araştırmada aile ve arkadaş sosyal desteği ile problem çözme becerisi arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yine Bedel ve Kutlu (2018) yaptıkları araştırmada ortaokulda öğrenim gören öğrencilerin algıladıkları aile, öğretmen ve arkadaş sosyal desteği ile problemlerle aktif baş etme stratejisi arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Akın ve Ceyhan (2005) yaptıkları araştırmada, resmi ve özel genel lise öğrencilerinin aileden, arkadaşan ve

öğretmenden algılanan sosyal destek düzeyleri ile kendini kabul düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda resmi ve özel genel lisede öğrenim gören öğrencilerin aile, arkadaş ve öğretmenden algılanan sosyal destek arttıkça bireyin kendini kabulünün de arttığı saptanmıştır. Bayoğlu ve Purutçuoğlu (2010) yaptıkları çalışmada 13–18 yaş korunmaya muhtaç ergenlerin algıladıkları sosyal desteğin en fazla yakın arkadaş ve öğretmenlerden aldığı, kızların erkeklere göre algıladıkları sosyal desteğin daha fazla olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte Oktan (2005) yaptığı çalışmada ergenlerde yalnızlık ve algılanan sosyal destek düzeyinin, ergenlik döneminin önemli duygusal problemlerinden biri olan öfkenin gelişimine etkisini incelemiştir. Yapılan çalışma sonucunda kızların aileden algıladıkları sosyal desteğin erkeklere göre daha fazla olduğu görülmüştür. Köse (2009) ise ailesiyle birlikte yaşayan ve yurtda kalan lise öğrencilerinin yalnızlık ve sosyal destek düzeylerini incelediği çalışmada yurtda kalan öğrencilerin ailesiyle birlikte yaşayan öğrencilere göre yalnızlık ve sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığa rastlamamıştır.

Ailesi ve çevresi tarafından ihmal edilmeyip değer gören ve yüksek sosyal destek algılayan bireylerin iletişim çatışması, şiddet, kuraldışı davranışlar, zorbalık gibi olumsuz eylemlerden uzaklaşacağı söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde Gürsoy (2010) ergenlerde algılanan sosyal desteğin tüm alt boyutları ile akran zorbalığına maruz kalma değişkenleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Yine Yaban (2010) ergenlerin arkadaşlık niteliği, aile ve öğretmenden algılanan sosyal destek ile akran zorbalığını incelediği çalışmasında, babanın destekleyici bir rol üstlenmesi ile zorbalık ve zorbalığa maruz kalmadan koruyabilmesinin mümkün olduğu sonucuna ulaşmıştır. Haskan Avcı ve Yıldırım (2014)'ın yaptıkları çalışmada da algılanan aile, arkadaş ve öğretmen desteği düşük olan ergenlerin yüksek şiddet eğilimine sahip olduğu bulunmuştur. Yurtdışında gerçekleşen bir çalışmada Bal, Crombez, Van Oost ve De Bourdeaudhuij (2003) cinsel istismara maruz kalmış ergenlerin algıladıkları aile desteğinin daha düşük olduğu, buna karşın arkadaş desteği algısının daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca cinsel istismara maruz kalan ergenlerin diğer stres içeren durumlara maruz kalan ergenlere göre algıladığı sosyal desteğin daha az olduğu ortaya çıkmıştır. Ergenler üzerinde yapılan başka bir çalışmada Sağlam (2007) ana-baba iletişiminin, algılanan sosyal destek ve algılanan anne-baba tutumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Algılanan sosyal destek ile anne-baba iletişimi ve algılanan anne-baba tutumu arasında ilişki olduğu, anne-baba tutumunu demokratik olarak algılayan öğrencilerin algıladıkları sosyal desteğin anne-baba

tutumunu ilgisiz olarak algılayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Benzer başka bir araştırmada Çeçen (2008) anne-baba tutumlarına göre algılanan sosyal destek düzeylerinin demokratik tutumun lehine anlamlı bir biçimde farklılaştığını, aile ve arkadaşlarından ise daha fazla sosyal destek algıladıklarını saptamıştır. Bal (2010)'ın yaptığı tez çalışmasında ise algılanan aile ve arkadaş sosyal desteği düşük olan öğrencilerin yüksek olan öğrencilere göre kuraldışı davranışları daha yüksek bulunmuştur. Bununla birlikte Turan ve Traş (2017) ergenlerde çocukluk çağı travmatik deneyimleri ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma sonucunda fiziksel, duygusal ve cinsel istismar yaşantıları ile algılanan aile, arkadaş ve öğretmen sosyal desteği arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Algılanan sosyal destek kavramını farklı sosyodemografik özelliklerle ele alan çalışmalara bakıldığında; Elbir (2000)'in lise birinci sınıfta öğrenim gören öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmada algılanan arkadaş destek kız öğrencilerde daha yüksek görülmüştür. Karşı cinsten arkadaşına sahip olanların algıladıkları arkadaş desteğinin daha çok olduğu görülmüş, aylık gelir düzeyi arttıkça aileden algılanan sosyal destek düzeyinin de arttığı saptanmıştır. Lisede öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılan başka bir çalışmada Baştürk (2002) kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre algıladıkları arkadaş ve aile sosyal desteğinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte Kahriman (2002)'in ergenler üzerinde yaptığı tez çalışmasında ergenlerde algılanan aile ve arkadaş sosyal desteğinin yaşa göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı fakat cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre algıladıkları aile ve arkadaş sosyal desteği daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca algılanan aile sosyal desteğinin okul türü değişkenine göre farklılaştığı, genel lisede öğrenim gören ergenlerin meslek lisesinde öğrenim görenlere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Aile gelir durumu ile algılanan aile desteği arasında da pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çay (2015)'in evden kaçan 12-18 yaş arasındaki çocuklar üzerinde yaptığı araştırmada algılanan aile ve arkadaş sosyal desteği arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve algılanan arkadaş sosyal desteğinin daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Başka bir araştırmada Gündoğan (2016) cinsiyet, sınıf düzeyi ve anne eğitim düzeyi değişkenlerine göre algılanan sosyal desteğin farklılaşmadığını saptamıştır. Bununla birlikte Yağcı (2010) anne veya babanın eğitim durumu üniversite olan öğrencilerin algıladıkları aile sosyal desteği, eğitim durumu ilköğretim ve ortaöğretim olan anne veya babaya göre anlamlı bir farklılaşma olduğunu ortaya koymuştur.

Algılanan sosyal desteğin diğer önemli değişkenler ile incelenmesini konu alan araştırmalara bakıldığında; Ersun ve diğerleri (2012) sosyal destek ile internet kullanımı arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmada öğrencilerin sosyal desteği azaldıkça internet kullanımının arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Benzer başka bir araştırmada Öztosun (2018) ergenlerde algılanan sosyal destek ve sosyal dışlanma deneyimlerinin internet bağımlılığını yordayıcılığı üzerine yaptığı araştırmada algılanan sosyal destek ile internet bağımlılığı arasında negatif yönlü ilişki olduğunu saptamıştır. Ayrıca araştırmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre algıladıkları arkadaş sosyal desteği daha yüksek olduğu görülmüştür. Ergenlerde sosyal desteği konu alan başka bir araştırmada ise Ateş (2011) ortaöğretim öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek düzeyi ile atılganlıkları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda ortaöğretim öğrencilerinin atılganlıkları ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Akkaya (2011) da yaptığı tez araştırmasında lisede öğrenim gören öğrencilerin algılanan sosyal destek ile öz-duyarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda lisede öğrenim gören öğrencilerin aile, arkadaş, öğretmen ve genel sosyal destek düzeyleri ile öz duyarlık düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca kız öğrencilerin aile sosyal destek düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Yine Traş ve Arslan (2013)'ın lise öğrencilerinde algılanan sosyal destek ve sosyal yetkinlik arasındaki ilişkiyi incelediği araştırma sonucunda sosyal yetkinlik ile algılanan aile, arkadaş ve öğretmen sosyal destek düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte algılanan aile, arkadaş ve öğretmen sosyal desteğinin, sosyal yetkinliği anlamlı düzeyde yordadığı görülmüştür. Benzer başka bir araştırmada Karataş (2012) ergenlerde algılanan sosyal destek ile sürekli kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada algılanan sosyal destek arttıkça benlik saygısının da arttığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre algıladıkları sosyal destek düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Yukarıda hem yurtiçi hem de yurtdışı örneğine uygulanan araştırmalarda görüldüğü üzere; öğrencilerin sosyal destek açısından desteklenmesi onların akademik başarı, ruh sağlığı, psikolojik iyi oluş, umut, motivasyon, kendini kabul, sosyal yetkinlik, problemlerle başetme, benlik saygısı, mesleki olgunluk, atılganlık ve öz-duyarlıklarına ilişkin önemli katkılar sağlamaktadır. Bununla birlikte algılanan sosyal desteğin depresyon ve TSSB, akran zorbalığı, şiddet eğilimi ve yalnızlıkla da negatif yönde ilişkili olduğunu içeren çalışmalar mevcuttur. Kişilerarası ilişkilerin büyük önem taşıdığı ergenlik döneminde

affetme eğiliminin sürecin daha sağlıklı atlatılabilmesini beraberinde getireceği, bu yüzden ergenlik dönemindeki bireyler için affetmeyi içeren araştırmalara ayrıca ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

2.2.2. Affetme ile ilgili yapılan araştırmalar

Affetme eğiliminin bireylerin hem fiziksel hem de ruh sağlığı üzerinde önemli etkisi olduğu söylenebilir. Avery (2008) yaptığı araştırmada üniversite öğrencilerinde kendini, başkasını ve durumu affetme ile mental ve psikolojik sağlık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda kendini affetme ile mental ve psikolojik sağlık arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Akın, Özdevecioğlu ve Ünlü (2012) yaptığı araştırmada ise intikam niyeti ve affetme eğiliminin özel ve kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan bireylerin ruh sağlıkları ile ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda araştırmaya katılan bireylerin ruh sağlığının başkalarını ve durumu affetme düzeyleri ile pozitif yönde; intikam eğilimleri ile negatif yönde ilişki gösterdiği görülmüştür. Başka bir araştırmada Wilson, Milosevic, Carroll, Hart ve Hibbard (2008) üniversite öğrencilerinin fiziksel sağlık durumlarının kendini ve başkalarını affetme ile ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda, algılanan fiziksel sağlığın, kendini ve başkalarını affetmeyi anlamlı bir şekilde yordadığı, affediciliğin bu boyutlarının algılanan fiziksel sağlıkla olumlu ilişkili olduğu saptanmıştır. Bir başka araştırmada da Lawler-Row, Hyatt-Edwards, Wuensch ve Karremans (2011) üniversite öğrencilerinde başkalarını affetme ile sağlık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin sahip oldukları sağlık problemleri ile başkalarını affetme düzeyleri arasında negatif yönde ilişki olduğu, affetmenin bağlanma ile sağlık problemleri değişkenleri arasındaki ilişkide aracı rolü olduğu tespit edilmiştir. Çapan ve Arıcıoğlu (2014) yaptıkları araştırmada üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlığın affetmeyi yordama gücünü incelemiştir. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile affetme özellikleri arasında pozitif ilişki olduğu ayrıca psikolojik sağlamlığın; kendini, başkalarını ve durumu affetme alt boyutları tarafından yordandığı sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte Çoklar ve Dönmez (2019) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada duygusal tutarsızlık ile affetme istekliliği arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu ilişkide adalet duyarlılığının aracı rolünü araştırmayı amaçlamaktadır. Araştırma sonucunda nevroz arttıkça, mağdur hassasiyetinin arttığı ve affetme isteğinin azaldığı bulunmuştur. Daha yüksek nevroz seviyelerine sahip olan kişilerin adalet

hassasiyetinde yüksek olma ve affetme isteğinde yüksek olma olasılığı daha düşüktür. Bu bulgular, adalet duyarlılığının nevroitiklik ile affetme isteği arasındaki ilişkide önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Aşçıoğlu Önal (2014)'ın yaptığı araştırmada üniversite öğrencilerinin başkalarını ve kendini affetme düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Ayrıca bilişsel çarpıtmaların alt boyutu olan yakınlıktan kaçınma ile empatinin alt boyutları olan perspektif alma ve empatik ilginin başkalarını affetmeyi anlamlı düzeyde yordadığı ve söz konusu değişkenlerin başkalarını affetmedeki toplam varyansın yaklaşık olarak %8'ini açıkladıkları tespit edilmiştir. Son olarak ruminasyon ve empatinin kişisel rahatsızlık alt boyutunun katılımcıların kendilerini affetmelerini anlamlı düzeyde yordadıkları ve bu iki değişkenin birlikte kendini affetmedeki varyansın yaklaşık olarak %8'ini açıkladıkları görülmektedir. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan başka bir araştırmada Çolak (2014) Logoterapi yönelimli grupla psikolojik danışma uygulamasının affetme esnekliği kazandırma üzerindeki etkisini test etmiş ve araştırma sonucunda Logoterapi yönelimli grupla psikolojik danışma uygulamasının affetme esnekliği kazandırmada tanıma, içselleştirme ve uygulama olmak üzere tüm alt boyutlarda etkili olduğunu saptamıştır. Yine Lawler-Row ve Piferi (2006), yaptıkları araştırmada 50 ile 95 yaşları arasındaki katılımcının affetme ile depresyon arasındaki ilişkide sosyal destek, sağlıklı davranışlar, varoluşsal ve dini esenliğin aracı rolünü incelemişlerdir. Araştırma sonucunda affetme ve depresyon arasındaki ilişkiye sosyal desteğin aracılık ettiği görülmüştür. Bununla birlikte Koç, İskender, Çolak ve Düşünceli (2016) üniversite öğrencilerinde affedicilik eğilimi, belirsizliğe tahammülsüzlük ve öfke ifade tarzı etkileşiminin psikolojik iyi oluş üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olup olmadığını test etmeyi amaçladıkları araştırmada affedicilik eğilimi arttıkça psikolojik iyi olma ve öfke kontrol düzeyinin de arttığını, belirsizliğe tahammülsüzlüğün ise azaldığını saptamışlardır. Yine Webb, Robinson ve Brower (2011), yaptığı araştırmada madde bağımlılığı tedavisi görmek isteyen bireylerde, affetme ile alkolle ilgili sonuçlar arasındaki ilişkide akıl sağlığı ve sosyal desteğin aracı rolünü incelemiştir. Araştırma sonucunda affetme ile alkolle ilgili sonuçlar arasındaki ilişkide akıl sağlığı ve sosyal desteğin aracı rolü olmadığı bulunmuştur. Sosyal desteğin, affetmenin alt boyutu olan kendini affetme ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Ertürk (2019) affetme becerisi geliştirmeye yönelik psikoeğitim programının lise öğrencilerinin affetme ve yaşam doyumu düzeyi üzerindeki etkisini incelemiş ve araştırma sonucunda ‘‘Affetme Becerisi Geliştirmeye Yönelik Psikoeğitim Programı’’nın lise öğrencilerinin affetme ve yaşam doyumu düzeyinin artırılmasında anlamlı düzeyde etkili olduğunu saptamıştır.

Alanyazında affetmenin bileşenleri, empati kurma, öfkeyi sürdürme ve intikam almanın affetmeyle birlikte ele alındığı araştırmaların olduğu görülmektedir. Fincham, Paleari ve Regalia (2002) 171 İtalyan çiftte evlilik bağlamında empati ve affetmeyi incelemişlerdir. Sonuçlar, cinsiyete karşı empati ve affetme arasındaki ilişkide bir farklılık olduğunu göstermiştir. Duygusal empati ile varsayımsal bir suçun affedilmesi arasındaki ilişki hem erkekler hem de kadınlar için pozitif, erkekler için daha güçlü olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Macaskill, Maltby ve Day (2002) yaptıkları araştırmada 18-51 yaş aralığında olan İngiliz lisans öğrencilerinde affetme ve empati arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Katılımcılar kendini affetme, başkalarını affetme ve duygusal empati ölçeklerini tamamladıktan sonra araştırma sonucunda kadınların empati puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu, ancak genel affetme puanlarında cinsiyet farklılığı bulunmadığı tespit edilmiştir. Hem erkekler hem de kadınlar arasında, daha yüksek empati düzeyine sahip bireylerin, başkalarını affetmeyi kendilerini affetmeye göre daha kolay buldukları görülmüştür. Başka bir araştırmada Muñoz Sastre, Vinsonneau, Chabrol ve Mullet (2005) affetme (kalıcı kızgınlık, koşullara duyarlılık, affetme ve intikam alma eğilimi) ile paranoyak kişilik tarzı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda kalıcı kızgınlık, intikam alma eğilimi ile paranoyak kişilik tarzı arasında pozitif bir ilişki ve genel affedilme eğilimi ile paranoid kişilik tarzı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Değişkenler arasındaki ilişkiler erkeklerde daha yüksek bulunmuştur. Bir başka araştırmada Chiaramello, Mesnil, Muñoz Sastre ve Mullet (2008), erişkinlerde bulunan dört affetme yapısının (öfkeyi sürdürme eğilimi, koşullara duyarlılık, affetmeye isteklilik ve intikam alma istekliliği) ergenler arasında mevcut olup olmadığını incelemiştir. Ayrıca, erken ergenler ve geç ergenler arasındaki affetme ve ilgili yapılara eğilim farklılıkları da incelenmiştir. Yetişkinler arasında bulunan aynı dört faktörlü yapı da ergenler arasında bulunmuştur. Koşullara duyarlılık ve affetmeye isteklilik puanları geç ergenlerde erken ergenlere göre daha düşük bulunurken, öfkeyi sürdürme ve intikam alma isteği ile ilgili puanlar geç ergenlerde erken ergenlerden daha yüksektir. Alpay (2009) da yaptığı araştırmada evli çiftlerde affetme ile bağlanma, benlik saygısı, empati ve kıskançlık arasındaki ilişkiyi incelemiş, araştırmada evli çiftlerde eşin başka biriyle cinsel birliktelik yaşamasının, empatinin, algılanan incinme derecesinin ve sahip olunan benlik saygısının affetmeyi anlamlı düzeyde yordadığı sonucu elde edilmiştir. Bununla birlikte Ayten (2009) yaptığı ampirik araştırmada 17-70 yaş aralığında olan bireyler üzerinde affetme eğiliminin dindarlık ile ilişkisini incelemiştir. Analizler sonucunda dindarlık değişkeninin genel affetme eğilimi ve affetmenin iyimserlik alt boyutu ile pozitif yönde, kaçma ve öç alma alt

boyutları ile ise negatif yönde ilişki gösterdiği saptanmıştır. Ayrıca Yıldırım (2009)'ın romantik ilişkisi olan üniversite öğrencileri üzerinde, yakın ilişkilerde bireylerin bağlanma biçimleri, sorumluluk yüklemeleri ve güdüsel bir sistem olarak ifade edilen affetme arasındaki ilişkileri incelemek ve bağlanma biçimleri ile affetme arasındaki ilişkide sorumluluk yüklemelerinin aracı rolünü incelediği araştırma sonucunda hem bağlanma biçimleri hem de sorumluluk yüklemelerinin affetme ve alt boyutları olan öç alma, kaçınma ve iyilikseverliğin yordayıcıları olduğu bulunmuştur. Menezes ve Ana (2014) yaptığı çalışmada mülkiyet suçu işleyen, Portekiz'deki çeşitli hapisanelerde hapsedilen ve cezalarının süresi 17 ile 216 ay arasında değişen 54 tutuklu erkek arasında yürütülmüştür. Öte yandan, kalıcı öfke, affetmeye isteklilik ve öte yandan intikam almaya isteklilik, diğer yandan şiddet düzeyi (yapılan zararın şiddeti) arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Kalıcı öfkenin seviyesi ile ilgili olarak, iki grup arasındaki fark düşüktür ve anlamlı değildir. Affetmeye isteklilik açısından, iki grup arasında anlamlı farklılık olduğu ve nispeten hafif cezalar verilen katılımcıların affetmeye daha istekli olduğu görülmüştür. İntikam alma isteği ile ilgili olarak, iki grup arasındaki farklılık, her iki koşulda da (kolay ve riskli intikam) anlamlı olduğu saptanmıştır. Nispeten hafif cezalar verilen katılımcılar intikam almak için ağır ceza verilenlerden daha az istekli oldukları tespit edilmiştir. Yine Han (2015) yaptığı çalışmada, 272 ergen bireyde öz-bilinç duygusu, empati, affetme ve sosyal davranışların cinsiyet ve sınıf arasındaki farkını araştırmak, her bir cinsiyet ve sınıf grubunda ergenlerin öz-bilinç duygusu, empati, affetmenin sosyal davranış üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonuçlarına göre kızların empati puanları erkeklerden daha yüksek bulunmuştur. Ancak affetme puanları cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark göstermemiştir.

Affetmenin diğer önemli değişkenler ile incelenmesini konu alan araştırmalara bakıldığında; Neto ve Mullet (2004) yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinde affetmenin benlik saygısı, benlik kurgusu ve kişilik arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda affetme ile özsaygı arasında ilişki bulunmadığı, başkalarına bağımlı benlik kurgusuna sahip olmanın ise affetmeyi kolaylaştırdığı bulunmuştur. Soylu (2010) yaptığı çalışmada bir kişilik özelliği olarak affedici kişiliğin saldırganlık tepkisi üzerindeki temel etkilerinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre, affedici kişilik düzeyi yüksek olan bireylerin saldırganlık düzeyleri, affedici kişilik düzeyi düşük olanlara göre daha azdır. Başka bir çalışmada Asıcı (2013), üniversitede öğrenim gören öğretmen adaylarının affetme özelliklerini öz-duyarlılık ve öz-saygı açısından incelemiştir. Araştırma

sonuçlarına göre öğretmen adaylarının affetme özellikleri ile öz-duyarlık ve öz- saygı arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu saptanmıştır. Öğretmen adaylarının genel affetme puanı ortalamalarının cinsiyet, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, anne baba eğitim düzeyi, ailenin aylık geliri demografik değişkenlere göre farklılaşmadığı ortaya konmuştur. Ercan ve Alp (2011) yaptığı çalışmada öğretmenlerin çalıştıkları kurumlarda yıldırımaya maruz kalma ve affetme düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Araştırma sonucunda affetmenin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı saptanmıştır. Bir başka çalışmada Strelan (2007) üniversite öğrencilerinde kendini, başkasını ve durumu affetmenin, kendine saygı, narsizm ve suçluluk ile ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda kendini affetme ile narsizm arasında pozitif, kendini affetme ile suçluluk arasında ise negatif yönlü ilişki olduğu saptanmıştır. Kendini, başkasını ve durumu affetme boyutlarının birbiri ile ilişkili olduğu ve narsizm ve suçluluk değişkenlerinin affetmenin tüm boyutları için yordayıcı bir değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer örneklem üzerinde yapılan başka bir çalışmada Halisdemir (2013) üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş, kendini affetme ve geçmişe yönelik anne kabul red algıları arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma sonucunda kendini affetme, geçmişe yönelik anne kabul red algısı, algılanan akademik başarı ve öğrenim görülen fakülte değişkenlerinin psikolojik iyi oluşun anlamlı yordayıcıları olduğu saptanmıştır. Sarı (2014) da üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinde affetmenin kendini gerçekleştirmeye etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda affetme ve kendini gerçekleştirme değişkenlerinin birbirini yordadığı, affetme ile kendini gerçekleştirme değişkenleri arasında orta düzeyin altında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Bugay ve Mullet (2013)'in Türkiye'deki ve Fransa'daki üniversite öğrencileri üzerinde karşılaştırmalı yaptığı çalışmada ise Türk öğrencilerinin Fransız öğrencilere göre koşulsuz affetme ve koşulsuz affetmeyi isteme düzeylerinin daha düşük olduğu, koşullara duyarlılığının ise daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yine Bugay ve Demir (2012) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada kendilerini ve başkalarını affetme davranışını geliştirme amacıyla oluşturulan grupla psikolojik danışma programının etkili olup olmadığını test ettikleri Affetmeyi Geliştirme Programı'nın, öğrencilerin başkalarını ve genel affetme düzeylerini olumlu yönde arttırdığı görülmüştür. Bununla birlikte Gull ve Rana (2013) çalışmalarında 10 erkek ve 10 kadın ile yüz yüze görüşmeler yapmış; affetme, öznel iyi oluş ve yaşam kalitesi değişkenleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre bireylerin incinme karşısında affedici tepkiler vermelerinin duygusal açıdan rahatlamlarına fayda sağladığı belirtilmiştir.

Ayrıca affedici tepkilerin bireyin öznel iyi oluş düzeyini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Koutsos, Wertheim ve Kornblum (2008) ise yaptıkları araştırmada yetişkin bireylerin kişilik özellikleri ile affetme eğilimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda bireylerin başkalarını affetme eğilimleri arttıkça uyumluluk ve dini değerlere verdikleri önemin arttığı, başkalarını affetme düzeyleri azaldıkça da nevroitiklik düzeylerinin arttığı gözlenmiştir. Safaria, Tentama ve Suyono (2016) Endonezya’da lise öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada siber zorbalık, siber suçluluk ve affetme değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin affetme düzeyi ile siber zorbalığa karşı tepki arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu ortaya konmuştur. Başka bir araştırmada Vural Batık, Yılmaz Bingöl, Fırıncı Kodaz ve Hoşoğlu (2017) yaptıkları araştırmada üniversite öğrencilerinin affedicilik ve öznel mutluluğunun cinsiyet ve ikamet açısından anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Ayrıca, ebeveynleri koruyucu ve demokratik tutumları olan öğrenciler, daha yüksek düzeyde affedicilik ve öznel mutluluk görülmüştür. Affetme ile öznel mutluluk arasında pozitif bir ilişki vardır ve affetme öznel mutluluğun önemli bir yordayıcısı olarak bulunmuştur. Egan ve Todorov (2009) yaptığı araştırmada, öğrencilerin zorbalık ile baş etmesini sağlayan bir strateji olarak affetmeyi teorik ve ampirik tartışma ile incelemiştir. Araştırmada affetme sürecinin, öğrencilerin zorbalık kaynaklı olumsuz duyguları diğer odaklı olumlu duygularla değiştirmelerine izin veren etkili bir başa çıkma kaynağı olarak ifade edilebileceği ileri sürülmektedir. Ayrıca affediciliğin okul temelli girişimlerde nasıl uygulanabileceği tartışılmıştır.

Yukarıda özetlenen araştırmalar incelendiğinde; affetmenin psikolojik iyi oluş, kendini gerçekleştirme, mental ve psikolojik sağlık, psikolojik sağlamlık, uyumluluk, dini değerlere verilen önem, benlik saygısı, empati, mutluluk, zorbalık- siber zorbalık ile başa çıkma ve narsizm değişkenleri ile pozitif; nevroitiklik, intikam eğilimi, kaçma, saldırganlık ve suçluluk değişkenleri ile negatif yönde anlamlı ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca kalıcı kırgınlık, intikam alma eğilimi ile paranoyak kişilik tarzı arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiye rastlanırken affetme isteği ile nevroitiklik arasında negatif yönlü anlamlı ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Yapılan literatür taramasında 2010-2020 yılları arasında Türkiye’de gerçekleştirilen sınırlı sayıda çalışmanın olduğunun belirlenmiş olmasından dolayı Türkiye kapsamında ergen bireylerde affetme eğilimini arttırmaya yönelik çalışmalara yeterince ağırlık verilmediği ve bu tür çalışmalara daha çok ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada kullanılan yöntem ele alınmıştır. Araştırma modeline, evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve veri toplama süreçlerine, elde edilen verilerin analizlerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın yöntemi

Bu çalışma 9, 10, 11 ve 12. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin affetme ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkiyi çeşitli değişkenlere göre inceleyen ilişkiyel tarama türünde bir araştırmadır. İlişkiyel tarama modeli, iki ve daha fazla sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi hedefleyen araştırma modelleridir (Karasar, 2002).

3.2. Çalışma grubu

Araştırmanın evrenini 2019-2020 eğitim öğretim yılında Kocaeli ilinde öğrenim görmekte olan lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 2019-2020 eğitim öğretim yılında Kocaeli ili Darıca ilçesinde dört farklı lise türünden uygun örnekleme yöntemi ile seçilen ve veri toplama araçlarını gönüllü olarak cevaplayan 422+ 25 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Yapılan uygulama sonrasında veri toplama araçlarını eksik ya da hatalı cevapladığı tespit edilen 25 öğrenciden alınan veriler değerlendirmeye alınmamış ve örneklem grubu 422 öğrenciden oluşturulmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik olarak dağılımları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 1.

Araştırmanın Örneklemine Oluşturan Öğrencilerin Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Kız	221	52.4
Erkek	201	47.6
Toplam	422	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin 221'i (%52.4) kızlardan, 201'i (%47.6) erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 2.

Araştırmanın Örneklemine Oluşturan Öğrencilerin Lise Türlerine Göre Dağılımı

Lise Türü	Frekans	Yüzde (%)
Anadolu	106	25.1
Fen	122	28.9
Meslek	85	20.1
Özel	109	25.9
Toplam	422	100

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin 106'sı (%25.1) Anadolu lisesi, 122'si (%28.9) fen lisesi, 85'i (%20.1) mesleki ve teknik Anadolu lisesi ve 109'u (%25.9) özel lisede öğrenim görmektedir.

Tablo 3.

Araştırmanın Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin Doğum Sıralarına Göre Dağılımı

Doğum Sırası	Frekans	Yüzde (%)
İlk	217	51.4
Orta	73	17.3
Son	132	31.3
Toplam	422	100

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin 217'si (%51.4) ilk, 73'ü (%17.3) orta ve 132'si (%31.3) son çocuk olarak dağılım gösterdiği görülmektedir.

Tablo 4.

Araştırmanın Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin Anne Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Anne Eğitim Düzeyi	Frekans	Yüzde (%)
Okuma Yazma Bilmiyor	11	2.6
İlkokul Mezunu	135	32.0
Ortaokul Mezunu	102	24.1
Lise Mezunu	114	27.1
Üniversite Mezunu	60	14.2
Toplam	422	100

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencileri annelerinin eğitim düzeyinin 11'i (%2.6) okuma yazma bilmiyor, 135'i (%32.0) ilkokul mezunu, 102'si (%24.1) ortaokul mezunu, 114'ü (%27.1) lise mezunu ve 60'ı (%14.2) üniversite mezunu olarak dağılım gösterdiği görülmektedir.

Tablo 5.

Araştırmanın Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin Baba Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Baba Eğitim Düzeyi	Frekans	Yüzde (%)
Okuma Yazma Bilmiyor	4	0.9
İlkokul Mezunu	84	19.9
Ortaokul Mezunu	94	22.3
Lise Mezunu	154	36.5
Üniversite Mezunu	86	20.4
Toplam	422	100

Tablo 5 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin babalarının eğitim düzeyinin 4'ü (%0.9) okuma yazma bilmiyor, 84'ü (%19.9) ilkokul mezunu, 94'ü (%22.3) ortaokul mezunu, 154'ü (%36.5) lise mezunu ve 86'sı (%20.4) üniversite mezunu olarak dağılım gösterdiği görülmektedir.

Tablo 6.

Araştırmanın Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin İfade Edilen Akraba İletişimlerine Göre Dağılımı

Akraba İletişim	Frekans	Yüzde (%)
İyi	242	57.3
Orta	155	36.7
Kötü	25	6.0
Toplam	422	100

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin 242'si (%57.3) iyi, 155'i (%36.7) orta ve 25'i (%6.0) kötü akraba iletişimine sahip olduğu şeklinde dağılım gösterdiği görölmektedir.

Tablo 7.

Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin İfade Edilen Aile Sosyal Desteklerine Göre Dağılımı

Aile Sosyal Desteği	Frekans	Yüzde (%)
Çok	313	74.2
Orta	99	23.4
Az	10	2.4
Toplam	422	100

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin aile sosyal desteğini; 313'ü (%74.2) çok, 99'u (%23.4) orta ve 10'u (%2.4) az olarak ifade ettiği bir dağılım görölmektedir.

Tablo 8.

Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin İfade Edilen Arkadaş Sosyal Desteklerine Göre Dağılımı

Arkadaş sosyal desteği	Frekans	Yüzde (%)
Çok	174	41.2
Orta	199	47.2
Az	49	11.6
Toplam	422	100

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin arkadaş sosyal desteğini; 174’ü (%41.2) çok, 199’u (%47.2) orta ve 49’u (%11.6) az olarak ifade ettiği bir dağılım görölmektedir.

Tablo 9.

Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin İfade Edilen Öğretmen Sosyal Desteklerine Göre Dağılımı

Öğretmen Sosyal Desteği	Frekans	Yüzde (%)
Çok	116	27.5
Orta	228	54.0
Az	78	18.5
Toplam	422	100

Tablo 9 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin öğretmen sosyal desteğini; 116’sı (%27.5) çok, 228’i (%54.0) orta ve 78’i (%18.5) az olarak ifade ettiği bir dağılım görölmektedir.

3.3. Veri toplama araçları ve veri toplama süreçleri

Araştırmada veriler öğrencilere uygulanan “Kişisel Bilgi Formu”, “Ergenler İçin Affetme Ölçeği (EAÖ)” ve “Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ-R)” ile toplanmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunda; cinsiyet, lise türü, doğum sırası, anne-baba eğitim düzeyi, ifade edilen akraba iletişim, ifade edilen aile-arkadaş ve öğretmen sosyal desteğini sorgulayan sorulara yer verilmiştir (EK-1).

3.3.2. Ergenler İçin Affetme Ölçeği (EAÖ)

Ergenler İçin Affetme Ölçeği (EAÖ), ergenlerin kişiler arası ilişkilerde affetme eğilimini değerlendirmek amacıyla Asıcı ve Karaca (2018) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 21 maddeden ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar affetmenin bileşenleri, öfkeyi sürdürme, intikam alma ve empati kurmadır. Birinci (SBX2/sd=1.81, RMSEA=.04, CFI=.99, NFI=.97, NNFI=.99, SRMR=.05, GFI=.94, AGFI=.92) ve ikinci düzey (SBX2/sd=2.12, RMSEA=.05, CFI=.98, NFI=.97, NNFI=.98, SRMR=.06, GFI=.93, AGFI=.91) doğrulayıcı faktör analizi sonuçları elde edilen dört alt boyutlu yapıyı doğrulamıştır. Madde analizi çalışmaları kapsamında incelenen madde toplam korelasyonu değerlerinin yeterli ve alt ve üst %27'lik gruplara ait t değerlerinin de anlamlı olduğu saptanmıştır. Ölçeğin alt boyutları arasındaki ilişkilerin -.40 ile .61 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayılarının .70 ile .90 arasında, iki yarı test güvenilirlik katsayılarının .65 ile .80 ve yapı güvenirligi katsayılarının da .71 ile .76 arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçekte ters maddeler bulunmakla birlikte ölçekten alınan yüksek puan, bireyin affetme eğiliminin daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

3.3.3. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ-R)

Araştırmada öğrencilerin aile, arkadaş ve öğretmenlerinden algıladıkları sosyal destek düzeyini belirlemek amacıyla Yıldırım (1997) tarafından geliştirilen ve 2004 yılında yenilenen Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ-R) kullanılmıştır. Ölçek, 50 maddeden ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin yanıtlama şekli üçlü derecelendirmeli olup yüksek puan, bireyin daha fazla sosyal destek aldığı anlamına gelmektedir. ASDÖ-R'nin ve alt ölçeklerin geçerliği faktör analizi ve benzer ölçekler geçerliği yolu ile incelenmiştir. Faktör analizi ile AİD, ARD ve ÖÖD alt ölçeklerinin yapı geçerliği incelenmiş, her alt ölçeğin faktör yapısı belirlenmiştir. ASDÖ-R'nin Alfa güvenilirlik katsayısı ve test tekrar test güvenilirliği (rxx) incelenmiştir. ASDÖ-R'nin tümü için Alfa= .93, rxx = .91; AİD için Alfa= .94, rxx = .89; ARD için Alfa= .91, rxx = .85; ÖÖD için Alfa= .93, rxx = .86 bulunmuştur. Elde edilen güvenilirlik katsayıları ASDÖ-R ve alt ölçeklerinin, öğrencilerin ailelerinden, arkadaşlarından ve öğretmenlerinden aldıkları sosyal desteği ölçmek amacıyla güvenle kullanabileceğini göstermiştir (Yıldırım, 2004).

3.3.4. Verilerin toplanması

2019-2020 eğitim öğretim yılında Kocaeli ili Darıca ilçesinde bulunan Şehit Edip Zengin Anadolu Lisesi, Aslan Çimento Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Darıca Fen Lisesi ve Marmara Bilge Okulları'nda öğrenim gören ortaöğretim öğrencilerinden çalışma grubunu oluşturan gönüllü öğrencilere veri toplama araçları araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Öğrenciler veri toplama araçlarını cevaplamaya başlamadan önce araştırmacı tarafından araştırmanın amaçları ve ölçeklerin yanıtlanmasında dikkat edilecek hususlar konusunda gerekli bilgilendirilme yapılmıştır. Veri toplama işlemi 1 ders saatinde (40 dakikada) gerçekleştirilmiştir.

3.4. Verilerin analizi

Örneklem grubunu oluşturan öğrencilerden ölçekleri eksik ya da hatalı yanıtlayan ya da hiç yanıtlamayan öğrencilerin verileri geçersiz sayılarak çıkarılmış ve bununla birlikte 422 öğrenciye ait veriler puanlama ve değerlendirmeye alınmıştır. Daha sonra elde edilen veriler üzerinde istatistiksel analizler gerçekleştirilmiştir. Bulguların anlamlı olup olmadığının yorumlanmasında $p < .05$ anlamlılık düzeyi ölçüt olarak alınmıştır. Verilerin analizi için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı, Regresyon Analizi, Tek Yönlü Varyans Analizi, t-testi, Welch testi, Scheffe testi, Tamhane's T2 testi ve Levene istatistiği kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bulgular, araştırmanın alt problemlerinde (cinsiyet, lise türü, doğum sırası, anne-baba eğitim düzeyi, ifade edilen akraba iletişimi ve ifade edilen aile, arkadaş, öğretmen desteği) izlenen sıraya uygun olarak sunulmuştur.

4.1. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanları arasındaki ilişkiye ait bulgular

Araştırmada değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için korelasyon analizi kullanılmış olup analiz ve betimsel istatistik sonuçları Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10.

Korelasyon Analizine İlişkin Sonuçlar

Değişkenler	1	2	3	4	5	6
Affetmenin Bileşenleri	1					
Empati Kurma	.508**	1				
Öfkeyi Sürdürme	-.304**	-.191**	1			
İntikam Alma	-.156**	-.200**	.644**	1		
Algılanan Sosyal Destek	.080	.108*	-.125*	-.194**	1	
Affetme Eğilimi	.744**	.437**	-.804**	-.710**	.166**	1
$\bar{X}$	20.06	8.90	16.15	13.95	125.55	50.17
SS	7.17	3.20	4.98	4.66	13.62	12.65

** $p < .01$ * $p < .05$

Yapılan analiz sonucunda algılanan sosyal destek; afetme eğilimi ($r=.166$) ve empati kurma ($r=.108$) ile pozitif yönde, öfkeyi sürdürme ($r=-.125$) ve intikam alma ($r=-.194$) ile negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkili iken afetmenin bileşenleri ($r=.080$) ile anlamlı düzeyde ilişkili olmadığı görülmüştür.

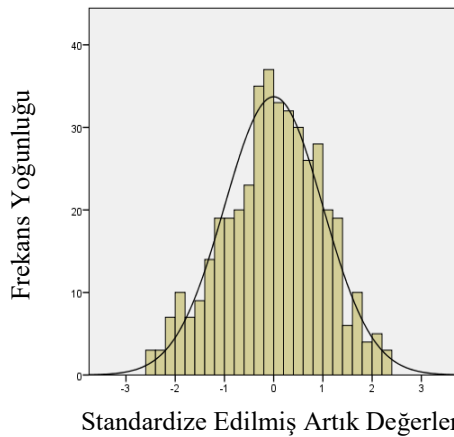
Afetmenin algılanan sosyal desteği yordama düzeyini incelemek için regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi yapılmadan önce veriler regresyon sayıltıları açısından incelenmiş ve regresyon sayıltılarını zedeleyen veriler regresyon analizi yapılmadan önce veri setinden silinmiştir. Bu bağlamda, Mahalanobis uzaklık değerleri hesaplanarak normal dağılımı bozan 17 veri, veri setinden silinmiştir. Normal dağılım ve regresyon sayıltılarına ilişkin sonuçlar Tablo 12 ve Şekil 1’de sunulmuştur. Regresyon analizi sayıltılarına ilişkin bulgular da Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11.

Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sayıltılarına İlişkin Sonuçlar

Değişkenler	Çarpıklık	Basıklık
Afetme Eğilimi	-,226	-,272
Algılanan Sosyal Destek	-,426	-,695

Bağımlı Değişken: Afetme Eğilimi

Şekil 1. Standardize Edilmiş Bağımlı Değişken Afetme Eğilimi İçin Oluşturulan Normal Dağılım Grafiği

Tablo 12.

Basit Doğrusal Regresyon Analizine İlişkin Sonuçlar

Yordayıcı Değişkenler	B	SH	B	T	P R ²
Sabit	30.850	5.648		5.462	.000 .05
Algılanan Sosyal Destek	.154	.045	.166	3.441	.001

Tablo 12 incelendiğinde regresyon analizinde ergenlerde affetmenin, algılanan sosyal destek değişkenini ($\beta = .166$, $p < .05$) istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yordadığı görülmektedir.

4.2. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının demografik değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular

Bu kısımda, ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının cinsiyet, lise türü, doğum sırası, anne-baba eğitim düzeyi, ifade edilen akraba iletişim, ifade edilen aile-arkadaş ve öğretmen sosyal desteği açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin problemler ele alınmıştır.

4.2.1. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular

Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13.

Ergenlerde Affetme Ve Algılanan Sosyal Destek Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşmasına İlişkin Bağımsız Gruplar T Testi Sonuçları

		N	$\bar{X}$	SS	t	p
Affetme Eğilimi	Kız	221	50.64	12.66	.799	.425
	Erkek	201	49.65	12.65		
Affetmenin Bileşenleri	Kız	221	19.27	6.49	-2.39	.017
	Erkek	201	20.93	7.77		
Empati Kurma	Kız	221	8.86	3.17	-.21	-.066
	Erkek	201	8.93	3.24		
İntikam Alma	Kız	221	9.15	4.25	-4.20	.000
	Erkek	201	11.02	4.90		
Öfkeyi Sürdürme	Kız	221	13.47	5.07	-1.59	.112
	Erkek	201	14.24	4.87		
Algılanan Sosyal Destek	Kız	221	127.68	12.85	3.41	.001
	Erkek	201	123.21	14.08		

Tablo 13 incelendiğinde kız öğrencilerin affetmenin bileşenleri puan ortalamasının ($\bar{X}=19.27$, $SS=6.49$), erkek öğrencilerin affetmenin bileşenleri puan ortalamasından ($\bar{X}=20.93$, $SS=7.77$) daha düşük olduğu görülmektedir. İki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t=-2.39$, $p<.05$) iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu bulguya göre erkek öğrencilerin affetmenin bileşenleri puanlarının aynı dönemdeki kız öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

Kız öğrencilerin empati kurma puan ortalamasının ($\bar{X}=8.86$, $SS=3.17$), erkek öğrencilerin empati kurma puan ortalamasından ($\bar{X}=8.93$, $SS=3.24$) daha düşük olduğu görülmektedir. İki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla

hesaplanan t değeri ($t = -.21, p > .05$) iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını göstermektedir.

Kız öğrencilerin intikam alma puan ortalamasının ($\bar{x} = 9.15, SS = 4.25$), erkek öğrencilerin intikam alma puan ortalamasından ($\bar{x} = 11.02, SS = 4.90$) daha düşük olduğu görülmektedir. İki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t = -4.20, p < .05$) iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu bulguya göre erkek öğrencilerin intikam alma puanlarının aynı dönemdeki kız öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

Kız öğrencilerin öfkeyi sürdürme puan ortalamasının ($\bar{x} = 13.47, SS = 5.07$), erkek öğrencilerin öfkeyi sürdürme puan ortalamasından ($\bar{x} = 14.24, SS = 4.87$) daha düşük olduğu görülmektedir. İki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t = -1.59, p > .05$) iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını göstermektedir.

Kız öğrencilerin affetme eğilimi puan ortalamasının ($\bar{x} = 50.64, SS = 12.66$), erkek öğrencilerin affetme eğilimi puan ortalamasından ($\bar{x} = 49.65, SS = 12.65$) daha yüksek olduğu görülmektedir. İki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t = .799, p > .05$) iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olmadığını göstermektedir.

Kız öğrencilerin algıladığı sosyal destek puan ortalamasının ($\bar{x} = 127.68, SS = 12.85$), erkek öğrencilerin algıladığı sosyal destek puan ortalamasından ($\bar{x} = 123.21, SS = 14.08$) daha yüksek olduğu görülmektedir. İki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek amacıyla hesaplanan t değeri ($t = 3.41, p < .05$) iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın .05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu bulguya göre kız öğrencilerin algıladığı sosyal destek puanlarının aynı dönemdeki erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

4.2.2. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının lise türüne göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular

Ergenlerde affetme puanlarının lise türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için ilk olarak puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir.

Tablo 14.

Ergenlerde Affetme Düzeylerinin Öğrenim Görülen Lise Türü Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Levene testi	p	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
		Gruplar arası	4413.322	3	1471.107		
.310	.818	Grup içi	63035.050	418	150.802	9.755	.000
		Toplam	67448.372	421			

Tablo 14’te sunulan analiz sonucunda, varyansların affetme [$F_{(3, 418)} = .310$, $p = .818$] için homojen olduğu görülmüş ve tek yönlü varyans analizi yapılmasına karar verilmiştir. Ergenlerde affetme düzeylerinin, öğrenim görülen lise türü değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, ergenlerde affetme düzeylerinin ortalamalarına göre fark bulunmuştur ($F = 9.755$; $p < .05$).

Daha sonra anlamlı farklılığın kaynağını belirleyebilmek amacıyla tamamlayıcı post-hoc tekniklerini kullanabilmek için Levene’s testiyle yapılan grupların varyanslarının homojenliği testi sonucunda, varyansların homojen olduğu ($L = .310$; $p > .05$) görülmüş, buna bağlı olarak uygun post-hoc tekniklerinden Scheffe çoklu karşılaştırma testi uygulanarak sonuçları aşağıdaki Tablo 15’te gösterilmiştir.

Tablo 15.

Ergenlerde Affetme Düzeylerinin Öğrenim Görülen Lise Türü Değişkenine Göre Farklılığın Hangi Gruplardan Kaynaklandığını Belirlemek Üzere Yapılan Post-Hoc Scheffe Testi Sonuçları

Lise Türü (i)	Lise Türü (j)	$x_i - x_j$	Sh x	P
Anadolu	Fen	-5.50325*	1.63056	.010
	Özel	1.62948	1.67516	.814
	Meslek	2.65538	1.78796	.531
Fen	Anadolu	5.50325*	1.63056	.010
	Özel	7.13273*	1.61851	.000
	Meslek	8.15863*	1.73500	.000
Özel	Anadolu	-1.62948	1.67516	.814
	Fen	-7.13273*	1.61851	.000
	Meslek	1.02590	1.77697	.954
Meslek	Anadolu	-2.65538	1.78796	.531
	Fen	-8.15863*	1.73500	.000
	Özel	-1.02590	1.77697	.954

Tablo 15'te görüldüğü gibi uygulanan post-hoc çoklu karşılaştırma tekniği Scheffe sonucunda, fen lisesi öğrencileri ($\bar{X}= 55.04$, $SS= 12.07$) ile Anadolu ($\bar{X}=49.53$, $SS= 12.57$), özel ($\bar{X}= 47.90$, $SS= 12.81$) ve meslek lisesi ($\bar{X}= 46.88$, $SS= 11.47$) öğrencileri arasında fen lisesi öğrencileri lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Bu bulguya göre fen lisesi öğrencilerinin affetme düzeylerinin Anadolu, özel ve meslek lisesi öğrencilerinden daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Ergenlerde algılanan sosyal destek puanlarının lise türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için ilk olarak puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir.

Tablo 16.

Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Öğrenim Görülen Lise Türü Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Levene testi	p	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
		Gruplar arası	645.971	3	215.324		
.716	.543	Grup içi	77452.164	418	185.292	1.162	.324
		Toplam	78098.135	421			

Tablo 16’da sunulan analiz sonucunda, varyansların algılanan sosyal destek [$F_{(3, 418)} = .716$, $p = .543$] için homojen olduğu görülmüş ve tek yönlü varyans analizi yapılmasına karar verilmiştir. Ergenlerde algılanan sosyal destek düzeylerinin, öğrenim görülen lise türü değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, ergenlerde algılanan sosyal destek düzeylerinin ortalamalarına göre fark bulunmamıştır ($F = 1.162$; $p > .05$).

4.2.3. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının doğum sırasına göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular

Ergenlerde affetme puanlarının doğum sırasına göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için ilk olarak puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir.

Tablo 17.

Ergenlerde Affetme Düzeylerinin Doğum Sırası Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Levene testi	P	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	P
		Gruplar arası	555.086	2	277.543		
.202	.817	Grup içi	66893.286	419	159.650	1.738	.177
		Toplam	67448.372	421			

Tablo 17’de sunulan analiz sonucunda, varyansların affetme [$F_{(2, 419)} = .202$, $p = .817$] için homojen olduğu görülmüş ve tek yönlü varyans analizi yapılmasına karar verilmiştir. Ergenlerde affetme düzeylerinin, doğum sırası değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, ergenlerde affetme düzeylerinin ortalamalarına göre fark bulunmamıştır ($F = 1.738$; $p > .05$).

Ergenlerde algılanan sosyal destek puanlarının doğum sırasına göre farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak için ilk olarak puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir.

Tablo 18.

Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Doğum Sırası Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Levene testi	P	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	P
		Gruplar arası	101.016	2	50.508		
1.022	.361	Grup içi	77997.119	419	186.151	.271	.762
		Toplam	78098.135	421			

Tablo 18’de sunulan analiz sonucunda, varyansların algılanan sosyal destek [$F_{(2, 419)} = 1.022$, $p = .361$] için homojen olduğu görülmüş ve tek yönlü varyans analizi yapılmasına karar verilmiştir. Ergenlerde algılanan sosyal destek düzeylerinin, doğum sırası değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, ergenlerde algılanan sosyal destek düzeylerinin ortalamalarına göre fark bulunmamıştır ($F = .271$; $p > .05$).

4.2.4. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının anne eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular

Ergenlerde affetme puanlarının anne eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için ilk olarak puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir.

Tablo 19.

Ergenlerde Affetme Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Levene testi	P	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	P
		Gruplar arası	27.859	4	6.965		
.636	.637	Grup içi	67420.513	417	161.680	.043	.996
		Toplam	67448.372	421			

Tablo 19’da sunulan analiz sonucunda, varyansların affetme [$F_{(4, 417)} = .636$, $p = .637$] için homojen olduğu görülmüş ve tek yönlü varyans analizi yapılmasına karar verilmiştir. Ergenlerde affetme düzeylerinin, anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, ergenlerde affetme düzeylerinin ortalamalarına göre fark bulunmamıştır ($F = .043$; $p > .05$).

Ergenlerde algılanan sosyal destek puanlarının anne eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için ilk olarak puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir.

Tablo 20.

Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Levene testi	P	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	P
		Gruplar arası	922.856	4	230.714		
1.034	.389	Grup içi	77175.279	417	185.073	1.247	.291
		Toplam	78098.135	421			

Tablo 20’de sunulan analiz sonucunda, varyansların algılanan sosyal destek [$F_{(4, 417)} = 1.034, p = .389$] için homojen olduğu görülmüş ve tek yönlü varyans analizi yapılmasına karar verilmiştir. Ergenlerde algılanan sosyal destek düzeylerinin, anne eğitim düzeyi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, ergenlerde algılanan sosyal destek düzeylerinin ortalamalarına göre fark bulunmamıştır ($F = 1.247; p > .05$).

4.2.5. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının baba eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular

Ergenlerde affetme puanlarının baba eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için ilk olarak puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir.

Tablo 21.

Ergenlerde Affetme Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Levene testi	P	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	P
		Gruplar arası	481.307	4	120.327		
1.541	.189	Grup içi	66967.065	417	160.592	.749	.559
		Toplam	67448.372	421			

Tablo 21’de sunulan analiz sonucunda, varyansların affetme [$F_{(4, 417)} = 1.541$, $p = .189$] için homojen olduğu görülmüş ve tek yönlü varyans analizi yapılmasına karar verilmiştir. Ergenlerde affetme düzeylerinin, baba eğitim düzeyi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, ergenlerde affetme düzeylerinin ortalamalarına göre fark bulunmamıştır ($F = .749$; $p > .05$).

Ergenlerde algılanan sosyal destek puanlarının baba eğitim düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak için ilk olarak puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir.

Tablo 22.

Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin Baba Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Levene testi	P	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	P
		Gruplar arası	473.025	4	118.256		
1.218	.303	Grup içi	77625.110	417	186.151	.635	.638
		Toplam	78098.135	421			

Tablo 22’de sunulan analiz sonucunda, varyansların algılanan sosyal destek [$F_{(4, 417)} = 1.218, p = .303$] için homojen olduğu görülmüş ve tek yönlü varyans analizi yapılmasına karar verilmiştir. Ergenlerde algılanan sosyal destek düzeylerinin, baba eğitim düzeyi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, ergenlerde algılanan sosyal destek düzeylerinin ortalamalarına göre fark bulunmamıştır ($F = .635; p > .05$).

4.2.6. Ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının ifade edilen akraba iletişimine göre anlamlı düzeyde farklılaşma farklılaşmadığına ait bulgular

Ergenlerde affetme puanlarının ifade edilen akraba iletişimine göre farklılaşma farklılaşmadığını ortaya koymak için ilk olarak puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir.

Tablo 23.

Ergenlerde Affetme Düzeylerinin İfade Edilen Akraba İletişimine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Levene testi	P	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
		Gruplar arası	663.745	2	331.872		
.253	.777	Grup içi	66784.627	419	159.391	2.082	.126
		Toplam	67448.372	421			

Tablo 23’te sunulan analiz sonucunda, varyansların affetme [$F_{(2, 419)} = .253, p = .777$] için homojen olduğu görülmüş ve tek yönlü varyans analizi yapılmasına karar verilmiştir. Ergenlerde affetme düzeylerinin, ifade edilen akraba iletişimi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, ergenlerde affetme düzeylerinin ortalamalarına göre fark bulunmamıştır ($F = 1.738; p > .05$).

Ergenlerde algılanan sosyal destek puanlarının ifade edilen akraba iletişimine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için ilk olarak puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir.

Tablo 24.

Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin İfade Edilen Akraba İletişimine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Levene testi	P	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
		Gruplar arası	3402.352	2	1701.176		
2.325	.099	Grup içi	74695.783	419	178.272	9.543	.000
		Toplam	78098.135	421			

Tablo 24’te sunulan analiz sonucunda, varyansların algılanan sosyal destek [$F_{(2, 419)} = 2.325, p = .099$] için homojen olduğu görülmüş ve tek yönlü varyans analizi yapılmasına karar verilmiştir. Ergenlerde algılanan sosyal destek düzeylerinin, ifade edilen akraba iletişimi değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, ergenlerde algılanan sosyal destek düzeylerinin ortalamalarına göre fark bulunmuştur ($F = 9.543; p < .05$). Gruplar arası bu farkın kaynağını belirlemek üzere Scheffe testi uygulanmış ve yapılan analiz sonuçları Tablo 25’te sunulmuştur.

Tablo 25.

Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin İfade Edilen Akraba İletişimine Göre Farklılığın Hangi Gruplardan Kaynaklandığını Belirlemek Üzere Yapılan Post-Hoc Scheffe Testi Sonuçları

Akraba İletişim (i)	Akraba İletişim (j)	$\bar{x}_i - \bar{x}_j$	Sh x	P
Kötü	Orta	-4.61548	2.87767	.277
	İyi	-9.31471*	2.80491	.004
Orta	Kötü	4.61548	2.87767	.277
	İyi	-4.69923*	1.37361	.003
İyi	Kötü	9.31471*	2.80491	.004
	Orta	4.69923*	1.37361	.003

Tablo 25'te görüldüğü gibi uygulanan post-hoc çoklu karşılaştırma tekniği Scheffe sonucunda, akraba iletişimini kötü ($\bar{X}= 118.52$, $SS= 16.32$) veya orta ($\bar{X}= 123.13$, $SS= 13.52$) olarak nitelendiren ergenler ile iyi ($\bar{X}= 127.83$, $SS= 12.90$) olarak nitelendiren ergenler arasında iyi lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Bu bulguya göre akraba iletişimini iyi olarak nitelendiren ergenlerin akraba iletişimini kötü veya orta olarak nitelendiren ergenlere göre algıladığı sosyal desteğin daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

4.2.7. Ergenlerde algılanan aile sosyal desteği puanlarının ifade edilen aile desteğine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular

Ergenlerde algılanan aile sosyal desteği puanlarının ifade edilen aile desteğine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için ilk olarak puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir.

Tablo 26.

Ergenlerde Algılanan Aile Sosyal Desteği Puanlarının İfade Edilen Aile Desteğine Göre Welch Testi Sonucu

Levene testi	P	F	Sd1	Sd2	p	
20.609	.000	Welch	34.900	2	22.690	.000

Tablo 26’da sunulan analiz sonucunda, varyansların algılanan aile sosyal desteği [$F_{(2, 419)} = 20.609$, $p = .000$] için homojen olmadığı görülmüş ve tek yönlü varyans analizinin alternatifi olan Welch testinin yapılmasına karar verilmiştir. Bu testten elde edilen sonuçların önemli olduğu bulunmuştur [Welch testi: $F(2,419) = 34.900$, $p < .001$]. Böylece algılanan aile sosyal desteği puanına göre ifade edilen aile desteğinin önemli bir biçimde farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Gruplar arası bu farkın kaynağını belirlemek üzere Tamhane’s T2 testi uygulanmış ve yapılan analiz sonuçları Tablo 27’de sunulmuştur.

Tablo 27.

Ergenlerin İfade Edilen Aile Desteğine Göre Algılanan Aile Sosyal Desteği Puanlarına İlişkin Tamhane’s T2 Testi Sonuçları

Aile Desteği (i)	Aile Desteği (j)	$x_i - x_j$	Sh x	P
Az	Orta	-5.00404	3.59077	.477
	Çok	-11.13355*	3.53042	.034
Orta	Az	5.00404	3.59077	.477
	Çok	-6.12951*	.77012	.000
Çok	Az	11.13355*	3.53042	.034
	Orta	6.12951*	.77012	.000

Tablo 27’de görüldüğü gibi ergenlerde algılanan aile sosyal desteği puanlarının, ifade edilen aile desteği değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini bulmak amacıyla yapılan Welch testi sonrası kullanılan post-hoc çoklu karşılaştırma tekniği Tamhane’s T2 sonucunda, aile desteğini az ($\bar{X}= 43.40$, $SS= 11.12$) ve orta ($\bar{X}= 48.40$, $SS= 7.11$) olarak nitelendiren ergenler ile çok ($\bar{X}= 54.53$, $SS= 5.05$) olarak nitelendiren ergenler arasında çok lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

4.2.8. Ergenlerde algılanan arkadaş sosyal destek puanlarının ifade edilen arkadaş desteğine göre anlamlı düzeyde farklılaşp farklılaşmadığına ait bulgular

Ergenlerde algılanan arkadaş sosyal desteği puanlarının ifade edilen arkadaş desteğine göre farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak için ilk olarak puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir.

Tablo 28.

Ergenlerde Algılanan Arkadaş Sosyal Desteği Puanlarının İfade Edilen Arkadaş Desteğine Göre Welch Testi Sonucu

Levene testi	P		F	Sd1	Sd2	p
28.711	.000	Welch	75.936	2	120.909	.000

Tablo 28’de sunulan analiz sonucunda, varyansların algılanan arkadaş sosyal desteği [$F_{(2, 419)} = 28.711$, $p= .000$] için homojen olmadığı görülmüş ve tek yönlü varyans analizinin alternatifi olan Welch testinin yapılmasına karar verilmiştir. Bu testten elde edilen sonuçların önemli olduğu bulunmuştur [Welch testi: $F(2,419) = 75.936$, $p< .001$]. Böylece algılanan arkadaş sosyal desteği puanına göre ifade edilen arkadaş desteğinin önemli bir biçimde farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Gruplar arası bu farkın kaynağını belirlemek üzere Tamhane’s T2 testi uygulanmış ve yapılan analiz sonuçları Tablo 29’da sunulmuştur.

Tablo 29.

Ergenlerin İfade Edilen Arkadaş Desteğine Göre Algılanan Arkadaş Sosyal Desteği Puanlarına İlişkin Tamhane's T2 Testi Sonuçları

Arkadaş Desteği (i)	Arkadaş Desteği (j)	$x_i - x_j$	Sh x	P
Az	Orta	-4.56087*	1.01269	.000
	Çok	-8.82477*	.98354	.000
Orta	Az	4.56087*	1.01269	.000
	Çok	-4.26391*	.43613	.000
Çok	Az	8.82477*	.98354	.000
	Orta	4.26391*	.43613	.000

Tablo 29'da görüldüğü gibi ergenlerde algılanan arkadaş sosyal desteği puanlarının, ifade edilen arkadaş desteği değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini bulmak amacıyla yapılan Welch testi sonrası kullanılan post-hoc çoklu karşılaştırma tekniği Tamhane's T2 sonucunda, arkadaş desteğini az ($\bar{X}= 27.79$, $SS= 6.64$) ve orta ($\bar{X}= 32.35$, $SS= 4.97$) olarak nitelendiren ergenler ile çok ($\bar{X}= 36.62$, $SS= 3.38$) olarak nitelendiren ergenler arasında çok lehine, az olarak nitelendiren ergenler ile orta olarak nitelendiren ergenler arasında orta lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

4.2.9. Ergenlerde algılanan öğretmen sosyal desteği puanlarının ifade edilen öğretmen desteğine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına ait bulgular

Ergenlerde algılanan öğretmen sosyal destek puanlarının ifade edilen öğretmen desteğine göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için ilk olarak puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir.

Tablo 30.

Ergenlerde Algılanan Öğretmen Sosyal Desteği Puanlarının İfade Edilen Öğretmen Desteğine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonucu

Levene testi	P	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
		Gruplar arası	6551.738	2	3275.869		
2.707	.068	Grup içi	20793.013	419	49.625	66.012	.000
		Toplam	27344.751	421			

Tablo 30'da sunulan analiz sonucunda, varyansların algılanan sosyal destek [$F_{(2, 419)} = 2.707, p = .068$] için homojen olduğu görülmüş ve tek yönlü varyans analizi yapılmasına karar verilmiştir. Yapılan analiz sonuçları Tablo 31'de sunulmuştur.

Tablo 31.

Ergenlerin İfade Edilen Öğretmen Desteğine Göre Algılanan Öğretmen Sosyal Desteği Puanlarına İlişkin Scheffe Testi Sonuçları

Öğretmen Desteği (i)	Öğretmen Desteği (j)	$x_i - x_j$	Sh x	P
Az	Orta	-7.37888*	.92405	.000
	Çok	-11.84394*	1.03152	.000
Orta	Az	7.37888*	.92405	.000
	Çok	-4.46506*	.80340	.000
Çok	Az	11.84394*	1.03152	.000
	Orta	4.46506*	.80340	.000

Tablo 31'de görüldüğü gibi uygulanan post-hoc çoklu karşılaştırma tekniği Scheffe sonucunda, öğretmen desteğini az ($\bar{X} = 31.89, SS = 8.27$) ve orta ($\bar{X} = 39.27, SS = 6.73$) olarak

nitelendiren ergenler ile çok ($\bar{X}= 43.74$, $SS= 6.74$) olarak nitelendiren ergenler arasında çok lehine, az olarak nitelendiren ergenler ile orta olarak nitelendiren ergenler arasında orta lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuç, tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç ve tartışma

5.1.1. Affetme ve sosyal destek arasındaki ilişki

Yapılan bu araştırmada; ergenlerde affetme ile algılanan sosyal destek puanları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiye rastlanmıştır. Ayrıca algılanan sosyal destek ile affetmenin empati kurma boyutu ve affetme ölçeği arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Yine algılanan sosyal destek ile affetmenin öfkeyi sürdürme ve intikam alma boyutları arasında negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur. Affetmenin bileşenleri boyutu ile algılanan sosyal destek arasında anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır. Bu bilgiler affetme becerisinde algılanan sosyal desteğin önemine işaret ederken; affetme eğilimi olan ergenlerin algıladığı sosyal desteğin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Alanyazın incelendiğinde affetme ve alt boyutlarını sosyal destek kavramı ile bir arada inceleyen çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Anderson (1999), sosyal ortamda diğerlerinin affedilmesinin kişilerarası çatışmayı azalttığını, bireyin sağlıklı bir şekilde gerekli sosyal destek ağları oluşturmasına ve sürdürmesine olanak sağladığını ifade etmiştir. Toussaint (2015) de buna paralel olarak affetmenin genişletilmiş sosyal ağları korumak için gerekli olduğunu ifade etmiştir. Büyük sosyal ağlarda çatışmanın ortaya çıkma olasılığının yüksek olduğunu ve affetme yeteneği sayesinde kişilerarası çatışmanın olumsuz etkilerinin azaltılıp sosyal desteğin genişletilebileceğini vurgulamıştır. McCullough (2000) da çalışmasında başkalarını affetme eğiliminin sağlıkla ilişkili olabileceğini ve bu sayede daha az stresli sosyal ilişkilere katkıda bulunma ve sosyal desteğe teşvik edebileceği üzerinde durmuştur.

Fredrickson (2001) affetmeyi sosyal desteği kolaylaştıran bir sosyal eylem olarak ifade etmiştir. Worthington ve Scherer (2004) yaptıkları çalışmada affetmenin dolaylı olarak sosyal desteği geliştirerek evliliklerdeki stresi azaltıp, ilişkisel beceri ve bağları geliştirerek sağlığı olumlu yönde etkileyeceğini vurgularken, Lawler- Row ve Piferi, 2006; Worthington ve diğerleri, 2001; Webb ve diğerleri, 2011 yaptıkları çalışmada affetme eğilimi daha yüksek olan bireylerin daha algılanan sosyal destek puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte Worthington ve diğerleri (2007) de karar verici affetmenin iyi bir sosyal destek yoluyla pozitif sağlıkla ilişkili olduğu sonucuna ulaşırken, bu araştırma bulgularını destekler nitelikte Uchino (2009) sosyal destek ile pozitif sağlığın ilişki içerisinde olduğu ve Webb, Hirsch, Visser ve Brewer (2013) de sosyal desteğin, affetme ile sağlık arasındaki aracı rolünü incelenmiş olup araştırma sonucunda affetme ile sağlık arasındaki ilişkiye sosyal desteğin aracı ettiği bulgularına ulaşmıştır. Affetmeme başarısızlığı da depresyon ve anksiyete ile zayıf sosyal destek ve başa çıkma kabiliyeti ile ilişkilendirilmiştir (Maltby, Macaskill, ve Day, 2001). Chiaramello ve diğerlerinin (2008) affetmenin alt boyutlarını yaş demografik değişkenine göre ele aldığı çalışmada, koşullara duyarlılık ve affetmeye isteklilik puanları yaşlı ergenlerde genç ergenlere göre daha düşük bulunurken, kalıcı kızgınlık ve intikam alma isteği ile ilgili puanlar yaşlı ergenlerde genç ergenlerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

5.1.2. Affetme ve sosyal desteğin örneklemin demografik değişkenleri açısından incelenmesi

Cinsiyete göre incelendiğinde; bu çalışmada erkek öğrencilerin affetmenin bileşenleri ve intikam alma boyutları puanlarının aynı dönemdeki kız öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Empati kurma ve öfkeyi sürdürme boyutu puanları arasındaki farkın ise aynı dönemdeki kız ve erkek öğrenciler için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kız öğrencilerin algıladığı sosyal destek puanlarının aynı dönemdeki erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülürken, affetme eğilimi ölçeği puanları arasındaki farkın aynı dönemdeki kız ve erkek öğrenciler için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Algılanan sosyal destek ve cinsiyet arasındaki ilişkinin kadınların lehine olmasının nedeni iletişim becerilerinin yüksek olmasıyla açıklanabilir. Kadınların duygu ve düşüncelerini

ifade etme, etkin dinleme, dönüt verme, beklentilerini ifade etme gibi konularda erkeklerden daha yatkın oldukları ve bu durumun da algıladıkları sosyal desteğin daha yüksek olmasını beraberinde getirdiği söylenebilir. Yapılan araştırmalarda da Korkut (2005), yetişkin bireyler için hazırlanan iletişim becerileri eğitiminin etkilerini ölçtüğü çalışmada ve Gölönü ve Karcı'nın (2010) meslek lisesi öğrencilerinin iletişim becerilerini incelediği araştırmada araştırmancının kadınların lehine sonuçlandığı görülmüştür.

Affetme eğilimi, empati kurma ve öfkeyi sürdürmenin cinsiyete göre farklılık oluşturmaması ve affetmenin bileşenleri değişkenlerinin erkeklerin lehine sonuçlanması, bu araştırmada geleneksel toplumsal cinsiyet algısına göre kadınlara ve erkeklere atfedilen sert-naif, otoriter- itaatkâr, aktif-pasif, akılcı-duygusal şeklinde erkeklik ve kadınlığa ilişkin kalıp yargıların dışına çıktığı görülmüştür. İntikam alma boyutunun erkeklerde yüksek olmasının nedeninin ergenlik dönemindeki erkeklerin saldırganlık (Tuzgöl, 2016), heyecan arayışı (Bayın ve Çelik, 2019) ve şiddet eğilimine yatkınlık (Özgür, Yörüköglü ve Baysan-Arabacı, 2011) gibi durumlarla açıklanabileceği düşünülmektedir.

Araştırma bulgularını destekler nitelikte olan affetme eğiliminin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılığın bulunmadığı çalışmalar (Ercan ve Alp, 2011; Han, 2015; Asıcı, 2013; Brown, 2003; Macaskill ve diğerleri, 2002; Walker ve Gorsuch, 2002; Toussaint ve Webb, 2005; Nateghian ve diğerleri, 2008) alanyazının büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte affetme eğilimi puanının daha çok kadınların lehine sonuçlandığı çalışmalara (Aslan, Mert ve Yıldız, 2016; Miller, Worthington ve McDaniel, 2008) rastlanmıştır. Affetme eğiliminin erkeklerin lehine olan çalışmalara ise rastlanmamıştır.

Affetme alt boyutlarının cinsiyete göre incelendiği çalışmalara bakıldığında empati puanının genel olarak kadınların lehine sonuçlandığı (Macaskill, Maltby ve Day, 2002; Turnage, Hong, Stevenson ve Edwards, 2012; Toussaint ve Webb, 2005; Gault ve Sabini, 2000; Lennon ve Eisenberg, 1987; Schieman ve Van Gundy, 2000; Han, 2015) görülmektedir. Affetme ile ilgili Fincham ve diğerleri (2002) tarafından yapılan çalışmada duygusal empati ile varsayımsal bir suçun affedilmesi arasındaki ilişkinin hem erkekler hem de kadınlar için pozitif, erkeklerin lehine olduğu ortaya çıkarken, benzer şekilde Toussaint ve Webb (2005) de yaptıkları çalışmada empati ile affetme arasındaki ilişkinin erkeklerin lehine olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca affetmenin diğer bir alt boyutu olan intikam alma ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde Kadiangandu, Mullet ve Vinsonneau (2001) Fransa'da erkeklerin kadınlardan daha yüksek bir intikam bildirdiklerini; ancak Kongo'da erkekler ve kadınlar benzer intikam seviyelerinin olduğunu

tespit etmiş ve kültürel farklılıkların intikam almada etkili olabileceğine dikkat çekmiştir. Ghaemmaghami, Allemand ve Martin (2011) ise yaptığı çalışmada intikam almayı yaş değişkeni ile ele almış ve genç erkeklerin intikam almak için orta yaşlı ve yaşlı erkeklerden daha büyük bir motivasyona sahip olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Sandage, Worthington, Hight ve Berry (2000) kadınların erkeklerden daha affedici olduğunu ve intikam alma isteğinin pek mümkün olmadığını ifade etmişlerdir.

Alanyazında çalışma bulgularını destekler nitelikte olan algılanan sosyal destek puanının daha çok kadınların lehine sonuçlandığı çalışmalara (Erdeğer, 2001; Elbir, 2000; Arslan, 2009; Oktan, 2005; Savi-Çakar ve Karataş, 2012; Öztosun, 2018; Bayoğlu ve Puruçuoğlu, 2010; Arıcıoğlu, 2008; Ustabaş, 2011; Cırık, 2010) rastlamakla birlikte erkeklerin lehine olan çalışmaya (Aliyev ve Tunç, 2017) ve cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılığın bulunmadığı çalışmalara (Çakır, 1993; Demirtaş, 2007; Kemer ve Atik, 2005; Erim, 2001; Gündoğan, 2016) rastlanmıştır.

Öğrenim görülen lise türüne göre incelendiğinde; ergenlerde affetme eğilimi puanlarının ortalamalarına göre fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş olup ergenlerin affetme eğilimi puanları, fen lisesi öğrencileri ile Anadolu, özel ve meslek lisesi öğrencileri arasında fen lisesi öğrencileri lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Bu bilgiye göre fen lisesi öğrencilerinin affetme eğilimlerinin Anadolu, özel ve meslek lisesi öğrencilerinden daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Ergenlerde algılanan sosyal destek puanlarının ortalamalarına göre fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Asıcı (2018), yaptığı araştırmada affetme ile duygusal zeka arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki ortaya koymuştur. Ayrıca duygusal zekanın akademik başarının bir yordayıcısı olduğu yönünde araştırmalar mevcuttur (Erdoğdu, 2008; Gürşen Otacıoğlu, 2009; Seyis, Yazıcı ve Altun, 2013). Duygusal zekanın ihmal edilmesi, bilişsel zeka kapasitesinin daha çok ve daha etkili kullanılmasını engeller. Dolayısıyla duygusal zekanın gelişimi akademik başarıyı da artırır (Yeşilyaprak, 2001). Bu bağlamda fen lisesinde öğrenim gören ergenlerin kişiler arası ilişkilerdeki incinme yaşantıları karşısında başvurabilecekleri alternatif davranış ve tutumlar konusunda daha sağlıklı ve olumlu sonuçlar ortaya koyacakları öngörülmektedir. Alanyazında affetme eğilimi ile öğrenim görülen lise türünü birlikte ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte algılanan sosyal destek ile öğrenim görülen lise türünü içeren sınırlı sayıda çalışmaların olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalarda Köseoğlu ve Erçevik, 2015; Baştürk, 2002 ve Kahrıman, 2002 algılanan

sosyal destek puanlarının meslek lisesi aleyhine anlamlı farklılıkların bulunduğunu ifade ederken, Cırık, 2010 özel okulda okuyanların lehine sonuçlandığını belirtmiştir.

Doğum sırasına göre incelendiğinde; ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının ortalamalarına göre fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Doğum sırası kavramı Bireysel Psikoloji yaklaşımına göre psikolojik doğum sırası olarak varlığını ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle, bir kişinin kardeş dizisi içindeki yeri onun gerçek doğum sırasını verirken, bu dizide kişinin kendisinin yerine ilişkin algı ve konumlandırmaları psikolojik doğum sırasını ifade eder (Eckstein ve diğerleri, 2010; Corey, 2008). Adler'in doğum sırası kavramına önem vermesi, bireyin kişilik gelişiminde, anne babaların çocuklarına olan tutumları ve kardeşleri ile olan ilişkilerinin önemli olduğunu ileri sürmesinden kaynaklanmaktadır (Geçtan, 2012; Ersanlı, 1996). Araştırmacılar tarafından bilişsel hata olarak görülen ergen benmerkezciliğinin (Ahioğlu-Lindberg, 2011) ergenlerin düşünce sistemini etkileyen unsurlardan biri olduğu söylenebilir. Ergen benmerkezciliğinin kişisel efsane boyutu düşünüldüğünde "beni kimse anlamıyor, bu dünyada yapayalnızım" gibi düşünceler ergenin zihninde yer edinmektedir (Elkind, 1985'ten aktaran Santrock, 2012). Yapılan bir araştırmada da ergenlerin akılcı olmayan inançları ile kişisel efsane düşüncelerinin olumlu ilişki gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Aydemir Sevim, Doğan Laçın, Aşçıoğlu Önal ve Avşar, 2019). Tüm bunlar düşünüldüğünde ergenin, içinde bulunduğu dönem itibariyle çevresindeki sosyal destek kaynaklarını fark etmekte zorlandığı, görmezden gelme veya inkâr etme yoluna gittiği, benmerkezci düşüncelere veya akılcı olmayan inançlara sahip olduğu düşünülebilir

Anne-baba eğitim düzeyine göre incelendiğinde; ergenlerde affetme ve algılanan sosyal destek puanlarının ortalamalarına göre fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Alanyazında araştırma bulgusunu destekler nitelikte, algılanan sosyal destek puanlarının anne baba eğitim düzeyine göre incelendiği ve farklılaşmanın olmadığı çalışmalar (Yılmaz, 2000; Kahriman ve Polat, 2003; Aliyev ve Tunç, 2017; Arslan, 2009; Gündoğan, 2016; Litwin, 2000; Aydın, Kahraman ve Hiçdurmaz, 2017) olmakla birlikte anne baba eğitim düzeyi arttıkça algılanan sosyal destek puanlarının arttığını ifade eden çalışmalar da (Ustabaş, 2011; Cırık, 2010; Yağcı, 2010; Köse, 2009; Oktan, 2005; Arıcıoğlu, 2008) mevcuttur. Bununla birlikte Soylu (2002) baba eğitimi düştükçe algılanan sosyal destek puanlarının azaldığını belirtmiştir. Anne-babanın eğitim düzeyi yükseldikçe çalışma hayatında yer edinmelerinin de artacağı söylenebilir. Bundan dolayı iki ebeveynin çalışması, ergenin anne-babasıyla geçirdiği zamanın azalmasına ve ailesi tarafından

ihtiyaçlarının (maddi ve manevi) karşılanmamasına yol açacağı ve ailesinden daha düşük bir sosyal destek algılamasına neden olacağı düşünülebilir. Ayrıca birlikte geçirilen kaliteli zamanın azalmasından dolayı ergenin problem çözme ve iletişim becerileri gibi yaşama dair konulardan da mahrum kalabileceği ve bunun da affetme eğilimini etkin şekilde kullanmakta zorlanacağını beraberinde getireceği söylenebilir.

İfade edilen akraba iletişimine göre incelendiğinde; ergenlerde algılanan sosyal destek puanlarının ortalamalarına göre fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Akraba iletişimini kötü veya orta olarak nitelendiren ergenler ile iyi olarak nitelendiren ergenler arasında iyi lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Bu bulguya göre akraba iletişimi iyi olarak nitelendiren ergenlerin akraba iletişimini kötü veya orta olarak nitelendiren ergenlere göre algıladığı sosyal desteğin daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal destek kaynakları arasında aile, arkadaş ve öğretmenle birlikte kan bağı yoluyla birbirlerine bağlı olan kişilerin oluşturduğu akrabalar da yer almaktadır. Akraba sosyal desteği, akraba ilişkilerinin niteliği ve bu kişilerden ne düzeyde destek aldığını içermektedir. Sarason ve ark (1985) ve Sorias (1988) sosyal destek için en etkili kaynağın aile üyeleri ve akrabalar olduğunu belirtmiştir. Yapılan çalışmalarda (Çakır ve Palabıyıklıoğlu, 1997; Eylon, 2001; Benson ve diğerleri, 1991) akraba sosyal desteğinin; önemli diğer kişiler, resmi olmayan destek sistemleri, informal destek sistemleri gibi farklı başlıklarla kategorize edildiği görülmektedir. Smith, Redman, Burns ve Sagert (1985)'in yaptıkları çalışmada, üreme sistemi kanserlerinde teşhisten sonraki 1-3 ay arasında evli bireyler için eşleri olurken, bekar bireyler için akrabalar en önemli sosyal destek kaynağı olarak ifade edilmiştir. Özyurt (2007) ise kanser hastaları üzerinde yaptığı araştırmada komşularından, uzak ve yakın akrabalara göre daha yüksek sosyal destek algıladıklarını ifade etmiştir. Alanyazın incelendiğinde akraba desteğini konu alan çalışmaların daha çok kronik psikolojik ve fiziksel hastalıklar, kanser hastaları ve anne adayları üzerinde incelendiği gözlenmiştir. Bunun nedeni yaşanan zor süreçlerde psikososyal açıdan desteğe daha çok ihtiyaç duyulduğu, stresle başa çıkmada ve motivasyon arttırmada yardımcı olma olabilir. Ergenlik dönemi de bebeklik döneminden sonra değişim ve gelişimin en fazla olduğu dönem olduğu için zorlayıcı bir dönem olarak ifade edilebilir. Ergenin bu zorlu dönemde akraba iletişimine önem vermesi dönemin daha sağlıklı ve daha güçlü atlatılabilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

İfade edilen aile desteğine göre incelendiğinde; ergenlerde algılanan aile sosyal destek puanlarının ortalamalarına göre fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. İfade edilen

aile desteğini az ya da orta olarak nitelendiren ergenler ile çok olarak nitelendiren ergenler arasında çok lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Bu bilgiye göre ifade edilen aile desteğini çok olarak nitelendiren ergenlerin ifade edilen aile desteğini az ya da orta olarak nitelendiren ergenlerden daha yüksek aile sosyal desteği algıladığını söylemek mümkündür. Yapılan araştırmalar da aile desteğinin; depresyon ve suça ilişkin davranışların görülme sıklığı (Windle, 1992) ile negatif, sosyal problem çözme (Arslan, 2009; Demirtaş, 2007) ve stresle başetme düzeyi (Traş ve Arslan, 2013) ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulgusuna rastlanmıştır.

İfade edilen arkadaş sosyal desteğine göre incelendiğinde; ergenlerde algılanan arkadaş sosyal destek puanlarının ortalamalarına göre fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. İfade edilen arkadaş desteğini az ya da orta olarak nitelendiren ergenler ile çok olarak nitelendiren ergenler arasında çok lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Bu bilgiye göre ifade edilen arkadaş desteğini çok olarak nitelendiren ergenlerin ifade edilen arkadaş desteğini az ya da orta olarak nitelendiren ergenlerden daha yüksek arkadaş sosyal desteği algıladığını söylemek mümkündür. Kıran (2003) ergenlerin ailelerine nazaran arkadaşları tarafından daha iyi anlaşıldıklarını, düşünce ve problemlerini özgürce ifade etme fırsatı yakalayabildiklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte Santrock (2012) ergen bireylerin arkadaş ve akranları tarafından sevmeye, kabul edilmeye ihtiyaçları olduğunu ve akranlarıyla ilişkilerinin yaşamları için büyük önem taşıdığını vurgulamıştır. Ayrıca yapılan araştırmalarda arkadaş desteğinin; iyilik hali (Doğan, 2006; Lynch ve Cicchetti, 1997) ve sosyal yetkinlik (Traş ve Arslan, 2013) ile pozitif yönde, kuraldışı davranma (Bal, 2010) ile negatif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır.

İfade edilen öğretmen sosyal desteğine göre incelendiğinde; ergenlerde algılanan öğretmen sosyal destek puanlarının ortalamalarına göre fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. İfade edilen öğretmen desteğini az ya da orta olarak nitelendiren ergenler ile çok olarak nitelendiren ergenler arasında çok lehine anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Bu bulguya göre ifade edilen öğretmen desteğini çok olarak nitelendiren ergenlerin ifade edilen öğretmen desteğini az ya da orta olarak nitelendiren ergenlerden daha yüksek öğretmen sosyal desteği algıladığını söylemek mümkündür. Yapılan araştırmalarda da öğretmen desteğinin; okula bağlılık (Karababa, Oral ve Dilmaç, 2018; Hallinan, 2008), okul başarısı ve okula ait hissetme (Roeser, Midgley ve Urdan, 1996) da öğretmen desteği ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür.

İfade edilen aile, arkadaş ve öğretmen sosyal desteğini içeren bulguların katılımcıların Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ASDÖ-R)'ne verdikleri yanıtlar ile tutarlılık gösterdiği görülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların veri toplama araçlarına içten ve samimi bir şekilde cevaplar verdiği söylenebilir. Alanyazında sosyal destek kavramı ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, katılımcılara algılanan sosyal destek ölçeklerinden aldıkları puanlar haricinde ifade edilen aile, arkadaş ve öğretmen sosyal desteğini içeren herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Bunun da araştırmaya özgün bir değer kazandırdığı düşünülmektedir.

5.2. Öneriler

Bu bölümde ergenlerde affetme ve algılanan sosyal desteğin araştırıldığı/incelendiği bu çalışmada elde edilen bulguların değerlendirilmesi sonucunda araştırma sonuçlarına ve gelecek araştırmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

5.2.1. Araştırma sonuçlarına dayalı öneriler

Araştırma sonuçları doğrultusunda ailelere, okul psikolojik danışmanlarına, öğretmenlere, eğitim yöneticilerine ve araştırmacılara öneriler şunlardır:

Ailelere;

Ergenin affetme eğiliminin yükselmesinde aile desteğinin önemli rolü olduğunu ortaya koyan bu çalışmada ergenin ruh sağlığı ve psikolojik gelişiminde olumlu katkı sağlayacak olan önleyici çalışmalarda ailelerin aktif görevler üstlenmelerinin önem arz ettiği görülmektedir.

Aileler bu gelişim döneminde çocuklarının empati kurma becerisini geliştirip öfke ve intikam duygusunu en aza indirip yüksek affetme eğilimine sahip bireyler olabilmelerini desteklemek amacıyla yaşam becerilerini ve deneyimlerini arttıracak gönüllü faaliyetler, kısa süreli staj ve ilgi alanlarına uygun kurs olanaklarını değerlendirebilir.

Okul psikolojik danışmanlarına;

Psikolojik danışmanlar öğrencilerin affetme eğilimlerini geliştirmeye yönelik psikoeğitim programları tasarlayabilirler. Söz konusu programlar tasarlanırken; ergenlerin empati becerisi ve öfke kontrolünü geliştirecek modüllere yer verilebilir.

Ergenin kişiler arası iletişimini güçlendirip olay veya durumlara farklı açıdan bakabilmeyi sağlamak adına psikolojik danışman tarafından iletişim becerileri, atılganlık, özgüven gelişimi, sosyal beceri, iletişim engelleri, sen dili- ben dili konularında psikoeğitim programları hazırlanabilir. Bu programlar sayesinde arkadaş sosyal desteğinin güçlendirilmesi sağlanabilir.

Psikolojik danışman tarafından ailelerin ergene karşı daha destekleyici olmasına yönelik anne baba eğitimi düzenlemenin de yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu eğitimle birlikte, ergenin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim alanlarına yönelik anne babanın neler yapabileceği, aile içi iletişim ve ilişkileri güçlendirmeye ilişkin anne babanın rolü gibi konular aileye farklı bir bakış açısı kazandırılabilir.

Düşük affetme eğilimi ve sosyal desteğe hangi durumların neden olduğu göz önüne alındığında psikolojik danışman tarafından aile- çocuk- öğretmen ilişkisini güçlendirecek psiko-eğitim programları düzenlenip uygulanabilir. Ailenin ve öğretmenin de etkinliklere dahil edilmesi öğrencilerin algıladığı sosyal desteği arttıracaktır.

Öğretmenlere;

Sınıf rehber öğretmenlerinin veli toplantılarını artırması ve öğrencilerin düzenli takip edilmesinin sağlanması ebeveynlerin eğitim sürecine daha aktif katılmasını ve öğrencilerin algıladığı aile sosyal desteğinin artmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Ergenlerin kişilerarası ilişkilerinde incitici durumlara maruz kaldıklarında öğretmen ve ebeveynleri tarafından desteklenmesi iyileşme sürecine katkı sağlayacaktır. Bu yüzden öğretmen ve veli iş birliği önem arz etmektedir.

Öğretmenler öğrencileri ilgi ve yetenekleri doğrultusunda sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlere yönlendirilebilirler. Bu sayede öğrencilerin enerjilerini doğru kullanıp mutlu ve kaliteli zaman geçirdiğinde kişilerarası ilişkilerde empati kurma ve duyarlı olmayı tercih edip öfke ve intikam duygularından uzaklaşmasına olanak sağlayabilir.

Eğitim yöneticilerine;

Öğretmenlere yönelik düzenlenecek eğitimlerde ergenlik döneminin ihtiyaçlarını içeren bilgilendirmeler yanında affetme ve sosyal desteğin önemi ile ilgili de bilgi verilmesinin öğretmenlerin bu dönemdeki öğrencilerini anlamasını kolaylaştıracağı ve algılanan öğretmen sosyal desteğini besleyeceği düşünülmektedir.

Düzenli aralıklarla öğretmenlere verilecek hizmet içi eğitimlerde, öğretmenlerin ergenin affetme eğilimine etkileri paylaşılarak öğretmenlerin farkındalık düzeyinin artırılması yoluna gidilebilir.

5.2.2. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler

Araştırma sürecinde ülkemizde ergenlerde affetme kavramı ile ilgili sınırlı sayıda çalışma yapıldığı fark edilmiştir. Affetme ile algılanan sosyal destek değişkenlerinin bir arada incelendiği ilişki ve deneysel çalışmalara ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

Araştırmada affetme ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişki ele alınmıştır. Araştırma sürecinde affetmenin bilime katkı sağlayacağı düşünülen anne baba tutumları, yalnızlık, duygusal zekâ, aleksitimi ve benlik imgesiyle ilişkisine bakılabilir.

Bu araştırmada algılanan ve ifade edilen aile, arkadaş ve öğretmen sosyal desteğinin tutarlılık gösterdiği görülmüştür. Farklı araştırmada da ifade edilen aile, arkadaş ve öğretmen sosyal desteğini sorgulayan sorulara yer verilebilir.

KAYNAKLAR

- Adams, G. R. (2000). *Adolescent development: The essential readings*. Oxford: Blackwell.
Erişim adresi: <https://fokt.pw/mas.pdf>
- Ahioğlu Lindberg, E. (2011). Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 1-10. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/kefdergi/issue/49053/625815>
- Akbaş, S., Aydın, B., Dündar, C. ve Turla, A. (2016). Ensest kurbanı kız çocuklarındaki depresyon ve tssb ile algılanan sosyal destek ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(4), 300–308. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Cihad_Duendar/publication/311935862_Ensest_kurbani_kiz_cocuklarindaki_depresyon_ve_TSSB_ile_algilanan_sosyal_destek_iliskisi/links/58639ea408aebf17d397397e/Ensest-kurbani-kiz-cocuklarindaki-depresyon-ve-TSSB-ile-algilanan-sosyal-destek-iliskisi.pdf
- Akın, M., Özdevecioğlu, M. ve Ünlü, O. (2012). Örgütlerde intikam niyeti ve affetme eğiliminin çalışanların ruh sağlıkları ile ilişkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 45(1), 77-97. Erişim adresi: https://www.academia.edu/11968121/%C3%96rg%C3%BCtlerde_%C4%90ntikam_iyeti_ve_Affetme_E%C4%9Filiminin_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fanlar%C4%B1n_Ruh_Sa%C4%9Fl%C4%B1klar%C4%B1_ile_%C4%90li%C5%9Fkisi
- Akın, Y. D. ve Ceyhan, E. (2005). Resmi ve özel genel lise öğrencilerinin ailelerinden, arkadaşlarından ve öğretmenlerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri açısından kendini kabul düzeylerinin incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 69–87. Erişim adresi: <https://core.ac.uk/download/pdf/7169819.pdf>
- Akkaya, Ç. (2011). *Ortaöğretim öğrencilerinde algılanan sosyal destek ve öz duyarlık düzeyleri* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 328022).
- Aksüllü, N. (2004). Huzurevinde ve Evde Yaşayan Yaşlılarda Algılanan Sosyal Destek Etkenleri ile Depresyon Arasındaki İlişi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4, 76-85. Erişim adresi: <http://psikiyatridizini.net/viewarticle.aspx?articleid=355&tammetinvar=yes>

- Aliyev, R. ve Tunç, E. (2017). Ortaokul öğrencilerinin algılanan sosyal destek düzeyi ve benlik algılarının incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 401-418. Erişim adresi: <http://dergipark.org.tr/en/pub/ataunisobil/issue/34503/424693>
- Alpay, A. (2009). *Yakın ilişkilerde bağışlama: Bağışlamanın bağlanma, benlik saygısı, empati ve kıskançlık değişkenleri yönünden incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 250105).
- Anderson, E. (1999). *Code of the street. Decency, violence, and the moral life of the inner city*. New York, NY: Norton.
- Arı, R. (2008). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Arıcıoğlu, A. (2008). *Hacettepe Üniversitesi eğitim fakültesi öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 225414).
- Arslan, Y. (2009). *Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek ile sosyal problem çözme arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 234959).
- Asıcı, E. (2013). *Öğretmen adaylarının affetme özelliklerinin öz-duyarlık ve benlik saygısı açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 342309).
- Asıcı, E. ve Karaca, R. (2014). Öğretmen adaylarında affetme özelliği ve özduyarlık. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 27, 489-505. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2428>
- Asıcı, E. ve Karaca, R. (2018). Ergenler için affetme ölçeği (eaö): Bir ölçek geliştirme çalışması. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(11), 205-228. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13144>
- Asıcı, E. ve Uygur, S. (2017). Duygusal öz-yeterlik ve affetmenin algılanan stres düzeyini yordayıcı rolü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1353-1375. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/318339524_Duygusal_Oz-Yeterlik_ve_Affetmenin_Algılanan_Stres_Duzeyini_Yordayici_Rolu_The_Role_of_Emotional_Self-Efficacy_and_Forgiveness_in_Predicting_of_Perceived_Stress_Level

- Aslan, M., Mert, H. Ş. ve Yıldız, M. (2016). Narsistik kişilik ile affedicilik arasındaki ilişkinin incelenmesi. 2. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi (s.147-153). Erişim adresi: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1489254957.pdf>
- Aşçıoğlu Önal, A. (2014). *Bilişsel çarpıtmalar, empati ve ruminasyon düzeyinin affetmeyi yordama gücünün incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 370319).
- Ateş, B. (2011). *Ortaöğretim öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek ile atılganlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 288275).
- Avcı, M. (2006). Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 21-38. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunisobil/issue/2817/37925>
- Avery, C. M. (2008). The relationship between self-forgiveness and health: Mediating variables and implications for well-being. *The Sciences and Engineering*, 69(3), 19-39. Erişim adresi: <https://search.proquest.com/openview/016c8225cd3f0ab2dd2f7cc413305453/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>
- Aydemir Sevim, S., Doğan Laçın, B., Aşçıoğlu Önal, A. ve Avşar, V. (2019). Farklı Yaşlardaki Gençlerin Benmerkezlilik Eğilimleri ve Akılcı Olmayan İnançlarının Karşılaştırılması. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 52(3), 685-712. <https://doi.org/10.30964/auebfd.521994>
- Aydın, A., Kahraman, N. ve Hiçdurmaz, D. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve psikolojik iyi olma düzeylerinin belirlenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 8(1), 46. <https://doi.org/10.14744/phd.2017.95967>
- Ayten, A. (2009). Affedicilik ve din: Affetme eğilimi ve dindarlıkla ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37(2), 111-128. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/162755>
- Bal, S. (2010). *Çocukluk örselenme yaşantıları, ana-baba- ergen ilişki biçimleri ve sosyal destek algısının, kuraldışı davranışlarla ilişkisi*. (Yüksek lisans tezi). Çukurova

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
Erişim adresi: <http://libratez.cu.edu.tr/tezler/8209.pdf>

- Bal, S., Crombez, G., Van Oost, P. ve De Bourdeaudhuij, I. (2003). The role of social support in well-being and coping with self-reported stressful events in adolescents. *Child Abuse and Neglect*, 27, 1377-1395. <http://doi.org/10.1016/j.chiabu.2003.06.002>
- Balkin, R. S., Perepiczka, M., Sowell, S. M., Cumi, K. ve Gnilka, P. B. (2016). *The Forgiveness Reconciliation Model: An Empirically Supported Process for Humanistic Counseling*. *The Journal of Humanistic Counseling*, 55(1), 55–65. <http://doi.org/10.1002/johc.12024>
- Bandura, A. (1997). Self-Efficacy: Toward a unifying theory of behavior change, *Psychological Review*. 84(2), 191-215. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191>
- Baştürk, D. (2002). *Ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerde algılanan sosyal desteğin akademik başarı üzerine etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 122640).
- Bayın, Ü. ve Çelik, E. (2019, Ekim). *Lise öğrencilerinde heyecan arayışının ruminatif düşünme, duygu düzenleme ve bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi*. 21. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Antalya. Erişim adresi: https://2019.pdrkongreleri.org/dosyalar/files/pdr_tammetin2019.pdf
- Bayoğlu, A. S. ve Puruçuoğlu, E. (2010). Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin gelecek beklentileri ve sosyal destek algıları. *Kriz Dergisi*, 18(1), 27-39. http://doi.org/10.1501/Kriz_0000000316
- Bedel, A. ve Kutlu, A. (2018). Başa çıkma stratejilerinin algılanan sosyal desteğe göre incelenmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 107-121. Erişim adresi: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=695470>
- Benson, B. A., Gross, A. M., Messer, S. C., Kellum, G. ve Passmore, L. A. (1991). Social support networks among families of children with craniofacial anomalies. *Health Psychology*, 10(4), 252–258. <https://doi.org/10.1037/0278-6133.10.4.252>

- Berry, J. W., Worthington, E. L., O'Connor, L. E., Parrott, L. ve Wade, N. G. (2005). Forgiveness, vengeful rumination, and affective traits. *Journal of Personality*, 73, 1-43. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2004.00308.x>
- Bozgeyikli, H., Doğan, H. ve Işıklar, A. (2010). Üstün yetenekli öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(28), 133-149. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/erusosbilder/issue/23762/253271>
- Brissette, I., Scheier, M. F. ve Carver, C. S. (2002). The role of optimism in social network development, coping, and psychological adjustment during a life transition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(1), 102–111. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.1.102>
- Brown, R. P. (2003). Measuring individual differences in the tendency to forgive: Construct validity and links with depression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 759–771. <https://doi.org/10.1177/0146167203029006008>
- Brown, R. (1986). *Social psychology*. New York: Free Press.
- Bru, E., Murberg, T. A. ve Stephens, P. (2001). Social support, negative life events and pupil misbehaviour among young Norwegian adolescents. *Journal of Adolescence*, 24, 715–727. <https://doi.org/10.1006/jado.2001.0434>
- Budak, B. (1999). *Lise öğrencilerinde algılanan sosyal destek düzeyi ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 92719).
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Bugay, A. ve Demir, A. (2012). Affetme artırılabilir mi?: Affetmeyi geliştirme grubu. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 4(37). 96-106. Erişim adresi: <http://turkpdrdergisi.com/index.php/pdr/article/view/92/91>
- Bugay, A. ve Mullet, E. (2013). Conceptualizing forgiveness, granting forgiveness, and seeking forgiveness: A Turkish-French comparison. *Review of European Studies*, 5(5), 187-196. <http://dx.doi.org/10.5539/res.v5n5p187>
- Bugay, A., Demir, A. ve Delevi, R. (2012). Assessment of reliability and validity of the Turkish Version of Heartland Forgiveness Scale. *Psychological Reports*, 111(2), 575-584. <https://doi.org/10.2466/08.21.PR0.111.5.575-584>

- Büyükşahin Çevik, G., Yavuz, G. ve Güzel Yüce, S. (2016). Ergenlerin okul yaşam kalitesi ile yaşam doyumunun problem çözme ve sosyal destekle ilişkisi: Afgan özbekleri ile yapılan bir yapısal eşitlik modeli çalışması. *Journal of International Social Research*, 9(43), 1406-1417. Erişim adresi: http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt9/sayi43_pdf/5egitim/buyuksahin_gulsen.pdf
- Cardi, M. K. (2011). *Views of the self and interconnectedness as predictors of forgiveness*. Doctoral dissertation. University of Kentucky.
- Certel, H. (2003). Din psikolojisi, İkinci baskı, Ankara, Andaç Yayınları, 167-168
- Chiaromello, S., Mesnil, M., Muñoz Sastre, M. T. ve Mullet, E. (2008). Dispositional forgiveness among adolescents. *European Journal of Developmental Psychology*, 5(3), 326–337. <https://doi.org/10.1080/17405620600831614>
- Cırık, İ. (2010). *İlköğretim 5., 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin incelenmesi* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 250902).
- Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma kuram ve uygulamaları* (T.Ergene, çev). Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (2016). *Başarıya götüren aile*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çakır, R. ve Palabıyıkoglu, R. (1997). Gençlerde sosyal destek çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Kriz Dergisi* 5, 15-24. Erişim adresi: <http://psikiyatridizini.net/viewarticle.aspx?articleid=140>
- Çakmaklı, K. (2007). *Çocuk ve gençte sosyal gelişim*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Çapan, B. E. ve Arıcıoğlu, A. (2014). Psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak affedicilik. *e-International Journal of Educational Research*, 5(4), 70-82. Erişim adresi: <http://www.e-ijer.com/en/download/article-file/89828>
- Çay, M. (2015). *Eyden kaçan 12-18 yaş arasındaki çocukların sosyo-demografik özellikler ve algıladıkları sosyal destek açısından incelenmesi: Antalya ili örneği* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 409326).
- Çeçen, A. R. (2008). Öğrencilerinin cinsiyetlerine ve ana baba tutum algılarına göre yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 415-431. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/256309>

- Çivitçi, N. (2011). Lise öğrencilerinde okul öfkesinin yordayıcıları olarak okula yabancılaşma ve algılanan sosyal destek. *İlköğretim Online*, 10(3), 861-871. Erişim adresi: <http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/download/1562/1398>
- Çoklar, I. ve Dönmez, A. (2019). An examination of the link between neuroticism, victim sensitivity and forgiveness among university students. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 108-115. <https://doi.org/10.35365/ctjpp.19.1.13>
- Çolak, T. S. (2014). *Affetme esnekliği kazandırmada logoterapi yönelimli grupla psikolojik danışmanın etkililiği* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 363448).
- Datu, J. A. D. (2014). Forgiveness, gratitude and subjective well-being among Filipino adolescents. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 36(3), 262-273. <https://doi.org/10.1007/s10447-013-9205-9>
- Demaray, M. K. ve Malecki, C. K. (2002). The relationship between perceived social support and maladjustment for students at risk. *Psychology in the Schools*, 39, 305–316. <http://doi.org/10.1002/pits.10018>
- Demaray, M. K., Malecki, C. K., Davidson, L. M., Hodgson, K. K. ve Rebus, P. J. (2005). The relationship between social support and student adjustment: A longitudinal analysis. *Psychology in the Schools*, 42(7), 691-706. <http://doi.org/10.1002/pits.20120>
- Demir, N. Ö., Baran, A. G. ve Ulusoy, D. (2005). Türkiye’de ergenlerin arkadaş-akran grupları ile ilişkileri ve sapmış davranışlar: Ankara örnekleme. *Bilig*, 32, 83-85. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/bilig/issue/25372/267802>
- Demirtaş, A. S. (2007). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile stresle başa çıkma düzeyleri arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 207036).
- Denton, R. T. ve Martin, M. W. (1998). Defining forgiveness: An empirical exploration of process and role. *The American Journal of Family Therapy*, 26(4), 281–292. <https://doi.org/10.1080/01926189808251107>
- Derman, O. (2008). Ergenlerde psiko-sosyal gelişim. *Adolesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi*, 63, 19-21. Erişim adresi: <http://www.ctf.edu.tr/stek/pdfs/63/6302.pdf>

- Dilek, H. ve Aksoy, A. B. (2013). Ergenlerin benlik saygısı ile anne-babalarının benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 3(14), 95-109. Erişim adresi: http://kefad.ahievran.edu.tr/InstitutionArchiveFiles/f44778c7-ad4a-e711-80ef-00224d68272d/d1a3a581-af4a-e711-80ef-00224d68272d/Cilt14Sayi3/JKEF_14_3_2013_95_109.pdf
- Doğan, T. (2006). Üniversitesi Öğrencilerinin İyilik Halinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 120-129. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hunefd/issue/7806/102372>
- Dökmen Ü. (2008). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Duru, E. (2008). Yalnızlığı yordamada sosyal destek ve sosyal bağlılığın rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(61), 15-24. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Duru_Erdinc/publication/283122188_Yalnizligi_Yordamada_Sosyal_Destek_ve_Sosyal_Bagliligini_Rolu_The_Role_of_Social_Support_and_Social_Connectedness_in_Predicting_Loneliness/links/562bbbba08aef25a2441cb46.pdf
- Duyan, V., Gelbal, S. ve Var, E. (2013). Sosyal ilişki unsurları ölçeğinin Türkçe'ye uyarlama çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi H. U. Journal of Education*, 44, 159-69. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/hunefd/issue/7792/101950>
- Dülger, Ö. (2009). *Ergenlerde algılanan sosyal destek ile karar verme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 231858).
- Eaton, J., Ward Struthers, C. ve Santelli, A. G. (2006). Dispositional and state forgiveness: The role of self-esteem, need for structure, and narcissism. *Personality and Individual Differences*, 41(2), 371–380. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.02.005>
- Eckstein, D., Aycock K. J., Sperder, M. A., McDonald, J., Wiesner, V., Watts, R. E. ve Ginsburg, P. (2010). A review of 200 birth-order studies: Lifestyle characteristics. *Journal of Individual Psychology*, 66, 408-434. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Richard_Watts8/publication/265377647_A_Review_of_200_Birth-

Order_Studies_Lifestyle_Characteristics/links/540a222c0cf2df04e74921a6/A-Review-of-200-Birth-Order-Studies-Lifestyle-Characteristics.pdf

- Egan, L. A. ve Todorov, N. (2009). Forgiveness as a coping strategy to allow school students to deal with the effects of being bullied: Theoretical and empirical discussion. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 28(2), 198-222. <https://doi.org/10.1521/jscp.2009.28.2.198>
- Elbir, N. (2000). *Lise birinci sınıf öğrencilerinin sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 98574).
- Eldeleklioğlu, J. (2015). Predictive effects of subjective happiness, forgiveness, and rumination on life satisfaction. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 43(9), 1563-1574. <https://doi.org/10.2224/sbp.2015.43.9.1563>
- Ellonen, N., Kääriäinen, J. ve Autio, V. (2008). Adolescent depression and school social support: A multilevel analysis of a Finnish sample. *Journal of Community Psychology*, 36(4), 552-567. <http://doi.org/10.1002/jcop.20254>
- Elmacı, F. (2006). Parçalanmış ve bütünlüğünü koruyan aileye sahip ergenlerin depresyon ve uyum düzeylerinde sosyal desteğin rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6(2), 403-431. Erişim adresi: <http://genclikbirikimi.org/kunye-3661-parcalanmis-butunlugunu-koruyan-aileye-sahip-ergenlerin-depresyon-uyum-duzeylerinde-sosyal-destegin-rolu-tez>
- Enright, R. (1996), Counseling within the forgiveness triad: On forgiving, receiving forgiveness, and self forgiveness. *Counseling and Values*, 2(40), 107-126. <https://doi.org/10.1002/j.2161-007X.1996.tb00844.x>
- Enright, R. D. ve Fitzgibbons, R. P. (2000). Helping clients forgive: An empirical guide for resolving anger and restoring hope: What forgiveness is not. *Washington DC: American Psychological Association*, 37-51. <https://doi.org/10.1037/10381-000>
- Enright, R. D., Gassin, E. A. ve Wu, C. (1992). Forgiveness: A developmental view. *Journal of Moral Education*, 21(2), 99-114. <http://doi.org/10.1080/0305724920210202>
- Enright, R. ve Coyle, C. (1998). Researching the Process Model of Forgiveness Within Psychological Interventions: In E.L. Worthington Jr. (Ed.), *Dimensions of*

Forgiveness: Psychological Research Theological Perspectives, London, 139-162.

Erişim adresi:

<https://www.tib.eu/en/search/id/BLCP%3ACN032462890/Researching-the-Process-Model-of-Forgiveness-Within/>

Ercan, L. ve Alp, D. (2011). Öğretmenlerin yıldırımaya maruz kalma ile affetme düzeylerinin incelenmesi, *XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, 3-5 Ekim, İzmir. Erişim adresi: https://www.pegem.net/akademi/kongrebildiri_detay.aspx?id=134048

Erdeğer, N. (2001). *Lise öğrencilerinin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 108790).

Erdoğan, Y. M. (2008). Duygusal zekanın bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(23), 62-76. Erişim adresi: <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423879231.pdf>

Erim, B. (2001). *Yetiştirme yurtları ve aileleri yanında yaşayan ergenlerin benlik saygısı, depresyon ve yalnızlık düzeyleri ile sosyal destek sistemleri açısından karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 99948).

Ersanlı, K. (1996). *Benliğin gelişimi ve görevleri*. Samsun: Eser Ofset.

Ersun, A., Şahin Köze, B., Karayağız Muslu, G., Beytut, D., Başbakkal, Z. ve Conk, Z. (2012). Hemşirelik yüksek okulu öğrencilerinden internet kullanımı ile sosyal destek sistemi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İstanbul Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 20(2), 86-92. Erişim adresi: <https://www.trdizin.gov.tr/publication/show/pdf/paper/TVRRreU9USTBOQT09>

Ertürk, K. (2019). *Lise öğrencilerinde affetme becerisi geliştirmeye yönelik psikoeğitim programının affetme ve yaşam doyumu üzerindeki etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 555976).

Eryılmaz, A. (2009). Ergenlik döneminde stres ve başa çıkma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 20-37. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/yyuefd/issue/13712/166011>

Eylen, B. (2001). *Bilgi verici danışmanlığın kanser hastalarının ailelerinin sosyal destek becerilerine etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.

- Farrow, T. F. D., Zheng, Y., Wilkinson, I. D., Spence, S. A., Deakin, J. F. W., Tarrier, N., Griffiths, P. D. ve Woodruff, P. W. R. (2001). Investigating the functional anatomy of empathy and forgiveness. *NeuroReport: For Rapid Communication of Neuroscience Research*, 12(11), 2433–2438. <https://doi.org/10.1097/00001756-200108080-00029>
- Fincham, F. D., Hall, J. H. ve Beach, S. R. H. (2005). Till lack of forgiveness do us part: Forgiveness in marriage. E. L. Worthington (Ed.), *Handbook of forgiveness*, 207–226. New York: Wiley. Erişim adresi: <http://fincham.info/papers/fincham%20hall%20beach%20-handbook%20final%2004.pdf>
- Fincham, F. D., Paleari, F. G. ve Regalia, C. (2002). Forgiveness in marriage: The role of relationship quality, attributions, and empathy. *Personal Relationships*, 9, 27-37. <https://doi.org/10.1111/1475-6811.00002>
- Flanagan, K. S., Vanden Hoek, K. K., Ranter, J. M. ve Reich, H. A. (2012). The potential of forgiveness as a response for coping with negative peer experiences. *Journal of Adolescence*, 35(5), 1215–1223. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.04.004>
- Fredrickson, B. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and build theory of positive emotions. *American Psychologist*, 56(3), 218–226.
- Gassin, E., Enright, R. D. ve Knutson, J. A. (2005), Bringing peace to the central city: Forgiveness education in Milwaukee. *Theory Into Practice*, 44(4), 319-328. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4404_5
- Gault, B. A. ve Sabini, J. (2000). The roles of empathy, anger, and gender in predicting attitudes toward punitive, reparative, and preventative public policies. *Cognition and Emotion*, 14(4), 495–520. <https://doi.org/10.1080/026999300402772>
- Geçtan, E. (2006). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Geçtan, E. (2012). *Psikanaliz ve sonrası*. (15. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gelir, E. (2009). *Ana baba tutumları, aile sosyal atomu ve cinsiyete göre ilköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin öğrenilmiş çaresizlik ve akademik başarılarının incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana. Erişim adresi: <http://libratez.cu.edu.tr/tezler/7251.pdf>

- Ghaemmaghami, P., Allemand, M. ve Martin, M. (2011). Forgiveness in younger, middle-aged and older adults: Age and gender matters. *Journal of Adult Development*, 18(4), 192–203. <http://dx.doi.org/10.1007/s10804-011-9127-x>
- Goldman, D. B. ve Wade, N. G. (2012). Comparison of forgiveness and anger-reduction group treatments: A randomized controlled trial. *Psychotherapy Research*, 22(5), 604–620. <https://doi.org/10.1080/10503307.2012.692954>
- Gordon, K. C. ve Baucom, D. H. (2003). Forgiveness and marriage: Preliminary support for a measure based on a model of recovery from a marital betrayal. *American Journal of Family Therapy*, 31(3), 179-199. <https://doi.org/10.1080/01926180301115>
- Gölönü, S. ve Karcı, Y. (2010). İletişim meslek lisesi öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerinin incelenmesi: Ankara il örneği, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 31, 123-140. Erişim adresi: <https://web.b.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authype=crawler&jrnl=1302146X&AN=69616264&h=eB0KtPXGWdimq0xJD8irX9wygRzTQrZw8Gx1TdtjTscmODIVUGXfK6O8GIONBmE%2bV8%2bZLBMnXly2dL0%2bsUIKg%3d%3d&crl=c&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrINotAuth&crlhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authype%3dcrawler%26jrnl%3d1302146X%26AN%3d69616264>
- Gull, M. ve Rana, S. A. (2013). Manifestation of forgiveness, subjective well being and quality of life. *Journal of Behavioral Sciences*, 23(2), 17-36. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Maryam_Gul3/publication/261833846_Manifestation_of_Forgiveness_Subjective_Well_Being_and_Quality_of_Life/links/02e7e53595fdbd5f2f000000/Manifestation-of-Forgiveness-Subjective-Well-Being-and-Quality-of-Life.pdf
- Güloğlu, B., Kararmak, Ö. ve Emiral, E. (2016). The role of spirituality and forgiveness in childhood trauma. *Journal of Psychiatry*, 17(4), 309–316. <https://doi.org/10.5455/apd.217593>
- Gündoğan, S. (2016). *Ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin algılanan sosyal destek ve öznel iyi oluş açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 436731).

- Gündüz, Ö. (2014). *Üniversite öğrencilerinde affetmeyi yordayan değişkenlerin belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 370311).
- Gürsoy, E. C. (2010). *Ergenlerde sosyodemografik özelliklere ve algılanan sosyal destek ile akran zorbalığına maruz kalmanın incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 278760).
- Gürşen Otacıoğlu, S. (2009). Müzik Öğretmeni Adaylarının Duygusal Zeka ile Akademik ve Çalgı Başarı Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), ss.85-96. Erişim adresi: <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt19/sayi1/085-096.pdf>
- Halisdemir, D. (2013). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşları, kendini affetme düzeyleri ve geçmişe yönelik anne kabul red alguları arasındaki ilişkiler* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 333575).
- Hallinan, M. T. (2008). Teacher influences on students' attachment to school. *Sociology of Education*, 81, 271–283. <http://doi.org/10.1177/003804070808100303>
- Hampton, J. (1988). The retributive idea. In Murphy, J. G. ve Hampton J. (Eds.), *Forgiveness and mercy*. 111–161. New York: Cambridge University.
- Han, S. Y. (2015). Effects of adolescent self-conscious emotion, empathy, and forgiveness on prosocial behavior by gender and age. *Journal of Korean Home Management Association*, 33, 117–131. <https://doi.org/10.7466/JKHMA.2015.33.5.117>
- Hargrave, T. D. ve Sells, J. N. (1997). The development of a forgiveness scale. *Journal of Marital and Family Therapy*, 23(1), 41–62. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1997.tb00230.x>
- Haskan Avcı, Ö. ve Yıldırım, İ. (2014) Ergenlerde şiddet eğilimi, yalnızlık ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 157-168. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/hunefd/issue/7787/101792>
- Hepp-Dax, S. H. (1996). Forgiveness as an educational goal with fifth-grade inner city children. *ETD Collection for Fordham University*. Erişim adresi: <https://fordham.bepress.com/dissertations/AAI9708250>
- Hodgson, L. K. ve Wertheim, E. H. (2007). Does good emotion management aid forgiving? Multiple dimensions of empathy, emotion management and forgiveness of

self and others. *Journal of Social and Personal Relationships*, 24(6), 931–949.
<https://doi.org/10.1177/0265407507084191>

Kadiangandu, J. K., Mullet, E. ve Vinsonneau, G. (2001). Forgivingness: A Congo-France comparison. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(4), 504–511. <https://doi.org/10.1177/0022022101032004009>

Kahriman, İ. (2002). *Adolesanlarda Aile ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek ile benlik saygısı arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 138391).

Kahriman, İ. ve Polat, S. (2003), Adölesanlarda aileden ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 6(2), 13-24. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunihem/issue/2624/33758>

Kara, E. (2009). Din ve psikolojik açıdan bağışlayıcılığın terapötik değeri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 221-229. Erişim adresi: http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi8pdf/kara_elif.pdf

Karababa, A., Oral, T. ve Dilmaç, B. (2018). Ortaokul öğrencilerinde okula bağlılığın yordanmasında algılanan sosyal destek ve değer rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 269-279. Erişim adresi: <https://acikerisim.konya.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12452/1975>

Karabekiroğlu, K. (2014). *Ergenin ruhsal gelişimi*. (1. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.

Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (11. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Karataş, Z. (2012). Ergenlerin algılanan sosyal destek ve sürekli kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(19), 257-271. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/mkusbed/issue/19551/208384>

Kartal, A. ve Çetinkaya, B. (2009). Yükseköğretim öğrencilerinin algılanan sosyal destek durumları ve sosyal desteği etkileyen faktörler. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(12), 3-20. Erişim adresi: <http://hdl.handle.net/11499/27818>

Kemer, G. ve Atik, K. (2005). Kırsal ve il merkezinde yaşayan lise öğrencilerinin umut düzeylerinin aileden algılanan sosyal destek düzeyine göre karşılaştırılması. *M.Ü.*

Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 21, 161-168. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/en/pub/maruaebd/issue/377/2245>

Kıran, E. B. (2003). Akran baskı düzeylerine ve cinsiyetlerine göre öğrencilerin risk alma davranışı ve okul başarılarının incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(20), 17-26. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tpdrd/issue/21440/229613>

Kimmes, J. G., ve Durtschi, J. A. (2016). Forgiveness in romantic relationships: The roles of attachment, empathy, and attributions. *Journal of Marital and Family Therapy*, 42(4), 645–658. <https://doi.org/10.1111/jmft.12171>

Kloomok, S. ve Cosden, M. (1994). Self-concept in children with learning-disabilities-the relationship between global self-concept, academic discounting, nonacademic self-concept, and perceived social support. *Learning Disability Quarterly*. 17(2), 140-153. <https://doi.org/10.2307/1511183>

Koç, M. (2004) Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 231-238. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/23750/253040>

Koç, M., İskender, M., Çolak, T. S. ve Düşünceli, B. (2016). Investigation of the effect intolerance of uncertainty and the effect of anger control on the relationship between forgiveness and psychological well-being through structural equation modelling. *Sakarya University Journal of Education*, 6(3), 201-209. <https://dx.doi.org/10.19126/suje.282951>

Konstam, V., Chernoff, M. ve Deveney, S. (2001). Toward forgiveness: The role of shame, guilt anger, and empathy. *Counseling and Values*, 46(1), 26–39. <https://doi.org/10.1002/j.2161-007x.2001.tb00204.x>

Korkut, F. (2005). Yetişkinlere yönelik iletişim becerileri eğitimi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 143-149. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hunefd/issue/7808/102429>

Koutsos, P., Wertheim, E. H. ve Kornblum, J. (2008). Paths to interpersonal forgiveness: The roles of personality, disposition to forgive and contextual factors in predicting forgiveness following a specific offence. *Personality and Individual Differences*, 44, 337-348. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.08.011>

- Köksal-Akyol, A. ve Salı, G. (2013). Yatılı ve gündüzlü okuyan çocukların benlik kavramlarının ve sosyal destek algılarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(4), 1377-98. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/22604/241542>
- Köküsoy, K. (2008). *Endüstri meslek liselerinde bir meslek alanına yönelmiş olan öğrencilerin mesleki olgunluk ve algıladıkları aile desteği düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 219568).
- Köse, E. (2009). *Yurtta kalan ve ailesiyle birlikte yaşayan lise öğrencilerinin yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 239339).
- Köseoğlu, S. E. ve Erçevik, A. (2015). The relation between emotional autonomy and social support levels for high school students. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 198-216. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2015.15.2-5000161320>
- La Russo, M. D., Romer, D. ve Selman, R. L. (2008). Teachers as builders of respectful school climates: Implications for adolescent drug use norms and depressive symptoms in high school. *Journal of Youth ve Adolescence*, 37, 386-398. <http://doi.org/10.1007/s10964-007-9212-4>
- Lawler-Row, K. A. ve Piferi, R. L. (2006). The forgiving personality: Describing a life well lived? *Personality and Individual Differences*, 41(6), 1009–1020. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.04.007>
- Lawler-Row, K. A., Hyatt-Edwards, L., Wuensch, K. L. ve Karremans, J. C. (2011). Forgiveness and health: The role of attachment. *Personal Relationships*, 18, 170-183. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2010.01327.x>
- Lennon, R. ve Eisenberg, N. (1987). Gender and age differences in empathy and sympathy. In N. Eisenberg ve J. Strayer (Ed.), *Cambridge studies in social and emotional development. Empathy and its development* (s. 195–217). Cambridge University Press. Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/record/1987-98639-011>
- Levitt, M. J., Guacci-Franco, N. ve Levitt, J. L. (1994). Social support and achievement in childhood and early adolescence: A multicultural study. *Journal of Applied*

Developmental Psychology, 15(2), 207-222. [http://doi.org/10.1016/0193-3973\(94\)90013-2](http://doi.org/10.1016/0193-3973(94)90013-2)

Litwin, H. (2000). Activity, social support and well-being: An empirical examination. *Canadian Journal on Aging* 2, 416- 431. <http://doi.org/10.1017/S0714980800015038>

Lynch, M. ve Cicchetti, D. (1997). Children's relationships with adults and peers: An examination of elementary and junior high school students. *Journal of School Psychology*, 35, 81–99. [http://doi.org/10.1016/S0022-4405\(96\)00031-3](http://doi.org/10.1016/S0022-4405(96)00031-3)

Macaskill, A. (2005). Defining forgiveness: Christian clergy and general population perspectives. *Journal of Personality*, 73(5), 1237-1267. <http://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00348.x>

Macaskill, A., Maltby, J. ve Day, L. (2002). Forgiveness of self and others and emotional empathy. *The Journal of Social Psychology*, 142(5), 663–665. <http://doi.org/10.1080/00224540209603925>

Malcolm, W. M. ve Greenberg, L. S. (2000). Forgiveness as a process of change in individual psychotherapy. In M. E. McCullough, K. I. Pargament, ve C. E. Thoresen (Ed.), *Forgiveness: Theory, research, and practice*, 179- 202. New York: Guilford Press. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=bXZbpTaorg4C&oi=fnd&pg=PA179&ots=m85GuJrygW&sig=tYvBXeDDsqO_OHp_6x7BYN-AV2g&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Malkoç, A. ve Yalçın, İ. (2015). Relationship among resilience, social support, coping and psychological well-being among university students. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5, 35–43. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tpdrd/issue/21463/230060>

Maltby, J., Macaskill, A. ve Day, L. (2001). Failure to forgive self and others: a replication and extension of the relationship between forgiveness, personality, social desirability and general health. *Personality and Individual Differences*, 30(5), 881–885. [https://doi.org/10.1016/s0191-8869\(00\)00080-5](https://doi.org/10.1016/s0191-8869(00)00080-5)

McCullough, M. E. (2000). Forgiveness as human strength: Theory, measurement and links to well-being. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(1), 43-55. <http://dx.doi.org/10.1521/jscp.2000.19.1.43>

- McCullough, M. E., Exline, J. J. ve Baumeister, R. F. (1998). An annotated bibliography of research on forgiveness and related concepts. In E. Worthington (Ed.), *Dimensions of forgiveness: Psychological research and theological perspectives*, 193–317. Philadelphia: Templeton Foundation Press. Erişim adresi: <https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:674838>
- McCullough, M. E., Rachal, K. C., Sandage, S. J., Worthington, Jr. E. L., Brown, S. W. ve Hight, T. L. (1998). Interpersonal forgiving in close relationships: II. Theoretical Elaboration and Measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(6), 1586–1603. <http://dx.doi.org/10.1037/00223514.75.6.1586>
- McCullough, M. ve Witvliet, C. (2005). The psychology of forgiveness, In C. R. Snyder ve S. J. Lopez (Ed.) *Handbook of Positive Psychology*, London: Oxford University Press.
- McGary, H. (1989). Forgiveness. *American Philosophical Quarterly*, 26(4), 343-351. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/20014302?seq=1>
- Menezes, F. ve Ana, C. (2014). Resentment, forgiveness and revenge among violent people Incarcerated for property offenses. *Psicológica*. 35(3), 613-620. Erişim adresi: <https://pdfs.semanticscholar.org/ff21/6621dee14cddd47ebaafb10d4382134b8f0a.pdf>
- Menteş, A. (2016). *Anti-sosyal eğilimlerin yordayıcısı olarak sosyal destek ve sosyo demografik değişkenler* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 435212).
- Mercer, S.H., Nellis, L.M., Martinez, R.S. ve Kirk M. (2010). Supporting the students most in need: Academic self efficacy and perceived teacher support in relation to within-year academic growth. *Journal of School Psychology*, 49, 323-338. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2011.03.006>
- Miller, A. J., Worthington, E. L., Jr. ve McDaniel, M. A. (2008). Gender and forgiveness: A meta-analytic review and research agenda. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27, 843–876. <https://doi.org/10.1521/jscp.2008.27.8.843>
- Muñoz Sastre, M. T., Vinsonneau, G., Chabrol, H. ve Mullet, E. (2005). Forgivingness and the paranoid personality style. *Personality and Individual Differences*, 38(4), 765–772. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2004.06.001>

- Murphy, J. G. ve Hampton, J. (1988). Forgiveness and mercy. *Ecclesiastical Law Journal*, 1(05), 55–58. <https://doi.org/10.1017/s0956618x00000338>
- Nateghian, S., Shirinzadeh, S., Molazadeh, J. ve Ghaderi, E. (2008). Factor structure of Forgivingness questionnaire and its relation with mental health: A report from Iran. *Iranian Journal of Psychiatry*, 3(3), 114–120. Erişim adresi: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.585.7031&rep=rep1&type=pdf>
- Neto, F. ve Mullet, E. (2004). Personality, Self-esteem, and Self-construal as Correlates of Forgivingness. *European Journal of Personality*, 18(1), 15–30. <https://doi.org/10.1002/per.500>
- North, S. (1987). *The making of knowledge in composition: Portrait of an emerging field*. Upper Montclair, NJ: Boynton/Cook.
- Oktan, V. (2005). Yalnızlık ve algılanan sosyal destek düzeyinin ergenlerdeki öfkenin gelişimine etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21, 183-192. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/maruaebd/issue/377/2247>
- Özby, H. (2000). *Ruh sağlığı ve hastalıkları kliniğine başvuran ergenlerin kendilerini algılamalarıyla başvurmayanların kendilerini algılamalarının karşılaştırılması* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 94624).
- Özgür, G. (1993). Sosyal destek ve sağlık. *Türk Hemşireler Dergisi*, 2(43), 25-26.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Baysan-Arabacı, L. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 53-60. Erişim adresi: http://www.journalagent.com/phd/pdfs/PHD_2_2_53_60.pdf
- Öztoşun, A. (2018). *Ergenlerde algılanan sosyal destek ve sosyal dışlanma deneyimlerinin internet bağımlılığını yordayıcılığı*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Erişim adresi: <https://hdl.handle.net/20.500.12436/568>
- Özyurt, B. E. (2007). Kanser hastalarının algıladıkları sosyal destek düzeyine ilişkin betimsel bir çalışma. *Kriz Dergisi*, 15(1), 1-15. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000255

- Paleari, F. G., Regalia, C. ve Fincham, F. (2005). Marital quality, forgiveness, empathy, and rumination: a longitudinal analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(3), 368–378. <https://doi.org/10.1177/0146167204271597>
- Paleari, F. G., Regalia, C. ve Fincham, F. D. (2009). Measuring offence-specific forgiveness in marriage: The marital offence-specific forgiveness scale (Mofs). *Psychological Assessment*, 21(2), 194–209. <https://doi.org/10.1037/a0016068>
- Piderman, K. M. (2010). *Forgiveness: How to let go of grudges and bitterness*. Mayo Foundation for Medical Education and Research. Erişim adresi: <http://clarkschapel.org/Forgiveness.pdf>
- Richman, J. M., Rosenfeld, L. B. ve Bowen, G. L. (1998). Social support for adolescents at risk of school failure. *Social Work*, 43(4), 309-323. <https://doi.org/10.1093/sw/43.4.309>
- Roberts, R. C. (1995). Forgiveness. *American Philosophical Quarterly*, 32(4), 289–306. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/20009833>
- Roeser, R. W., Midgley, C. ve Urdan, T. C. (1996). Perceptions of the school psychological environment and early adolescents' psychological and behavioral functioning in school: The mediating role of goals and belonging. *Journal of Educational Psychology*, 88(3), 408–422. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.88.3.408>
- Safaria, T., Tentama, F. ve Suyono, H. (2016). Cyberbully, cybervictim, and forgiveness among Indonesian high school students. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, 15(3), 40-48. Erişim adresi: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1106360.pdf>
- Sağlam, S. (2007). *Lise öğrencilerinin ana-baba iletişimlerinin ana-babadan algılanan sosyal destek ve algılanan ana-baba tutumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 210492)
- Sandage, S. J., Worthington, E. L., Hight, T. L. ve Berry, J. W. (2000). Seeking forgiveness: Theoretical context and an initial empirical study. *Journal of Psychology and Theology*, 28(1), 21–35. <https://doi.org/10.1177/009164710002800102>

- Santrock, J. W. (2012). *Ergenlik (Çev.ed. Diğdem Müge Siyez)*, Ankara, Nobel Yayınevi.
- Sarason, I. G., Sarason, B. R., Potter, E. ve Antoni, M. H. (1985). Life events, social support, and illness. *Psychosomatic Medicine*, 47, 156-161
- Sarı, E. (2014). Affetmenin kendini gerçekleştirme üzerindeki etkileri. *İlköğretim Online*, 13(4),1493-1501. <https://doi.org/10.17051/io.2014.06489>
- Savcı, A. B. (2006). *Kanserli hastalarda yaşam kalitesini ve sosyal destek düzeyini etkileyen faktörler* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 196269).
- Savi-Çakar, F. ve Karataş, Z. (2012). Ergenlerin benlik saygısı, algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri: Bir yapısal eşitlik modeli çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(4), 2397-2412. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/profile/Zeynep_Karatas/publication/313620432_The_self-estimated_social_support_and_hopelessness_in_Adolescents_The_structural_equation_modeling/links/5ae9cd4f0f7e9b837d3c18f0/The-self-esteem-perceived-social-support-and-hopelessness-in-Adolescents-The-structural-equation-modeling.pdf
- Savi-Çakar, F., ve Karataş, Z. (2011). Ergenlerin yılmazlık düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 36(387), 12-20. Erişim adresi: <http://www.tekisik.org/uploads/publications/cagdas-egitim-dergisi/2011/387.pdf>
- Saygın, Y. ve Arslan, C. (2009). Üniversite öğrencilerinin sosyal destek, benlik saygısı ve öznel iyi oluş düzeylerinin incelenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 207-222. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/4223833-Universite-ogrencilerinin-sosyal-destek-benlik-saygisi-ve-oznel-iyi-olus-duzeylerinin-incelenmesi.html>
- Schieman, S. ve Van Gundy, K. (2000). The personal and social links between age and self-reported empathy. *Social Psychology Quarterly*, 63(2), 152–174. <https://doi.org/10.2307/2695889>
- Scobie, E. D. ve Scobie, G. E. W. (1998). Damaging events: The perceived need for forgiveness. *Journal of the Theory of Social Behaviour*, 28, 373-401. <https://doi.org/10.1111/1468-5914.00081>

- Sells, J. N. ve Hargrave, T. D. (1998). Forgiveness: A review of the theoretical and empirical literature. *Journal of Family Therapy*, 20(2), 21–36. <https://doi.org/10.1111/1467-6427.00066>
- Seyis, S, Yazıcı, H, Altun, F. (2013). Ortaöğretim öğrencilerinin motivasyonları ve duygusal zekaları ile akademik başarıları arasındaki ilişki. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(197), 51-63. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36167/406559>
- Siyez, D. M. ve Aysan, F. (2007). Ergenlerde görülen problem davranışın psiko-sosyal risk faktörleri ve koruyucu faktörler açısından yordanması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 145-71. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/uefad/issue/16685/173388>
- Smedes, L. B. (1984). *Forgive and forget: Healing the hurts we don't deserve*. New York: Harper Collins.
- Smith E. M., Redman, R., Burns, T. L. ve Sagert, K. M. (1985). Perceptions of social support among patients with recently diagnosed breast, endometrial, and ovarian cancer. *Journal of Psychosocial Oncology*, 3, 65-81. https://doi.org/10.1300/J077v03n03_06
- Sorias, O. (1988). Sosyal desteğin değerlendirilmesi: Toplumdan seçilmiş bir örnekleme sosyal ağın yapısal özellikleri ile algılanan destek. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Seminer Dergisi*, 6, 23–33.
- Soylu, B. (2010). *Psikolojik ve sosyal dışlanma ile sosyal reddedilme kavramları arasındaki farklılıkların saldırganlık temelinde incelenmesi: Cinsiyet, bağışlayıcı kişilik ve negatif duygulanımın rolü* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 265204).
- Soylu, Ö. (2002). *Üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerin ailelerinden sosyal destek algılayıp algılamama durumlarına göre psikolojik belirtiler yönünden incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 125281).
- Sönmezay, H. (2010). *Lise öğrencilerinde zorbalığın iletişim becerileri ve algılanan sosyal destek ile ilişkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 279966).

- Stokes, J. P. (1985). The relation of social network and individual difference variables to loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(4), 981-990. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.48.4.981>
- Strelan, P. (2007). Who forgives others, themselves, and situations? The roles of narcissism, guilt, self-esteem, and agreeableness. *Personality and Individual Differences*, 42(2), 259–269. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.06.017>
- Suldo, S. M. ve Huebner, E.S. (2006). Is extremely high life satisfaction during adolescence advantageous? *Social Indicators Research*, 78, 179–203. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-8208-2>
- Süpceler, B. (2016). *Ergenlik döneminde algılanan sosyal destek ile yaşam doyumu ve özgüven ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yakındoğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa. Erişim adresi: <http://docs.neu.edu.tr/library/6504031630.pdf>
- Şatıroğlu, H. (2008). Adolesan cinselliği. *Adolesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi*, s.41-46, İstanbul. Erişim adresi: <http://www.ctf.edu.tr/stek/pdfs/63/6306.pdf>
- Şencan, B. (2009). *Lise öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek düzeyi ile sosyal yetkinlik beklentisi düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 230582).
- Tanrıverdi, S. (2012). *Ortaöğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van. Erişim adresi: <https://avesis.yyu.edu.tr/yayin/6d0fa7ea-9f66-4f5b-8f76-1c604f558f30/ortaogretim-ogrencilerinde-internet-bagimliliği-ile-algılanan-sosyal-destek-arasındaki-iliskinin-incelenmesi>
- Taysi, E. (2007). *İkili ilişkilerde bağışlama: İlişki kalitesi ve yüklemelerin rolü* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 208098).
- Taysi, E., Curun, F. ve Orcan, F. (2015). Hope, anger, and depression as mediators for forgiveness and social behavior in Turkish children. *The Journal of Psychology*, 149(4), 378-393. <https://doi.org/10.1080/00223980.2014.881313>

- Toussaint, L. ve Webb, J. R. (2005). Gender differences in the relationship between empathy and forgiveness. *The Journal of Social Psychology*, 145(6), 673–685. <https://doi.org/10.3200/socp.145.6.673-686>
- Toussaint, L., Worthington, E. ve Williams, D. R. (Eds.). (2015). *Forgiveness and Health*. <https://doi.org/10.1007/978-94-017-9993-5>
- Tıraş, Z. ve Arslan, E. (2013). An investigation of perceived social support and social self efficacy in adolescents. *Elementary Education Online*, 12(4), 1133-1140. Erişim adresi: <http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/1373>
- Tulunay-Ateş, Ö. (2016). Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek ile motivasyon yönelimleri arasındaki ilişkinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 359-388. Erişim adresi: http://www.kalemacademy.com/Cms_Data/Contents/KalemAcademyDB/Folders/SayyMakaleleri/~contents/9FAJVFK6N3RG8VGS/2016-kalemueibd-11-kissayisi-makale-002.pdf
- Turan, A. ve Tıraş, Z. (2017). An investigation of the relationship between childhood trauma experience of adolescents and perceived social support. *OPUS – International Journal of Society Researches*, 7(13), 440-458. <https://doi.org/10.26466/opus.349223>
- Turnage, B. F., Hong, Y. J., Stevenson, A. P. ve Edwards, B. (2012). Social work students' perceptions of themselves and others: Self-esteem, empathy, and forgiveness. *Journal of Social Service Research*, 38(1), 89–99. <https://doi.org/10.1080/01488376.2011.610201>
- Tuzgöl, M. (2016). Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(14). Erişim adresi: <http://turkpdndergisi.com/index.php/pdr/article/view/341>
- Türküm, S. A., Balkaya, A. ve Balkaya, A. (2005). Akılcı olmayan inanç ölçeğinin lise öğrencilerine uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 23(3), 77-83. Erişim adresi: <https://hdl.handle.net/20.500.12438/620>

- Uchino, B. N. (2009). Understanding the links between social support and physical health: A life-span perspective with emphasis on the separability of perceived and received support. *Perspectives on Psychological Science*, 4(3), 236–255. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01122.x>.
- Ustabaş, S. (2011). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin saldırganlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 290730).
- Uygur, S. S. (2018). Yaşam doyumunun yordanmasında kendini açma ve sosyal desteğin rolü. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)*, 2(1), 16-33. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/uead/issue/36657/392363>
- Ünsar, S., Sadırlı, S. K., Demir, M., Zafer, R. ve Erol, Ö. (2009). Üniversite öğrencilerinin sosyal destek düzeyleri ve etkileyen etmenler. *DEUHYO Dergisi*, 1, 17-29. Erişim adresi: <https://www.researchgate.net/publication/258068185> Universite Ogrencilerin in Sosyal Destek Duzeyleri ve Etkileyen Etmenler
- Ünüvar, A. (2003). *Çok yönlü algılanan sosyal desteğin 15-18 yaş arası lise öğrencilerinde problem çözme becerileri ve benlik saygısına etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya. Erişim adresi: <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/4347/123194.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Vandervoort, D. (1999). Quality of social support in mental and physical health. *Current Psychology*, 18(2), 205-222. <https://doi.org/10.1007/s12144-999-1029-8>
- Vural Batık, M., Yılmaz Bingöl, T., Fıncı Kodaz, A. ve Hoşoğlu, R. (2017). Forgiveness and subjective happiness of university students. *International Journal of Higher Education*, 6(6), s.149. <https://doi.org/10.5430/ijhe.v6n6p149>
- Wade, N. G. ve Meyer, J. E. (2009). Comparison of brief group interventions to promote forgiveness: A pilot outcome study. *International Journal of Group Psychotherapy*, 59(2), 199–220. <https://doi.org/10.1521/ijgp.2009.59.2.199>
- Walker, D. F. ve Gorsuch, R. L. (2002). Forgiveness within the Big Five personality model. *Personality and Individual Differences*, 32(7), 1127–1138. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(00\)00185-9](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(00)00185-9)

- Wang, C. D. C. ve Sound, C. C. (2008). The role of generational status, self-esteem, academic self-efficacy and perceived social support in college students' psychological well-being. *Journal of College Counseling, 11*, 101-118. <https://doi.org/10.1002/j.2161-1882.2008.tb00028.x>
- Webb, J. R., Hirsch, J. K., Visser, P. L. ve Brewer, K. G. (2013). Forgiveness and health: Assessing the mediating effect of health behavior, social support, and interpersonal functioning. *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied, 147*(5), 391-414. <https://doi.org/10.1080/00223980.2012.700964>
- Webb, J. R., Robinson, E. A. R. ve Brower, K. J. (2011). Mental health, not social support, mediates the forgiveness-alcohol outcome relationship. *Psychology of Addictive Behaviors, 25*(3), 462-473. <https://doi.org/10.1037/a0022502>
- Wentzel, K. B. (1994). Relations of social goal pursuit to social acceptance, classroom behavior, and perceived social support. *Journal of Education Psychology, 86*(2), 173-182. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.86.2.173>
- Wentzel, K.R., Battle, A., Russell, S.L. ve Looney, L.B. (2010). Social supports from teachers and peers as predictors of academic and social motivation. *Contemporary Educational Psychology, 35*(3), 193-202. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2010.03.002>
- Wilson, T., Milosevic, A., Carroll, M., Hart, K. ve Hibbard, S. (2008). Physical health status in relation to self-forgiveness and other-forgiveness in healthy college students. *Journal of Health Psychology, 13*(6), 798-803. <https://doi.org/10.1177/1359105308093863>
- Windle, M. (1992). Temperament and social support in adolescence: Interrelations with depressive symptoms and delinquent behaviors. *Journal of Youth and Adolescence, 21*(1), 1-21. <https://doi.org/10.1007/bf01536980>
- Worthington, E. L. ve Scherer, M. (2004). Forgiveness is an emotion focused coping strategy that can reduce health risks and promote health resilience: Theory, review, and hypotheses. *Psychology and Health, 19*(3), 385-405. <https://doi.org/10.1080/0887044042000196674>
- Worthington, E. L., Berry, J. W. ve Parrott, III, L. (2001). Unforgiveness, forgiveness, religion, and health. In Allen C. Sherman (Ed.), *Faith and health: Psychological*

perspectives, 107–138. New York, NY: Guilford Press. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/232444099_Unforgiveness_forgiveness_religion_and_health

Worthington, E. L., Witvliet, C. V. O., Pietrini, P. ve Miller, A. J. (2007). Forgiveness, health, and well-being: A review of evidence for emotional versus decisional forgiveness, dispositional forgivingness, and reduced unforgiveness. *Journal of Behavioral Medicine*, 30(4), 291–302. <https://doi.org/10.1007/s10865-007-9105-8>

Worthington, Jr. E. L. (1998). An empathy-humility-commitment model of forgiveness applied within family dyads. *Journal of Family Therapy*, 20, 59–76. <https://doi.org/10.1111/1467-6427.00068>

Worthington, Jr. E. L. (2001). *Five steps to forgiveness: The art and science of forgiving*. New York: Crown.

Worthington, Jr. E.L. ve Wade, N. G. (1999). The social psychology of unforgiveness and forgiveness and implications for clinical practice. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 18(4), 385-418. <https://doi.org/10.1521/jscp.1999.18.4.385>

Yaban, E. H. (2010). *Ergenlerin arkadaşlık niteliği, ebeveynlerden ve okul ortamında öğretmenlerden algılanan destek ile akran zorbalığı* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 265179).

Yağcı, M. V. (2010). *ÖSS sınavına giren öğrencilerin sınav kaygısı ve algıladıkları sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 279614).

Yavuzer, H. (2017). *Çocuk psikolojisi* (41. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yeşilyaprak, D. (2001). Duygusal zeka ve eğitim açısından doğurguları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 25(25), 139-146. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10371/126935>

Yıldırım, A. (2009). *Bağlanma stilleri ile bağışlama arasındaki ilişkide sorumluluk yüklemelerinin aracı rolü* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 258445).

Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi güvenilirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 81–87. Erişim adresi: <http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/1180-published.pdf>

- Yıldırım, İ. (1998). Akademik başarı düzeyleri farklı olan lise öğrencilerinin sosyal destek düzeyleri. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(9), 33–38. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/tpdrd/issue/21429/229611>
- Yıldırım, İ. (2000). Akademik başarının yordayıcısı olarak yalnızlık, sınav kaygısı ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 167-176. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/88017>
- Yıldırım, İ. (2004). Algılanan sosyal destek ölçeğinin revizyonu. *Eğitim Araştırmaları Dergisi (Eurasian Journal of Educational Research)*, 17(5), 221-236.
- Yıldırım, İ. (2006). Akademik başarının yordayıcısı olarak gündelik sıkıntılar ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 258-267. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/87680>
- Yıldırım, İ. ve Ergene, T. (2003). Lise son sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının yordayıcısı olarak sınav kaygısı, boyun eğici davranışlar ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 25, 224–234. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/87880>
- Yılmaz, A. (2000). *Eşler arasındaki uyum ve çocuğun algıladığı anne baba tutumu ile çocukların, ergenlerin ve gençlerin akademik başarıları ve benlik alguları arasındaki ilişkiler* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 98640).
- Zechmeister, J. S. ve Romero, C. (2002). Victim and offender accounts of interpersonal conflict: Autobiographical narratives of forgiveness and unforgiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(4), 675–686. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.4.675>

EKLER

Ek 1. Kişisel Bilgi Formu

Sevgili Katılımcı;

Aşağıda sunulan ölçek formları lise öğrencileri üzerinde yürütmekte olduğum yüksek lisans tez çalışması için hazırlanmıştır. Bu formlarda vereceğiniz cevaplar gizli tutulacaktır. Bu nedenle, ölçek maddelerini gerçek duruma uygun olarak, içten bir şekilde cevaplamamız beklenmektedir. Lütfen işaretlenmeyen madde bırakmayınız.

Katılımınız ve desteğiniz için teşekkür ederim.

Sakarya Üniversitesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

Ümit BAYIN

Cinsiyet: (K) (E)
Lise Türü: Anadolu Lisesi ( ) Fen Lisesi ( ) Özel Lise ( ) Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ( )
Doğum sırası: İlk ( ) Ortanca ( ) Son ( )
Annenin Eğitim Durumu: Okuma yazma bilmiyor ( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite ( )
Babanın Eğitim Durumu: Okuma yazma bilmiyor ( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite ( )
Akrabalarınızla iletişiminiz nasıl? Kötü( ) Orta( ) İyi( )
Size aileniz size ne kadar destek oluyor? Az( ) Orta( ) Çok( )
Size arkadaşlarınız size ne kadar destek oluyor? Az( ) Orta( ) Çok( )
Size öğretmenleriniz size ne kadar destek oluyor? Az( ) Orta( ) Çok( )

Ek 2. Ergenler İçin Affetme Ölçeği

Yönerge: Bu ölçek kişilerarası ilişkilerinizde yaşadığınız olumsuz durumlara genel olarak nasıl tepki verdiğinizi belirlemeyi amaçlamaktadır. Her bir ifadeyi dikkatle okuyarak ifadenin sizi ne kadar tanımladığını aşağıdaki 5'li derecelendirme ölçeğini kullanarak değerlendiriniz ve ilgili kutucuğa (X) işareti koyunuz.

1-----2-----3-----4-----5

Beni hiç tanımlamıyor   Beni biraz tanımlıyor   Beni orta derecede tanımlıyor   Beni oldukça tanımlıyor   Beni tamamen tanımlıyor

	1	2	3	4	5
1. Bana haksızlık eden kişilere karşı hoşgörülü davranırım.					
2. Kin duymaya yatkın biriyim.*					
3. Bana haksızlık eden birine karşı asla şefkat duymam.*					
4. Bana haksızlık eden kişiden intikam almayı hayal ederim.*					
5. Beni inciten birine tepki vermeden önce, o kişinin içinde bulunduğu durumu değerlendiririm.					
6. Beni inciten insanlara karşı sevecen davranırım.					
7. Beni hayal kırıklığına uğratan kişilere karşı anlayış gösteririm.					
8. Bana kötü davranan birinden uzun süre nefret ederim*					
9. Beni inciten insanlara karşı merhametliyimdir.					
10. Bana kötü davranan kişinin duygularını anlamaya çalışırım.					
11. Bana kötü davranan kişiden intikam alırım. *					

12. İnsanlar beni incitmiş olsa bile onlara karşı şefkat duyarım.					
13. Biri bana kötü davranmış olsa bile onunla güvenilir bir ilişki kurmak için çaba harcarım.					
14. Beni inciten insanlara karşı uzun süre öfke duyarım. *					
15. Biri bana haksızlık etmiş olsa bile ondan nefret etmem.					
16. Beni inciten kişiden nasıl intikam alacağımı düşünürüm. *					
17. Bana haksızlık eden kişiye bunun karşılığını benzer şekilde veririm. *					
18. Birinin bana karşı hatalı davranışını değerlendirirken kendimi o kişinin yerine koyarım.					
19. Beni inciten bir kişiyi affetmeyi düşünürüm.					
20. Beni inciten birine karşı duyduğum öfkeden çok zor vazgeçerim. *					
21. Biri beni incitmiş olsa bile onunla ilgili olumlu düşünmeye çalışırım.					

Ek 3. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

AİLEM

	Bana	Kıs	Bana
	U.Değ.men		Uygun
1. Bana gerçekten güvenir	( )	( )	( )
2. Sorunlarımı çözmeme yardım eder	( )	( )	( )
<u>3. Bir haksızlığa uğradığımda beni gerçekten destekler</u>	( )	( )	( )
4. Bana gerçekten değer verir	( )	( )	( )
5. Bana doğru tavsiyelerde bulunur	( )	( )	( )
<u>6. Doğru kararlar vermeme yardım eder</u>	( )	( )	( )
7. Davranışlarımı takdir eder	( )	( )	( )
8. İlgi duyduğum şeyleri yapmama yardım eder	( )	( )	( )
<u>9. Hatalarımı nazikçe düzeltir</u>	( )	( )	( )
10. Beni gerçekten anlar	( )	( )	( )
11. Bana, aile gelirimize göre yeterince harçlık verir	( )	( )	( )
<u>12. İyi ve kötü günlerimde yanımda olur</u>	( )	( )	( )
13. Geleceğimle ilgili planlar yapmamda bana yardım eder	( )	( )	( )
14. Üstün, güçlü yanlarımı vurgular	( )	( )	( )
<u>15. İyi ve kötü yönlerimle beni sever</u>	( )	( )	( )
16. Başarılı olmam için bana destek olur	( )	( )	( )
17. Zaman ayırıp sıkıntılarımı gerçekten dinlemez	( )	( )	( )
<u>18. Arkadaşlarımla ilişkilerimin güçlenmesini destekler</u>	( )	( )	( )
19. Sosyal etkinliklere katılmamı destekler	( )	( )	( )
20. Başarılarımı takdir eder	( )	( )	( )

ARKADAŞLARIM

	Bana	KıS	Bana
	U.Değ.men		Uygun
21. Bana gerçekten güvenir	( )	( )	( )
22. İhtiyaç duyduğumda beni gerçekten dinler	( )	( )	( )
<u>23. Sorunlarımı çözmeme yardım eder</u>	( )	( )	( )
24. Bir haksızlığa uğradığımda beni gerçekten destekler	( )	( )	( )
25. Bana gerçekten değer verir	( )	( )	( )
<u>26. Doğru kararlar vermeme yardım eder</u>	( )	( )	( )
27. Hata yaptığımda bile beni kabul eder	( )	( )	( )
28. Hatalarımı düzeltmeme yardım eder	( )	( )	( )
<u>29. Beni gerçekten anlamaz</u>	( )	( )	( )
30. Gerektiğinde harçlığını benimle paylaşır	( )	( )	( )
31. Derslerle ilgili bilgilerini benimle paylaşır	( )	( )	( )
32. İyi ve kötü günlerimde yanımda olur	( )	( )	( )
33. Bir şeye sinirlendiğimde beni yatıştırır	( )	( )	( )

ÖĞRETMENLERİM

	Bana	KıS	Bana
	U.Değ.men		Uygun
34. Amaç, ilgi ve yeteneklerim konusunda benimle konuşur	( )	( )	( )
35. Bana gerçekten güvenir	( )	( )	( )
<u>36. Sorunlarımı çözmeme yardım eder</u>	( )	( )	( )
37. Bir haksızlığa uğradığımda beni gerçekten destekler	( )	( )	( )
38. Bana gerçekten değer verir	( )	( )	( )
<u>39. Bana doğru tavsiyelerde bulunur</u>	( )	( )	( )
40. Doğru kararlar vermeme yardım eder	( )	( )	( )
41. Hatalarımı nazikçe düzeltir	( )	( )	( )

42. Beni gerçekten anlar ( ) ( ) ( )
43. Üstün, güçlü yanlarımı vurgular ( ) ( ) ( )
44. Zaman ayırıp sıkıntılarımı gerçekten dinlemez ( ) ( ) ( )
45. Arkadaşlarımla ilişkilerimin güçlenmesini destekler ( ) ( ) ( )
46. Sosyal etkinliklere katılmamı teşvik eder ( ) ( ) ( )
47. Çok çalıştığım ya da başarılı olduğum zaman beni över ( ) ( ) ( )
48. Duygu, düşünce ve inançlarıma saygı duyar ( ) ( ) ( )
49. Derslerde sorularıma içtenlikle cevap verir ( ) ( ) ( )
50. Bana karşı genellikle adil davranır ( ) ( ) ( )
-

ÖZGEÇMİŞ VE ESERLER LİSTESİ

Adı ve Soyadı: Ümit BAYIN

E-postası: umit.bayin1@ogr.sakarya.edu.tr

İletişim: 0538 811 14 90

ÖĞRENİM DURUMU:

Yüksek Lisans: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Lisans: Sakarya Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

GÖREVLER:

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Rehberlik	Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Gebze/KOCAELİ	2018-Devam ediyor.
Rehberlik	Şehit Binbaşı Kıvanç Cesur Ortaokulu Çaldıran/VAN	2018
Rehberlik	Anıttepe Ortaokulu Çaldıran/ VAN	2015-2018

ESERLER:

Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler:

Bayın, Ü. ve Çelik, E. (2019). Lise öğrencilerinde heyecan arayışının ruminatif düşünme, duygu düzenleme ve bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. *21th International Congress on Psychological Counseling and Guidance* (s. 204-214)

içinde. Türkiye: Antalya. Erişim adresi:
https://2019.pdrkongreleri.org/dosyalar/files/pdr_tammetin2019.pdf

